БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
им. А.С.ПУШКИНА

ШЫН

№ 95-96
(18057-58)

2011 чылдың
август 24,
среда

Садар өртээ
5 рубль.

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

Нинтилел-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

ТУСКАЙ ҮНДҮРҮЛГЕ

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

ыва Республикада муниципалдыг тургузугнуң элекчи органының депутаттарының, тус чер бот-шкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижизиниң соңгулдаларының дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи)
2011 чылдың июнь 27-де хүлээп алган
Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи)
2011 чылдың август 11-де дагын катап хүлээп алган

Хоойлу Тыва Республиканың девис-е муниципалдыг тургузугнуң төлээ-рганының депутаттарының (моон депутат дээн), тус чер бот-башка-ының соңгулдалыг албан-дужаалдыг ниң (моон ыңай — соңгулдалыг ужаалдыг кижи дээн) соңгулдаларын эриниң болгаш эрттиреринiң тодарадып турар.

1 эге. **Ниити үүлдер**

л. **Соңгулдаларны эрттиреринiң принциптери**

ниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи ың депутаттарының (Тус чер хура-төлээлериниң), тус чер бот-башка-ының соңгулдалыг албан-дужаалдыг иң соңгулдаларын (бир эвес айыткан ужаалдың соңгулдалары муниципал-узугнуң уставы-биле көрдүнген бол-ципалдыг тургузугнуң баштыңының) адылаашкын-биле бүгү-ниитиниң дең дорт соңгулда эргезиниң үнде-боттандырар (моон ыңай — соң-р дээн).

оңгулдалар ыяап-ла болгаш өйлеп-олур, оларны Россия Федерация-онституциязынга, 2002 чылдың июнь 67-ФХ "Россия Федерациязының ыларының соңгулда эргелериниң референдумга киржир эргезиниң магадылалдарының дугайында" ыңай — Федералдыг хоойлу дээн) лдыг хоойлуга, 2003 чылдың октябрь 131-ФХ "Россия Федерациязынга тус башкарылгазын организастаарының ринциптериниң дугайында" Феде-коойлуга болгаш өске-даа федерал-ойлуларга, Тыва Республиканың туциязынга, бо Хоойлуга болгаш еспубликаның өске-даа хоойлу-а, муниципалдыг тургузугнуң уста-үүштүр, ол органнарның (депутат-азы соңгулдалыг албан-дужаалдыг ниң бүрүн эргелериниң хуусааларын ын хандырып турар хуусааларда астаар болгаш эрттирер.

оссия Федерациязының хамаатыы соңгулдаларга киржири хостуг бол-туранының болур. Россия Федера-ың хамаатызын соңгулдаларга кир-е албадаар азы ооң үзел-бодалын илередиринге шаптыктаар сорулга-мның-даа салдар халдадыр эргези маатының үзел-бодалын илередирин ьдаары хоруглуг.

оңгулдаларны соңгулда комиссия-рганизастаар болгаш эрттирер.

оңгулдаларны белеткеп база эрт-адылаашкыннар санап, бадылааш-түннелдерин үндүрүп, соңгулдалар ерин тодарадып турар үеде, соң-омиссияларының ажыл-чорудул-газын ажыы-биле болгаш ажык-чарлыг кылдыр боттандырар.

6. Соңгулда комиссиялары боттарының харыылаар айтырыгларының иштинге күрүне эрге-чагырга органнарындан болгаш тус чер бот-башкарылга органнарындан хамаарылга чок болур. Күрүне эрге-чагыргазының хоойлужудулга (төлээлекчи) болгаш күүсекчи органнарының, тус чер бот-башкарылга органнарының, организацияларның, албан-дужаалдыг кижилерниң, өске-даа хамаатыларның талазындан соңгулда комиссияларының ажыл-чорудулгазынга холгаарлаарын болдурбас.

2 үүл. **Бо Хоойлуда ажыглап турар билиглер болгаш терминнер**

Бо Хоойлуда кол билиглерни болгаш терминнерни Федералдыг хоойлу-биле тодараткан ужур-уткалары-биле ажыглап турар.

3 үүл. **Соңгулда эргези**

1. Бадылаашкын хүнүнде 18 хар назы четкен, чурттап турар чери чогуур соңгулда округунуң иштинде турар Россия Федерациязының хамаатызы соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижини болгаш муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутадын (депутаттарын) соңгуур эргелиг болур. Бадылаашкын хүнүнде 18 хар назы четкен Россия Федерациязының хамаатызы бо Хоойлу-биле көрдүнген болгаш хоойлу аргалары-биле чорудуп турар соңгулдаларның өске-даа ажылдарынга киржир эргелиг.

2. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутадынга бадылаашкын хүнүнде 18 хар назы четкен Россия Федерациязының хамаатызы соңгуткан боол болур. Соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижи кылдыр бадылаашкын хүнүнде 21 хар назы четкен, Россия Федерациязының хамаатызы соңгудуп болур.

3. Судтуң шиитпири-биле харыысалга онаал болбас деп санаан азы судтуң шиткели-биле хосталгазын казыткан улустуң турар черлеринде Россия Федерациязының хамаатылары соңгуур азы соңгудар эргези чок.

4. Россия Федерациязының бүгү-делегей керээлеринге үндезилээш база хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар чогуур муниципалдыг тургузугнуң девискээринде доктаамал чурттап турар даштыкы хамаатылар тус чер бот-башкарылга органнарынга соңгуур болгаш соңгудар, айыткан соңгулдаларга соңгулдаларның өске-даа ажыл-чорудулгаларынга киржир, а ол ышкаш Россия Федерациязының хамаатылары-биле бир дең болгаш дөмей байдалдарда тус чер референдумунга киржир эргелиг болур.

5. Россия Федерациязының соңгудар эргези чок хамаатылары:

1) аар база (азы) онза аар кем-херек үүлгедиишкиннери кылганы дээш хосталгазын казыттырып шиттирген болгаш соңгулдаларда бадылаашкын хүнүнде айыттынган кем-херек үүлгедиишкиннери дээш судтадып чорааны ап кагдынмаан азы үзе олурбаан кижилер;

2) Россия Федерациязының Кеземче дүрүмү-биле көрдүнген экстремисчи угланыышкынныг кем-херек үүлгедиишкиннерин кылганы дээш шиттирген болгаш соңгулдаларда бадылаашкын хүнүнде айыттынган кем-херек үүлгедиишкиннери дээш судтадып чорааны ап кагдынмаан азы үзе олурбаан кижилер;

3) административтиг кем-херек үүлгедиишкинниринiң дугайында Россия Федерациязының Кодекизиниң 20.3 база 20.29 чүүлдери-биле көрдүнген административтиг хоойлу-дүрүм үрээшкинин кылганы дээш, бир эвес соңгулдаларда бадылаашкын административтиг кеземчеге таварышкан деп санадып турар кижиниң хуусаазы доозулгуже чедир болур болза, административтиг кеземчеге таварышкан;

4) Федералдыг хоойлунуң 56-гы чүүлүнүң 1-ги пунктузу-биле көрдүнген кызыгаарлаашкыннарны үрээнiниң, азы болза Федералдыг хоойлунуң 76-гы чүүлүнүң 7-ги пунктузунуң адаанда "ж" пунктузу-биле база 8-ки пунктунуң адаанда "ж" пунктузу-биле көрдүнген үүлгедиишкиннерни кылганының фактызын илереткени судтуң шиитпири-биле күштүг болуп кирген, бир эвес айыттынган хажыдыышкыннар азы үүлгедиишкиннер соңгулдалар чарлаан, азы албан-дужаалдыг кижини соңгууру-биле соңгулдалар чарлаан күрүнеиң эрге-чагырга органының азы тус чер бот-башкарылга органының бүрүн эргелериниң хоойлу-биле доктааткан хуусаазының дургузунда соңгулдаларда бадылаашкыннар хүнүнге чедир кылдынган болза, оларга хамаарыштыр.

6. Бир эвес соңгулдаларга бадылаашкын судтуң айыткан хуусаазы доозулгужеге чедир болур болза, Россия Федерациязының хамаатызынга хамаарыштыр тодаргай хуусааның дургузунда күрүне база (азы) муниципалдыг албан-дужаалды ээлээр ооң эргезин казыыр дугайында күштүг болуп кирген судтуң шиитпири бар турда, ол хамаатыны кандидат кылдыр бүрүткеп болбас.

4 үүл. **Тус чер бот-башкарылга органнарының бүрүн эргелериниң хуусаазы**

1. Тус чер бот-башкарылгазының төлээлекчи органын (тус чер бот-башкарылгазының төлээлекчи органнарының депутаттарын), соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилерни соңгуурунуң хуўсаазын муниципалдыг тургузугларның уставы-биле доктаадыр, ынчан ындыг бүрүн эргелерниң хуусаалары ийи чылдан эвээш болгаш беш чылдан хөй бооп болбас. Тус чер бот-башкарылгазының төлээлекчи органын (тус чер бот-башкарылгазының төлээлекчи органнарының депутаттарының), соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижини соңгуур хуусааның төнер хүнү айыттынган төлээлекчи органның (төлээлекчи органның депутаттарының), соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң бүрүн эргелериниң хуусаазы төнер чылдың марттың ийи дугаар улуг-хүнү болур, а бо Федералдыг хоойлунуң 81.1 чүүлүнүң 8-ки пунктузу-биле көрдүнген таварылгада, — айыттынган төлээлекчи органның (төлээлекчи органның депутаттарының) азы соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң (Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларын эрттирер чылда — айыттынган соңгулдаларда бадылаашкын хүнүнде) бүрүн эргелериниң хуусаазы төнер чылдың октябрьның ийи дугаар улуг-хүнү болур. Бир эвес айыттынган төлээлекчи органның (төлээлекчи органның депутаттарының) азы соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң бүрүн эргелериниң төнер хуусаазы марттың ийи дугаар улуг-хүнү азы октябрьның ийи дугаар улуг-хүнү ажыл хүнү эвес байырлал хүнү-биле, азы ооң мурнундагы хүн-биле азы ажыл хүнү эвес байырлал хүнүнүң дараазында хүнү-биле дакпырлажып турар, азы болза марттың ийи дугаар улуг-хүнү азы октябрьның ийи дугаар улуг-хүнү доктааттынган чурум езугаар ажыл хүнү деп чарлаттынган болза, айыттынган төлээлекчи орган (төлээлекчи органның депутаттары) азы соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижи — соңгудар хуусааның төнер хүнү марттың бир дугаар улуг-хүнү, октябрьның бир дугаар улуг-хүнү болур.

2. Ажылдап турар төлээлекчи органның (төлээлекчи органның депутаттарының) азы соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң бүрүн эргелериниң хуусаазын өскертип (узадып азы кызырып) болбас. Төлээлекчи органны (төлээлекчи органның депутаттарын) азы соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижини соңгуурунуң база (азы) оларның бүрүн эргелериниң хуусаазын өскертириниң (узадырының азы кызырарының) дугайында муниципалдыг тургузугнуң уставы-биле доктааткан норманы, чүгле ындыг норманың албан-езузу-биле күштүг болуп киргениниң соонда томуйлаан соңгулдаларга соңгуткан төлээлекчи органга азы албан-дужаалдыг кижиге хамаарыштыр ажыглап болур.

3. Бир эвес ажылдап турар төлээлекчи органның (төлээлекчи органнарның депутаттарының) азы соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң бүрүн эргелериниң хуусаазы онзагай азы шериг байдалының күштүг болуп турар үезинде төнер болза, айыткан төлээлеткен орган болгаш соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижи онзагай азы шериг байдалын чарлаанының күжүн соксаткыже чедир база айыткан төлээлекчи органның чаа составын соңгугуже чедир азы чаа соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижи албан-дужаалынга олургуже чедир боттарының бүрүн эргелерин уламчылаар.

5 үүл. **Муниципалдыг соңгулдалар эрттирип турда ажыглап турар соңгулда системаларының хевирлери болгаш муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының депутаттарының саны**

1. Муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарынче соңгудар депутаттарның санын, Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле дүүштүр чогуур муниципалдыг тургузугнуң уставы-биле доктаадып тургузар.

2. Депутаттар соңгууру-биле муниципалдыг тургузугда ажыглап турар соңгулда системазының хевирин муниципалдыг тургузугнуң уставы-биле тургузар. Муниципалдыг тургузугнуң уставы соңгулда системазының дараазында хевирлериниң бирээзин көрүп болур:

1) чаңгыс мандаттыг азы хөй мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле соңгудар депутаттарның хөй кезиинге хамаарыштыр соңгулда системазы (моон ыңай — мажоритарлыг соңгулда системазы дээн);

2) депутаттар мандаттарын политиктиг партияларның, регионалдыг салбырларның азы Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр соңгулдаларга киржир эргелиг политиктиг партияның оон өске структурлуг кезээниң идип үндүргени кандидаттар даңзызының аразынга, бо Хоойлунуң 9-ку чүүлүнге дүүштүр тодарадып турар чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзызындан алган соңгукчуларның бадылаашкыннарының санынга деңдески кылдыр хуваар соңгулда системазы (моон ыңай — дең-дески соңгулда системазы дээн);

3) депутаттарның бир кезии мажоритарлыг соңгулда системазындан, а база бир кезии — дең-дески соңгулда системазындан соңгудар соңгулда системазы (моон ыңай — холушкак соңгулда системазы дээн).

3. Төлээлекчи органнарның 20-ден эвээш санныг депутаттарының соңгулдаларын эрттирип турда, депутаттарның чаңгыс мандаттыг база (азы) хөй мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле соңгудары мажоритарлыг соңгулда системазын ажыглаар. Чаңгыс мандаттыг база (азы) хөй мандаттыг соңгулда округтарын ажыглаарын муниципалдыг тургузугнуң уставы-биле доктаадыр.

4. Бир эвес муниципалдыг тургузугнуң уставы-биле муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын эрттирип турда ажыглаары соңгулда системазының тодаргай хевири көрдүнмээн болза, соңгулдаларны мажоритарлыг соңгулда системазының, чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле эрттирер.

5. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органнарының 20 болгаш оон хөй санныг депутаттарының соңгулдаларын холушкак азы дең-дески система талазы-биле эрттирип болур, муниципалдыг районнуң, хоорай округунуң төлээлекчи органнарының 20 болгаш оон хөй санныг депутаттарының холушкак соңгулда системазының талазы-биле эрттирип турары соңгулдаларындан аңгыда, төлээлекчи органның депутаттарының чартыындан эвээш эвезин соңгулда каттыжыышкыннарының депшиткени кандидаттар даңзызындан, а база бир чартыын — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле соңгуур.

6. Чаңгыс мандаттыг база (азы) хөй мандаттыг соңгулда округтарын, чаңгыс аай соңгулда округун тургузарының негелделерин Федералдыг хоойлуга база бо Хоойлунуң 8-ки болгаш 9-ку чүүлдери-биле дүүштүр доктаадыр.

7. Муниципалдыг тургузугнуң бирги чыыжының төлээлекчилер органынга соңгулдалар эрттирип турда, соңгулда округтарының схемазын соңгулдалар организастап турар соңгулда комиссиязы тодарадыр болгаш хоойлуда азы аңаа үндезилеп, чогуур соңгулдаларны эрттирип турар өске нормативтиг хоойлу-дүрүм актызында айыткан орган бадылаар. Бир эвес айыткан орган соңгулда округтарының схемазын доктааткан хуусаада бадылавас болза, ол схеманы соңгулдалар организастап турар соңгулда комиссиязы, чогуур соңгулдаларны томуйлаарының дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаан хүнден эгелээш, беш хонук дургузунда бадылаар.

8. Соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң соңгулдаларын чогуур муниципалдыг тургузугнуң бүгү девискээри кирип турар чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле эрттирер.

6 чүүл. Соңгулдаларны томуйлаары

1. Соңгулдаларны муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органы томуйлаар. Соңгулдаларны томуйлаар дугайында шиитпирни бадылаашкын хүнүнге чедир 90 хонуктан эрте эвесте база 80 хонуктан орайтатпайн, хүлээп алган турар ужурлуг.

2. Соңгулдаларга бадылаашкын хүнү соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң болгаш муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының мурнундагы чыыжының депутаттарының бүрүн эргелери төнер чылдың, Федералдыг хоойлунуң 10-гу чүүлүнүң 4, 6 пунктулары-биле база 81 (1) чүүлүнүң 8-ки пунктузу-биле көрдүнген таварылгалардан аңгыда, марттың ийи дугаар улуг-хүнү азы октябрьның ийи дугаар улуг-хүнү болур.

3. Соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң азы бо чүүлдүң 2-ги кезээнде айыткан депутаттарның, органның эрге чогунга чылдак бооп турар, бүрүн эргелери хуусаа бетинде соксаан таварылгада, а ол ышкаш муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органы боду бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксаткан таварылгада, хуусаа бетинде соңгулдаларны бүрүн эргелерни хуусаа бетинде соксаткан хүнден эгелээш, алды айдан орайтатпайн, эрттирген турар ужурлуг.

4. Катап тургустунган муниципалдыг тургузугнуң тус чер бот-башкарылга органнарынга соңгулдаларны, ону тургускан хүнден эгелээш, алды айдан орайтатпайн, эрттирген турар ужурлуг.

5. Соңгулдаларга бадылаашкынны чүгле улуг-хүнде эрттирип болур. Бадылаашкынны байырлал мурнунда болгаш ажыл хүнү эвес байырлал хүнүнде, ажыл хүнү эвес байырлал хүнүнүң дарааазында хүнде, а ол ышкаш доктааткан чурум-биле ажыл хүнү деп чарлаан улуг-хүнде эрттирерин чөпшээревес. Бир эвес соңгулдалар болур деп турар хүн марттың ийи дугаар улуг-хүнү ажыл хүнү эвес байырлал хүнү-биле, азы ажыл хүнү эвес байырлал хүнүнүң дарааазында хүн-биле дакпырлажып турар азы марттың ийи дугаар улуг-хүнүн доктааткан чурум езугаар ажыл хүнү деп чарлаан болза, соңгулдаларны марттың бир дугаар улуг-хүнүнде эрттирерин чарлаар. Бир эвес соңгулдалар чарлаан хүн октябрьның ийи дугаар улуг-хүнү ажыл хүнү эвес байырлал хүнү-биле, азы ажыл хүнү эвес байырлал хүнүнүң дарааазында хүнбиле дакпырлажып турар азы октябрьның ийи дугаар улуг-хүнүн доктааткан чурум езугаар ажыл хүнү деп чарлаан болза, соңгулдаларны октябрьның бир дугаар улуг-хүнүнде эрттирерин чарлаар.

6. Соңгулдалар эрттиреринің дугайында шиитпирни, ону хүлээп алган хүнден бээр, беш хонуктан орай эвесте массалыг информация чепсектеринге албан-езузу-биле парлаар ужурлуг. Хуусаа бетинде соңгулдалар эрттирерин чарлаан турда, бо чүүлдүң 1-ги кезээнде айыткан хуусаа, а ол ышкаш өске-даа соңгулда хемчеглерин чорударының хуусааларын кызырган бооп болур, ынчалза-даа ол үштүң биринден хөй болбас ужурлуг.

7. Бир эвес муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органы соңгулдаларны бо чүүлдүң 1-ги кезээ-биле көрдүнген хуусаада эрттирерин чарлавас болза база ол ышкаш, бир эвес ындыг орган чок болуп турар болза, чогуур соңгулда комиссиязы соңгулдаларны бадылаашкын хүнүнге чедир 70 хонуктан орай эвесте эрттирерин чарлаар. Соңгулдалар эрттиреринің дугайында соңгулда комиссиязының шиитпирин соңгулдалар эрттиреринің дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаарының бо чүүлдүң 5-ки кезээ-биле доктааткан хуусаазы төнген хүнден бээр чеди хонуктан орай эвесте парлап үндүрер.

8. Бир эвес чогуур соңгулда комиссиязы соңгулдаларны бо чүүлдүң 6-гы кезээ-биле доктааткан хуусаада эрттирерин чарлавас болза, азы бир эвес ындыг соңгулда комиссиязы чок болур болгаш Федералдыг хоойлу-биле көрдүнген чурум езугаар тургустунмаан болза, соңгукчуларның, соңгулда каттыжыышкыннарының, күрүне эрге-чагырга органнарының, тус чер бот-башкарылга органнарының, прокурорнуң киирген билдириишкиннери-биле ниити юрисдикцияның хамаарышкан суду хуусааны тодарадыр, а ол хуусаадан орай эвесте муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органы азы чогуур соңгулда комиссиязы соңгулдаларны эрттирерин чарлаар ужурлуг. Ынчан суд Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынга судтуң шиитпири күштүг болуп кирген хүнден эгелээш, он хонук дургузунда 15 кежигүннерден тургустунган түр када соңгулда комиссиязын тургузар хүлээлгени дагзыр, Федералдыг хоойлунуң 22 - 24 база 29-ку чүүлдери-биле көрдүнген соңгулда комиссиязының составынга негелделерни сагывышаан, а бир эвес муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органы чок болур болза, түр када ажылдаар соңгулда комиссиязының соңгулдалар эрттирерин чарлаар ужурлуг хуусааны тургузар. Түр соңгулда комиссиязының бүрүн эргелериниң хуусаазын болгаш бадылаар эргелиг кежигүннериниң санын Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы тургузар.

2 эге. Соңгукчуларның даңзыларын тургузары база соңгулда округтарын, соңгулда участоктарын тургузары

7 чүүл. **Соңгукчуларның даңзыларын тургузары**

1. Соңгукчуларның эргелерин боттандырар сорулгалар-биле, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиялары (моон ыңай — муниципалдыг комиссия дээн) азы девискээр соңгулда комиссиязы муниципалдыг комиссияның бүрүн эргелери-биле доктааткан чурум езугаар соңгукчулар бүрүткээриниң (учедун тургузарының) күрүне системазын ажыглап тургаш алганы база бо чүүлдүң 5-ки кезээ-биле дүүштүр киирип турар сан-медээлерге үндезилээш, соңгукчуларның даңзыларын тургузар.

2. Соңгулда участоктарынга соңгукчуларның даңзыларынга Россия Федерациязының бадылаашкын хүнүнде идепкейлиг соңгулда эргелиг болуп турар хамаатыларын киирер.

3. Бир эвес Россия Федерациязының делегей керээзинге үндезилээш, даштыкы хамаатылар тус черниң бот-башкарылгазының органнарынга соңгулдаларга киржир эргелиг болза, ынчан тус черниң бот-башкарылгазының органнарынга соңгулдалар эрттирерде, хоойлуга дүүштүр бадылаашкын хүнүнде 18 хар назы четкен болгаш "Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында" Федералдыг хоойлунуң 4 чүүлүнүң 3-ку пунктузунуң күжүнге хамаарышпас, айыткан соңгулдаларның болуп турары муниципалдыг тургузугнуң девискээринде доктаамал чурттап турар даштыкы хамаатыларны соңгукчуларның даңзыларынга киирер.

4. Тодаргай соңгулда участогунга соңгукчулар даңзызынга Россия Федерациязының хамаатызын киирерінге үндезин болза, ол участоктуң девискээринде ооң чурттап турар черииң ында турарының фактызы, а Федералдыг хоойлу-биле, бо Хоойлу-биле көрдүнген таварылгаларда, - ол соңгулда участогунуң девискээринде хамаатының түр чурттап турары (хамааты идепкейлиг соңгулда эргелиг турда) барымдаа болур. Хамаатының чурттап турар черииң азы тодаргай соңгулда участогунуң девискээринде хамаатының түр турар черииң фактызын Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле дүүштүр Россия Федерациязының девискээринде турарының азы чурттап турарын Россия Федерациязының бүрүткел учедунуң органнары тургузар, а Федералдыг хоойлу, бо Хоойлу-биле көрдүнген таварылгаларда, өске-даа төлээлеттирген органнар, организациялар болгаш албан-дужаалдыг кижилер тургузар.

Шериг кезектериниң турар черлеринден дашкаар чурттап турар шериг албанныглар ниити үндезиннер-биле чурттап турар девискээринде соңгулда участогунуң соңгукчуларының даңзызынче кирер.

Шериг кезээниң турар черинден дашкаар чурттап турар шериг албанныглар, оларның өг-бүлелериниң кежигүннери болгаш өске-даа соңгукчулар шериг кезээниң турар кызыгаарларында соңгулда участогунуң соңгукчуларының даңзызынче кирер.

Келдириишкин езугаар шериг албанын соңгулда болур-чогуур муниципалдыг тургузугларның девискээринде турар шериг кезектеринде, шериг организацияларында болгаш албан черлеринде эрттирип турар шериг албанныглар, бир эвес ол шериг албанныгларның чурттап турар чери оларны шеригже келдиртиринге чедир муниципалдыг тургузугнуң девискээринге турбаан болза, оларны соңгукчулар даңзызынче киирбес болгаш соңгулдаларга соңгукчуларның санын тодарадып турда, оларны санавас.

5. Соңгукчулар дугайында сан-медээлерни муниципалдыг районнуң, хоорай округунуң тус чер чагыргазының баштыңы тургузар болгаш тодарадыр. Бир эвес шериг албанныглар шериг кезээниң турар черинде кээринде чурттап турар, чок болза олар албан хаап турар черииң аайы-биле шериг кезээнде бүрүткеткен болза, шериг кезээ туруп турар шериг албанныг соңгукчулары база оларның өг-бүлелериниң кежигүннериниң болгаш өске-даа соңгукчулар дугайында сан-медээлерни шериг кезээниң командованиези санап тургузар болгаш ылавылаар. Айтырыг сан-медээлерни аңаа төлээлеткен органнар төлээлеткен албан-дужаалдыг кижилер соңгулда комиссиязынче, а хоойлуга көрдүнген таварылгада, участок соңгулда комиссиязыларынче (моон ыңай — участок комиссиялары дээн) соңгулда хүнүн чарлаар азы ол комиссияларны тургускан соо дораан чорудар.

6. Соңгукчуларның даңзызын муниципалдыг (девискээр) комиссиязы, ооң ишкинде Россия Федерациязының Күрүненің автоматчыткан системазын (моон ыңай – "Соңгулдалар" КАС дээн) ажыглап тургаш, доктааткан хевир-биле муниципалдыг районнуң, хоорай округунуң тус чер чагыргазының баштыңының, шериг кезээниң командирлеринең берген сан-медээлеринге үндезилээш, эвес соңгукчуларның даңзызын участок комиссиязы тургузуп турар болза, соңгукчунуң түр када турар черииң албан черниң удуртукчузунуң киирип турар сан-медээлеринге үндезилээш, соңгулда участогунуң аайы-биле аңгы-аңгы тургузар. Соңгукчуларның даңзызы титулдуг болгаш суккан бошкаларзыннардан тургустунар, ооң хевирин Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы тургузар.

7. Соңгукчулар дугайында медээлер киирип турар кижилер ол медээлерниң шынныы болгаш долузу-биле кииртингенин дээш, оларны өй-шаанда киирери дээш харыысалгалыг болур.

8. Россия Федерациязының хамаатыларының соңгукчулар даңзызынга чүгле чаңгыс соңгулда участогунга киирер. Муниципалдыг (девискээр) болгаш участок комиссиязы бо Хоойлуга дүүштүр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктааткан чурумбиле айыткан негелделерни сагывышаандыр. Муниципалдыг (девискээр) комиссиязы Россия Федерациязының хамаатызының ол-ла соңгулдаларга аңгы-аңгы соңгулда участоктарынга соңгукчулар даңзызынга киргенининң фактызын илерет таварылгада, чогуур комиссия участок комиссиязынга соңгукчулар даңзызы дамчыдарының мурнунда, айыткан даңзыларда частырыгларны азы шын эвес бижиттинген чүүлдерни хынаар талазы-биле ажылды чорудар.

9. Соңгукчулар даңзызын ийи экземплярлыг кылдыр тургузар. Соңгукчулар даңзызынче киирер соңгукчулар дугайында сан-медээлерни алфавит аайы-биле азы-биле чурум-биле (чурттакчылыг черлер, кудумчулар, бажыңнар, квартиралар аайы-биле) тургузар. Даңзыга соңгукчунуң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, хар назы четкенде — төрүттүнген хүнүн (бар болгаш айын немей), чурттап турар черин адрезин айтыр. Соңгукчулар даңзызынга киирер алганы бюллетень бүрүзү дээш соңгукчунуң хол үжүүн салыр черни, хамаатының пастунуң азы ону солуп турар документизиниң сериязын болгаш дугаарын, соңгукчуга бюллетень берген участок соңгулда комиссиязының кежигүнүнүң ат салыр черин адаптырар, а ол ышкаш соңгулдалар аайы-биле түннел медээлерни бижип киирерінге хосталган черни баш удур көрүп каан турар ужурлуг.

10. Соңгукчулар даңзызының бир экземплярынга даңзыны тургускан комиссиянның даргазы биле секретары аттарын салыр. Соңгукчулар даңзызын муниципалдыг (девискээр) комиссиязының таңмазы-биле шынзыдар.

Соңгукчулар даңзызының ийиги экземплярын белеткээриниң, ажыглаарынга оларны чогуур соңгулда комиссияларының, дамчыдарының, бүзүредириниң болгаш ылавылап тодарадырының чурумун бол

зын соңгулдалар организастап турар ипалдыг (девискээр) комиссиязы дыр.

Муниципалдыг (девискээр) комис- акт езугаар тодаргай соңгулда учас- ң соңгукчуларының даңзызының экземплярын бадылаашкын хүнүнге 20 хонуктан орай эвесте, участок ияларынга дамчыдып бээр. Участок сиязы соңгукчуларның даңзызының экземплярын аңгы-аңгы номнар р хуваап алыр эргелиг. Ындыг ном н бадылаашкын хүнүнүң мурнунда орай эвесте дептерлээн (көктээн) ынчангаш оларны хамаарышкан соңгулда комиссиязының таңмазы- аза ооң даргазының холуның үжүү- дыткап каан болур ужурлуг.

Участок соңгулда комиссиязы соңгук- ың даңзызын тус чер бот-башкарылга ары-биле, албан черлери болгаш уларның бүрүткелин (учедун кылып боттандырып турар организациялар- соңгулда комиссияларының кады ажылдажылгазын организастаары- ктааткан чурумунга дүүштүр ылавы- р, а ол ышкаш үстүнде турар соңгул- иссиязының бижимел медээзинге лээш, чогуур соңгулда округунуң эринде турар өске соңгулда тарынга соңгукчулар даңзызынга уларны киириниң дугайында аар. Соңгукчуларның ылавылаан хынап көрген даңзызынга бады- н хүнүнүң мурнунда хүнден орай участок соңгулда комиссиязының болгаш секретары аттарын салыр участок комиссиязының таңмазын ынзыдар.

Участок комиссиязы бадылаашкын чедир 20 хонуктан орай эвесте соң- рның даңзызын соңгукчулар таны- өрү-биле база ону немей ылавы- иле киирер.

Соңгукчуларның түр када келген инге (эмнелгелер, санаторийлер, лга бажыңнары, кадаттыг черлерде, тырып база буруудаттырып турар өске-даа түр када келген черлерге) н соңгулда участогунуң аайы-биле уларның даңзызын чогуур участок а комиссиязы соңгукчунуң түр када ериниң албан черин удуртукчу- иргени соңгукчулар дугайында рге үндезилеп, бадылаашкын болур мурнунда хүнден орайтатпайн, Ынчан соңгулдаларга идепкейлиг а эргелиг хамаатыларның дугайында рни киирер.

укчулар даңзызынга участок соңгул- ссиязының даргазы база секретары салыр болгаш участок соңгулда язының таңмазын базып шынзыдар. мнелгелерниң, санаторийлерниң, лга бажыңнарының, соңгукчулар- азыттырып база буруудаттырып ту- гаш өске-даа түр када келген чер- удуртукчулары (бир эвес ында участоктары тургустунмаан болза) ашкын хүнүнге чедир 4 хонук ар муниципалдыг (девискээр) язынче бадылаашкын хүнүнде ол турар, идепкейлиг соңгулда эрге- атыларның дугайында медээлерни ан хевир-биле киирер.

ссия Федерациязының идепкейлиг а эргелиг хамаатызы ону соңгук- аңзызынче киириниң дугайында иишкинни киирер, соңгукчулар нда ооң дугайында киирген медээ- астырыгларның азы шын эвес иниң барын участок комиссиязынга эр эргелиг. Участок комиссиязы омудал киирген үеден бээр 24 шак да, а бадылаашкын хүнүнде ийи шак нда, ынчалза-даа бадылаашкын үеден орайтатпайн, билдириишкин киирген медээлерин, а ол ышкаш документилерни хынап көөр, чок астырыгны азы тода эвес чүүлдү к болза билдириишкинни хүлээп ның дугайында ээзинге бижимел бээр хүлээлгелиг. Россия Федера- н хамаатызын соңгукчулар даңзы- иириниң дугайында билдириишкинни лээп албазының дугайында участок комиссиязының шиитпирин муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче азы судче (участок комиссиязының турар черин аайы-биле) хомудап киирип болур, олар хомудалды (билдириишкинни) үш хонук хуусаада, а билдириишкин хүнүнге чедир үш база оон-даа эвээш хуусаада база соңгулда хүнүнде доп-дораан чугаалажып көөр ужурлуг. Бир эвес хомудалды (билдириишкинни) хандырарының дугайында шиитпир хүлээп алган болза, соңгукчулар даңзызынга эдилгени участок комиссиязы доп-дораан кылыр.

Россия Федерациязының хамаатызын чогуур комиссияларның даргаларының болгаш секретарьларының ат салганының база бо чүүлдүң 9-ку кезээ-биле көрдүнген чурум езугаар ол комиссияларның таңма базып шынзытканының соонда, соңгукчулар даңзызындан ап кааптарын чүгле албан-езузунуң документилеринге үндезилеп, ооң иштинде муниципалдыг (девискээр) комиссиязының соңгукчуну өске соңгулда участогунда соңгукчулар даңзызынга киирериниң дугайында медээзинге үндезилеп кылыр.

Ындыг болганда соңгукчулар даңзызынга база ол ышкаш "Соңгулдалар" КАС-тың медээлер баазазынга Россия Федерациязының хамаатызын даңзыдан үндүргенииң ай, хүнүн, чылын база ол ышкаш ону кылганының чылдагаанын айтыр. Соңгукчулар даңзызынга бижилгени участок комиссиязының даргазы, ындыг бижилгени кылганының ай, хүнүн айытканы-биле адын салып шынзыдар. Россия Федерациязының хамаатызы бүрүзү участок комиссиязынга Федералдыг хоойлунуң 16-гы чүүлүнүң 5-ки пунктузунда айыткан чогуур участокта соңгукчулар даңзызынче киирген соңгукчулар дугайында медээлерниң өскерилгенииң дугайында дыңнадыр эргелиг.

17. Түр туруп турар черлерде үзүк-соксаал чокка ажылдаар бүдүрүлгелерде база ажылдың (ээлчегниң) үргүлчүлелдиин эвээжедир аргазы чок ажылдарда ажылдап турар соңгукчуларны, а ол ышкаш шериг кезээниң турар черлеринден дашкаар турар шериг албанныглар участок комиссиязының шиитпири-биле киргени хууда бижимел билдириишкини езугаар бадылаашкын хүнүнге чедир 3 хонуктан орай эвесте оларның түр турар черлериниң аайы-биле участок комиссиязынга соңгукчуларның даңзызынга киирген туруп болур. Ол дугайында медээни чогуур муниципалдыг (девискээр) комиссиязын таварыштыр ол соңгукчунуң чурттап турар черииң аайы-биле соңгукчулар даңзызынче киргенииң дугайында участок комиссиязынче дамчыдар. Участок комиссиязы соңгукчулар даңзызынга "Тускай демдеглелдер" деп графага: соңгулда участогунуң дугаарын айытпышаан, "Соңгулда участогунда соңгукчулар даңзызында киртинген" деп демдеглелди кылыр. Россия Федерациязының иштинде, чурттап турар черииң аайы-биле бүрүткели чок соңгукчуларны участок комиссиязының шиитпири-биле соңгулда участогунга киргени хууда бижимел билдириишкини езугаар бадылаашкын хүнүнге чедир 1 хонуктан орай эвесте, ол соңгукчуларның бадылаашкынның чорудары-биле үстүнде турар комиссияның шиитпири-биле тургускан азы тодараткан соңгулда участогунда соңгукчулар даңзызынга киирип болур.

18. Бадылаашкыннар төнген соонда база соңгукчуларның бадылаашкыннарын санаарының мурнунда соңгукчулар даңзызынче кандыг-бир өскерилгелер киирери хоруглуг.

19. Соңгулдалар түннелдерин албан-езузу-биле парлаан соонда соңгукчулар даңзызында турар соңгукчулар дугайында медээни соңгукчулар регистринде соңгукчулар дугайында медээлерни ылавылаары-биле ажыглаар.

8 чүүл. **Соңгулда округтарын тургузары**

1. Муниципалдыг тургузугнуң баштыңының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда округтары муниципалдыг тургузугнуң девискээри болур.

Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын эрттирери-биле чаңгыс мандаттыг база (азы) хөй мандаттыг соңгулда округтарын тургузар, чок болза чаңгыс аай соңгулда округун тодарадыр.

2. Чаңгыс мандаттыг база (азы) хөй мандаттыг соңгулда округтарын Федералдыг хоойлунуң 16-гы чүүлүнүң 10-гу пунктузунга дүүштүр хамаарышкан девискээрде бүрүткеткен соңгукчуларның санының дугайында медээлерге үндезилеп тургузар. Соңгулдалар организастап турар муниципалдыг (девискээр) комиссиязы соңгулдаларны эрттирер ужурлуг хуусаазы төнеринге чедир 80 хонуктан орай эвесте оларның кызыгаарлары демдеглеттинген, азы соңгулда округунуң бүрүзүнче кирип турар административтиг-девискээр хемчеглериниң, азы муниципалдыг тургузугларның, азы чурттакчылыг черлерниң даңзызы тодараттынган (бир эвес соңгулда округунче административтиг-девискээр хемчеглериниң, азы муниципалдыг тургузугнуң, азы чурттакчылыг черниң девискээриниң кезии кирип турар болза, схемага административтиг-девискээр хемчеглериниң, азы муниципалдыг тургузугнуң, азы чурттакчылыг черниң ол девискээриниң кезииниң кызыгаарлары демдеглеттинген турар ужурлуг), соңгулда округу бүрүзүнүң дугаары, девискээр комиссиязы азы соңгулда комиссиязының бүрүн эргелерин дагзып каан девискээр комиссиязы бүрүзүнүң турар черлерин, соңгулда округу бүрүзүнде соңгукчуларның санын тодарадыр. Муниципалдыг тургузугнуң хамаарышкан төлээлекчи органы соңгулдаларны томуйлаар ужурлуг хуусаа төнеринге чедир, 20 хонуктан орай эвесте, соңгулда округтарының схемаларын бадылаар, ынчаарга айыткан орган соңгулда округтарының схемаларын бадылаарынга чедир киирген схемаларга эдилгелерни киирер эргелиг.

Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының бирги чыыжының соңгулдаларын эрттирип турда, соңгулдалар организастаар муниципалдыг (девискээр) комиссиязының тодарадыры соңгулда округтарының схемазын чогуур соңгулдаларны томуйлаарының дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаан хүнден бээр, беш хонук иштинде, бадылаар.

3. Бир эвес соңгулдалар болур девискээрде муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органы чок турар азы бо чүүлдүң 2-ги кезээнде айыткан хуусаада муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының шиитпири-биле соңгулда округтарының чаа схемазы бадылаттынмаан болза, муниципалдыг (девискээр) комссиязы дараазында шиитпирлерниң бирээзин хүлээп алыр:

1) муниципалдыг тургузугнуң мурнуку чыыжының төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларынга ажыглап турганы соңгулда округтарының схемазы (моон ыңай — округтарның мурнундагы схемазы дээн), бир эвес ол схема Федералдыг хоойлу-биле доктааткан негелделерге дүгжүп турар болза, соңгулда округтарының мурнуку схемазы-биле соңгулдалар эрттириниң дугайында;

2) схемазын соңгулдалар организастап турары муниципалдыг (девискээр) комиссиязының тодарадыры болгаш ол комиссияның соңгулдалар томуйлаарының дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаан хүнден бээр, беш хонук дургузунда бадылаары соңгулдалар округтарының талазы-биле соңгулдалар эрттириниң дугайында, бир эвес округтарның мурнуку схемазы Федералдыг хоойлу-биле доктааткан негелделерге дүүшпес, база (азы) Федералдыг хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар судтуң шиитпири-биле күш чок болгаш ажыглаарынга таарышпас деп санаан болза. Ынчаарга бир эвес соңгулда округтарының чаа схемазы-биле соңгуур депутаттарның саны өскерилбес болза, айыткан схеманы тодарадып турда, соңгулдалар организастап турар муниципалдыг (девискээр) комиссиязы соңгукчуларның санын тодарадырындан аңгыда, Федералдыг хоойлунуң 18-ки чүүлүнүң 4-кү пунктузунуң негелделеринге дүүшпес чүгле ындыг соңгулда округунга өскерилге киирип болур болгаш (азы) округтарның күш чок деп санаан азы ажыглап болбас деп санааны кезээнге өскерилгелерни киирип болур. Бир эвес айыткан өскерилгелер болгаш немелделер округтарның мурнуку схемазында өске соңгулда округтарының кызыгаарларын өскертиринге чедирип турар болза, соңгулдалар организастап турар муниципалдыг (девискээр) комиссиязы айыткан соңгулда округтарының кызыгаарларын бо чүүлдүң 4-кү кезээниң негелделери-биле дүүштүр өскертип болур эргелиг.

4. Чаңгыс мандаттыг база (азы) хөй мандаттыг соңгулда округтарын дараазында негелделерни сагып тургаш, тургузуп болур:

1) соңгукчулар санының талазы-биле соңгукчуларның төлээлер соңгуурунуң ортумак нормазындан 10 хуудан эвээш эвес ылгалдыг болур кылдыр, а чедери берге азы ырак черлерге 30 хуудан көвүдевес кылдыр соңгукчулар санынга хамаарыштыр чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының чижеглей алган деңин сагыыр. Хөй мандаттыг соңгулда округтарын тургузуп турда, чаңгыс депутат мандадынга соңгукчуларның санының чижеглей алган деңин сагыыр. Хөй мандаттыг соңгулда округунга ол округта депутаттар мандаттарының санынга көвүдеткен соңгукчуларның төлээлер соңгуурунуң ортумак нормазындан соңгукчулар санының хажыышкыны соңгукчуларның төлээлер соңгуурунуң ортумак нормазындан 10 хуудан, а чедери берге азы ырак черлерге соңгукчуларның төлээлер соңгуурунуң ортумак нормазындан 15 хуудан көвүдевес ужурлуг. Чедери берге болгаш ырак-узак черлерниң даңзызын соңгулдалар томуйлаарының дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаарынга чедир күштүг болуп кирген Тыва Республиканың хоойлузу-биле дүүштүр тургузар;

2) эвээш санныг үндезин чоннарның Тыва Республиканың хоойлузу-биле тодарадып айыткан сырый чурттаар девискээрлеринге соңгулда округтарын тургузуп турда, Тыва Республиканың хоойлузу-биле дүүштүр соңгукчуларның төлээлер соңгуурунуң ортумак нормазындан чөпшээрээн ылгалы айыткан хемчээлинден ажа берип болур, ынчалза-даа 40 хуудан хөй эвес болур ужурлуг;

3) соңгулда округу чаңгыс аай девискээрлиг болур ужурлуг; анклавтыг девискээрлерден аңгыда, бот-боттарының аразында кызыгаарлашпайн турар девискээрлерден соңгулда округун тургузарын чөпшээревес.

5. Бо чүүлдүң 4-кү кезээнде айыттынган негелделерни сагып тура, Тыва Республиканың административ-девискээр тургузуун (хуваалдазын), муниципалдыг тургузугларның девискээрлерин барымдаалап көөр.

6. Соңгулда округтарының схемазын, ооң графиктиг чуруун киргени-биле, парлап үндүрерин (чонга чарлаарын), муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органы, муниципалдыг (девискээр) комиссия ону бадылаанының соонда, беш хонуктан орай эвесте боттандырар.

7. Хөй мандаттыг соңгулда округун тургузуп турда, ол округка тарадыр ужурлуг депутаттар мандаттарының саны бештен көвүдевес ужурлуг. Ол кызыгаарлаашкынны көдээ суурнуң тус чер бот-башкарылга органының соңгулдаларынга база ол ышкаш соңгулда участогунуң кызыгаарларында тургустунган соңгулда округунда өске муниципалдыг тургузугнуң тус чер бот-башкарылга органының соңгулдаларынга ажыглавас.

9 чүүл. **Чаңгыс аай соңгулда округу**

1. Тус чер бот-башкарылгазының албан-дужаалдыг кижизиниң соңгулдаларын чогуур муниципалдыг тургузугнуң бүгү девискээри кирип турар чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле эрттирер.

2. Дең-дески азы холушкак соңгулда системазының талазы-биле төлээлекчи органның депутаттарының соңгулдаларын эрттирип турда, чаңгыс аай соңгулда округунче муниципалдыг тургузугнуң бүгү девискээри кирер.

10 чүүл. **Соңгулда участоктарын тургузары**

1. Бадылаашкыннар чорудары-биле база соңгукчуларның бадылаашкыннарын санаары-биле соңгулда участоктарын тургузар.

2. Соңгулда участоктарын муниципалдыг (девискээр) комиссиязы-биле дугуржулга езугаар муниципалдыг районнуң, хоорай

округунуң тус чер чагыргазының баштыңы, а хоорайның азы хоорай чергелиг суурларның (моон ыңай — суур дээн) тус чер бот-башкарылга органынга соңгулдалар эрттирип турда, суурнуң тус чер чагыргазының баштыңы тургузар. Бо чүүлдүң 4-кү кезээ-биле көрдүнген таварылгаларда соңгулда участоктарын муниципалдыг (девискээр) комиссиязы тургузар. Соңгулда участоктарын бадылаашкын хүнүнге чедир 45 хонуктан орай эвесте, Федералдыг хоойлунуң 16-гы чүүлүнүң 10-гу пунктузунга дүүштүр соңгулда участогунуң девискээринде бүрүткеткен соңгукчуларның санының дугайында медээлерге үндезилээш, соңгулда участогу бүрүзүнге, ону тургузуп турар үеде 3 муң соңгукчудан ашпас болур кылдыр тургузар.

3. Соңгулда участоктарының кызыгаарлары соңгулда округтарының кызыгаарларын таварып эртпес ужурлуг.

4. Соңгукчуларның түр када турар черлеринге (эмнелгелерге, санаторийлерге, дыштанылга бажыңнарынга, таңныыл кадат адаанга турар буруудаттырып, каразырыттырып база буруудаттырып турарларның турар черлеринде болгаш түр турарының өске-даа черлеринде), барып чедери берге болгаш ырак черлерде соңгулда участоктарының бо чүүлдүң 2-ги кезээ-биле доктаатказн хуусаада, а онзагай таварылгаларда үстүнде турар соңгулда комиссиязы-биле дугуржулга езугаар бадылаашкын хүнүнге чедир үш хонуктан орай эвесте тургузуп болур. Ындыг соңгулда участоктары оларның турар черииң аайы-биле соңгулда округунга бактаап кирер. Барып чедери берге болгаш ырак черлерге соңгулда участоктарын чедери берге болгаш ырак черлерде турар объектилерниң удуртукчулары-биле дугуржулга езугаар үстүнде турар соңгулда комиссиязы тургузуп болур.

5. Соңгулда участоктарының даңзыларын, оларның кызыгаарларын база дугаарларын, участок комиссияларының турар черлерин база бадылаашкын болур бажыңбалгаттарның турар черлерин муниципалдыг районнуң, хоорай округунуң тус чер чагыргазының баштыңы, а суурнуң тус чер бот-башкарылга органынга соңгулдалар эрттирип турда, суурнуң тус чер чагыргазының баштыңы бадылаашкын хүнүнге чедир 40 хонуктан орай эвесте парладыр, бо чүүлдүң 2-ги кезээнде айыткан хуусаадан орай тургустунган соңгулда участоктарының дугайында медээни, оларны тургускан соонда, үш хонуктан орай эвесте парлап үндүрер ужурлуг.

3 эге. Соңгулда комиссиялары

11 чүүл. **Соңгулда комиссияларының системазы болгаш эрге-байдалы**

1. Муниципалдыг соңгулдаларның белеткелин болгаш эрттирерин:

муниципалдыг комиссиялар,а муниципалдыг комиссияның бүрүн эргелерин девискээр комиссиязынга берген болза, девискээр комиссиялары;

участок комиссиялары боттандырар.

2. Муниципалдыг (девискээр) комиссиязы муниципалдыг соңгулдаларны организастаар соңгулда комиссиязы болур.

3. Бо чүүлдүң 1-ги кезээнде айыттынган соңгулда комиссиялары (моон ыңай — комиссиялар дээн) муниципалдыг соңгулдалар эрттирип турда, Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелерин боттандырарын болгаш камгалаарын хандырар.

4. Комиссияларның эрге-байдалын Федералдыг хоойлуга база ол ышкаш 2003 чылдың июль 9-та № 355 УХ-I "Тыва Республиканың соңгулда комиссияларының системазының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга дүүштүр тодарадыр.

12 чүүл. **Комиссияларны тургузарының чуруму**

Соңгулда комиссияларын тургузарын Федералдыг хоойлуга, 2003 чылдың июль 9-та № 355 УХ-I "Тыва Республиканың соңгулда комиссияларының системазының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга дүүштүр боттандырар.

13 чүүл. **Соңгулда комиссияларының бүрүн эргелери**

Соңгулдалар белеткээрин болгаш эрттирерин боттандырып турар соңгулда комиссияларының бүрүн эргелерин 2003 чылдың июль 9-та № 355 УХ-I "Тыва Республиканың соңгулда комиссияларының системазының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузу-биле база ол ышкаш бо Хоойлу-биле тодарадыр.

14 чүүл. **Комиссияларның ажыл-чорудулгазын организастаары**

1. Комиссияларның ажыл-чорудулгазын ниити демниг боттандырар.

2. Комиссияларның ажыл-чорудулгазын организастаарын Федералдыг хоойлуга, 2003 чылдың июль 9-та № 355 УХ-I "Тыва Республиканың соңгулда комиссияларының системазының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга, бо Хоойлуга дүүштүр боттандырар.

3. Муниципалдыг (девискээр) болгаш участок комиссиялары, бир эвес оларның составы доктааткан составтың үштүң ийизин тургузуп турар болза, ажылдап эгелээринге бүрүн эргелиг болур.

4. Комиссияның хуралдарын ооң даргазы эргежок чугула апарган таварылгаларда чыылдырар. Хуралды база ол ышкаш комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннериниң доктааттынган санындан үштүң биринден эвээш эвезиниң негелдези-биле чорудар.

5. Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүнү комиссияның шупту хуралдарынга олуржур хүлээлгелиг.

6. Комиссияның хуралы, бир эвес комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннериниң доктааттынган санындан хөй кезии киржип турар болза, бүрүн эргелиг болур.

7. Комиссия ооң кайы-даа кежигүнүнүң, а ол ышкаш үстүнде турар комиссияның хуралда олуржуп турары кайы-даа кежигүнүнүң негелдези-биле ооң эргезинде кирип турар база бадылаан хүн чуруму-биле дүүштүр хуралда комиссияның чугаалажып турар кандыг-даа айтырыгларының талазы-биле бадылаашкынны чорудар хүлээлгелиг.

8. Комиссияның даргазын, даргазының оралакчызын, секретарын албан-дужаалынга соңгуур дугайында, томуйлаар дугайында, чок болза хостаар дугайында, а ол ышкаш айыткан албан-дужаалдарга кандидатуралар талазы-биле саналдар киирер дугайында, соңгулдаларны белеткээрин болгаш эрттирерин саң-хөө талазы-биле хандырарының дугайында, кандидаттарны бүрүткээр дугайында база билдириишкин-биле судка оларны бүрүткээринден ойталаар дугайында айтырыг киирер дугайында, бадылаашкыннарның түңнелдериниң дугайында азы соңгулдаларның ниити түңнелдериниң дугайында, соңгулдаларны болбаан азы күш чок болган деп санаар дугайында, бадылаашкыннарны катап азы катап соңгулдалар эрттиреринiң дугайында, Федералдыг хоойлунуң 20-ги чүүлүнүң 11-ги пунктузу-биле база 75-ки чүүлүнүң 6 болгаш 7 дугаар пунктулары-биле көрдүнген чурум езугаар комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннериниң доктааткан санындан хөй кезииниң бадылаашкыннары-биле хүлээп алыр. Соңгутканының түңнелинде айыткан албан-дужаалдарны ээлеп турар комиссияның даргазын, даргазының оралакчызын, секретарын албан-дужаалдарындан хостаар дугайында шиитпирни (албан-дужаалындан хуузунда билдириишкин-биле хостаар таварылгадан аңгыда) чажыт бадылаашкын-биле хүлээп алыр.

9. Өске айтырыглар талазы-биле комиссияларның шиитпирлерин комиссияның бадылаар эргелиг олуржуп турар кежигүннериниң хөй кезииниң бадылаашкыннары-биле хүлээп алыр.

10. Комиссияның шиитпирин хүлээп ап турда, комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннериниң "ол дээш" база "аңаа удур" берген бадылаашкыннары дең болган таварылгада комиссияның даргазының (хуралда даргалап олурар) бадылаашкыны шиитпирлиг болур.

11. Комиссияның шиитпиринге комиссияның даргазы биле секретары (хуралга даргалаан база секретарылап олурган кижилер) ат салыр.

12. Комиссияның хүлээп алган шиитпирибиле чөпшээрешпейн турар, комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннери ол комиссияга чугаалажып көөр ужурлуг онзагай санал-оналын бижимел-биле илередир эргелиг база протоколга ону киирер болгаш ооң шиитпиринге кожуп каар. Бир эвес комиссияның айыткан шиитпирин хоойлуга дүүштүр парлап үндүрер (чонга чарлаар) апаар болза, онзагай санал-оналды база комиссияның шиитпирин парлаарының чуруму ышкаш парлап үндүрер (чонга чарлаар) ужурлуг.

13. Комиссиялар соңгулдалар белеткээри-биле база эрттирери-биле база ол ышкаш комиссияларның бүрүн эргелерин хандырары-биле холбашкан ажылдарны кылыры-биле хамаатыларны хамааты-хоойлу-дүрүм керээлери езугаар киириштирип болур.

15 чүүл. **Комиссияларның кежигүннериниң эрге-байдалы**

1. Комиссияларның бадылаар эргелиг кежигүннери бооп болбас кижилер:

1) Россия Федерациязының хамаатызы болур эргези чок кижилер, а ол ышкаш даштыкы күрүненiң хамаатызы эргелиг, чок болза чурттаар эргелиг шынзылгалыг азы даштыкы күрүненiң девискээринге Россия Федерациязының хамаатызының доктаамал чурттаар эргезин бадыткап турар өске-даа документилиг Россия Федерациязының хамаатылары;

2) судтуң хоойлу езугаар күштүг болуп кирген шиитпири-биле харыысалга онаап болбас азы харыысалга онаары кызыгаарлыг деп санап турар Россия Федерациязының хамаатылары;

3) 18 хар назы четпээн Россия Федерациязының хамаатылары;

4) күрүне эрге-чагыргазының хоойлужудулга (төлээлекчи) органнарының, муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының депутаттары;

5) соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилер, а ол ышкаш Россия Федерациязының субъектилериниң дээди албан-дужаалдыг кижилери (Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагыргазының дээди күүсекчи органнарының удуртукчулары), тус чер чагыргаларының баштыңнары;

6) судьялар, прокурорлар;

7) чогуур соңгулдаларда — кандидаттар, оларның төлээлеттирген болгаш бүзүреттирген кижилери, кандидаттар депшиткен соңгулда каттыжыышкыннарының төлээлеттирген болгаш бүзүреттирген кижилери;

8) чогуур соңгулдаларда — комиссияларның чөвүлээр эргелиг кежигүннери;

9) чогуур соңгулдаларда — кандидаттарның ашактары, кадайлары болгаш чоок төрелдери, кандидаттарның ашактарының, кадайларының чоок төрелдери;

10) кандидаттарның дорт-ла эргезинде турар кижилер;

11) судтуң шиитпири-биле комиссияларның составындан үндүрткен кижилер, а ол ышкаш судтуң чогуур шиитпири хоойлу езугаар күштүг болуп кирген хүнден эгелээш, беш чыл дургузунда — (комиссияның эрттирипкен хажыдыышкыннарынга суд шиитпири-биле буруу чок деп санаан кижилерден аңгыда), комиссияларны таратканының түңнелинде, комиссияларның бадылаар эргелиг кежигүннери болур боттарының бүрүн эргелерин чидирген кижилер;

12) судтадып чорааны ап кагдынмаан болгаш үзе олурбаан кижилер, а ол ышкаш административтиг кеземче онаарының дугайында судтуң шиитпири (доктаалы) хоойлу езугаар күштүг болуп кирген хүнден эгелээш, бир чылдың дургузунда — соңгулдалар болгаш референдумнар дугайында хоойлужудулганы үрээни дээш суд чурумубиле административтиг кеземчеге таварышкан кижилер.

Бо кезектиң 7, 9 болгаш 10 дугаар пунктуларының дүрүмнери, бир эвес кандидат өске соңгулда округунуң талазы-биле депшидип турар азы бүрүткеттирген болза, участок болгаш девискээрлер комиссияларының кежигүннеринге хамаарыштыр таравас.

2. Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүнү хары угда соңгулданың үстүкү болгаш адаккы комиссияларының бадыл эргелиг кежигүнү бооп болбас.

Кандидат муниципалдыг (девиск комиссияже документилер киирген хүн эгелеп кандидатты бүрүткээри-бил соңгулда комиссиязының бир кежиг чөвүлээр эргелиг кылдыр, бир эвес ка датты бүрүткээн таварылгада, — соңг комиссиязының чөвүлээр эргелиг би кежигүннерин адааңда турар соңгу комиссиязы бүрүзүнге томуйлаар эрге Соңгулда каттыжыышкыны бүрүзү соңг комиссиязынга соңгулда комиссияз бирээден хөй эвес чөвүлээр эргелиг к гүннү томуйлап болур. Комиссияла чөвүлээр эргелиг кежигүннеринге чүүлдүң 1-ги кезээниң 1, 3 - 6 пунктулар айыттынган кижилер, судтуң хоойлу езуг күштүг болуп кирген шиитпири-б харыысалга онаап болбас деп санатты Россия Федерациязының хамаатыла Россия Федерациязының Федерал Хуралының Федерация Чөвүлелин кежигүннери, комиссиялар аппаратта ажылдакчылары, кандидаттарның бүзүр тирген кижилери база ол ышкаш ш кезектеринде, шеригжиткен организа ларда болгаш албан черлеринде ком лаар албан-дужаалдарны ээлеп т кижилер томуйлаттырган бооп болбас.

3. Комиссияның бадылаар эргели жигүннериниң бүрүн эргелериниң хуусаа составынче оларның кирип турары ко сияларының бүрүн эргелериниң соксаа биле кады төнер.

4. Комиссияның бадылаар эргели жигүнүнүң ону томуйлаан органының ш пири-биле бүрүн эргелериниң хуусаазы гелекте комиссияның кежигүнү хүлээлге ринден дараазында таварылгаларда к таар:

1) комиссияның кежигүнү бодунуң б эргелерин дүжүрер дугайында биж биле билдириишкин кииргенде. Айы билдириишкинни комиссия кежигүнүнү чоок төрелдериниң кадыының байдалы-б аар ааран, дек читпес кылдыр баксы байдалдарга таварышканындан биж ужурлуг апарган таварылгалардан аңгы бадылаашкын хүнү эгелээринге чедир хонук бурунгаар база бадылаашкын түңнелдерин үндүрери төнүп турар х киирип болбас;

2) Федералдыг хоойлунуң 29-ку чүүлү 7-ги пунктузу-биле база 29-ку чүүлүнүң пунктузунуң адааңда "а", "б" база "н" п тулары-биле көрдүнген таварылгала аңгыда, Федералдыг хоойлунуң 2 чүүлүнүң 1 база 4 пунктулары-биле көрдү үндезиннер тывылганда.

5. Комиссияның бадылаар эрге кежигүнүнүң бүрүн эргелери дараазы таварылгаларда соксаар:

1) комиссияның кежигүнү Рос Федерациязының хамаатызы болур эрге чидирген, ол даштыкы күрүненiң хамаат эргени алган, чок болза чурттаар эрге шынзылганы азы даштыкы күрүненiң де кээринге Россия Федерациязының хама зының доктаамал чурттаар эргезин бад турар өске-даа документини алганда;

2) соңгулдалар болгаш референдум дугайында хоойлужудулганы үрээни д комиссия кежигүнүнге хамаарыштыр су буруудаттырган шиитпири азы админис тивтиг кеземче онаарының дугайында су шиитпири (доктаалы) хоойлу езугаар к болуп киргенде;

3) судтуң хоойлу езугаар күштүг бо кирген шиитпири-биле комиссия кежигү харыысалгага онаап болбас азы харыыса онаары кызыгаарлыг деп санааңда;

4) соңгулда комиссиязының кежигү өлгенде;

5) хамаарышкан соңгулда комисс зының шиитпиринге үндезилээш, комисс ның кежигүнүн судтуң хоойлу езугаар к болуп эгелээн шиитпири-биле ол бод хүлээлгелерин доктаамал күүсетпейн ту деп санааңда;

6) Федералдыг хоойлунуң 31-ги чүүл дүүштүр комиссияны тарадырының д йында судтуң шиитпири хоойлу езуга күштүг болуп кирген таварылгада.

6. Бир эвес комиссияның кежигү томуйлаан орган комиссияның кежигүнү

эргелерин хуусаа бетинде соксадын дугайында бир ай хуусаада, а соңкампаниязының үезинде — комиссия гүнүнүң бодунуң бүрүн эргелерин ериниң дугайында бижимел хевирбижээн билдириишкинни айыткан че киирген хүнүнден тура, он хонук зунда, чок болза ооң бодунуң хүлээлин күүседирин чөпшээревейн турар даа чылдагааннар тыптып келгенде, ир хүлээп албас болза, комиссияның жигүнүнүң бүрүн эргелерин соксаның дугайында шиитпирни ооң бактаап комиссиязы, айыткан хуусаа төнген а, үш хонук дургузунда хүлээп алыр. ңгүлда комиссиязының кежигүнүн лаан орган бо үүлдүң 4 база 5 дугаар ери-биле айыткан байдалдар ужундан комиссия кежигүнүнүң орнунга бир ай дургузунда, а соңгулда кампаниязызезинде — ооң үнген хүнүнден тура, алдыг хоойлу-биле доктааткан негелге дүүштүр чаа кежигүннү 10 хонуктан тпайн, томуйлаар хүлээлгелиг.

негелделер күүсеттинмээн таварылгауниципалдыг районнуң, хоорай нуң соңгулда комиссиязының чаа үнүн Тыва Республиканың Соңгулда сиязы, суурнуң соңгулда комиссиязы- муниципалдыг районнуң соңгулда сиязы (бир эвес ындыг комиссия гунмаан болза, девискээр комиссияке комиссияның — Федералдыг хоойдоктааткан негелделерин сагаанысүнде турар комиссия томуйлаар. Муниципалдыг (девискээр) азы участок сияларының даргазы, даргазының чызы болгаш секретары, а ол ышкаш н комиссияларның өске-даа кежии комиссияларга соңгулдалар белетолгаш эрттирип турар үеде кол н үзүктелдирбишаан, ынчалза-даа ол уктан көвүдевес, ажылдап болур. Комиссияның бадылаар эргелиг нүнге соңгулдалар белеткээр болгаш ер үеде комиссияга ажылдааны дээш е күш-ажыл төлевирин (шаңнал акша) болур. Соңгулдалар белеткээр болттирер үеде кол ажылындан комисбижиинге үндезилеп хостаттырган ияның бадылаар эргелиг кежигүнүнүң ылы (албан-дужаалы) кадагалатартар болгаш аңаа кол ажылындан ырган үезинде үеде компенсацияны Компенсацияның болгаш немелде ыл төлевириниң хемчээлин болгаш н муниципалдыг комиссия, соңгулдаттиреринге үндүрген бюджет акшалериниң иштинге боттандырар. Комиссияның бадылаар эргелиг үнү бодунуң бүрүн эргелериниң зы төнеринге чедир, комиссияның эр эргелиг кежигүнү соңгулда иязының үезинде ажыл берикчизиниң алы-биле ажылдан үндүрген бооп азы оларның чөпшээрели чокка өске шилчитпес.

Комиссияның чөвүлээр эргелиг кежиңгулда бюллетеньнерин үлээр болгаш салыр эргеден, ону сорттулаарынга, еринге болгаш соңгулда бюллетеньанаарынга киржиринден, бадылаашр түннелдериниң, соңгулдалар дериниң дугайында протоколдар рындан, чогуур комиссияның шиитр эргезинге хамаарыштырган айты талазы-биле шиитпир хүлээп ап бадылаашкынга киржир, комиссияиитпиринге ат салыр болгаш адмитивтиг хоойлу-дүрүм үрээшкиннериугайында протоколдар тургузар болурундан аңгыда, соңгулдалар эриниң болгаш эрттириниң талазыйтырыгларны шиитпирлеп турда, ияның бадылаар эргелиг кежигүнүр дең долу эргелерлиг болур. кезектиң дүрүмнери комиссияның р эргелиг кежигүнүнге бо кезекте н ажылдарны кылып турда, аңаа инден ойталаарының барымдаазы

Комиссияның бадылаар-даа эргелиг вүлээр-даа эргелиг кежигүнү:
гуур комиссияның хуралдарының нда баш бурунгаар дыңнадыгны

2) комиссияның хуралдарынга чүве чугаалаар, чогуур комиссияның харыылаар айтырыгларынга хамаарыштыр саналдарны киирер, болгаш ол айтырыглар талазы-биле бадылаашкын эрттирерин негээр эргелиг;

3) хүн айтырыынга дүүштүр айтырыгларны комиссияның хуралының өске-даа киржикчилеринге салыр болгаш ооң алыс утказының талазы-биле салган айтырыгларынга харыыларны алыр эргелиг;

4) хамааржыр болгаш адааңда турар комиссияларның электроннуг эдилекчиде турар документилерин болгаш материалдарын киргени-биле, соңгулдалар-биле дорт холбашкан кандыг-даа документилер-биле болгаш материалдар-биле (ооң иштинде соңгукчуларның даңзызы, соңгулда бюллетеньнери-биле) таныжар, болгаш ол документилерниң хоолгаларын алыр (соңгукчулар даңзызы, соңгулда бюллетеньнери, хол үжүү салган саазыннар болгаш Федералдыг хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар чажыт медээлер кирип турар өске-даа документилер болгаш материалдардан аңгыда), ол хоолгаларның шынзыдылгаларын негээр эргелиг;

5) соңгукчулар даңзызында бадылаашкыннарга киришкен кижилерниң санын шын санаанын, кандидаттар, соңгулда каттыжыышкыннарының аайы-биле бюллетеньнерни шын кылдыр сорттаанын шынзыдар эргелиг;

6) комиссияның ажылынга хамаарыштыр (ажыл кылбаанынга) үстүнде турар чогуур комиссияже азы судче хомудал киирер эргелиг.

12. Муниципалдыг комиссияның доктаамал үндезинде ажылдап турар чөвүлээр эргелиг, соңгуткан кандидаттарның азы кандидаттарның даңзызы депутаттар мандаттарының үлелгезинче кирген соңгулда каттыжыышкыннарының томуйлаан кежигүннериниң бүрүн эргелериниң хуусаазы дараазында соңгулдаларга ол-ла органче азы ол-ла албан-дужаалче кандидаттар, кандидаттар даңзызын бүрүткээр ажылдың төнчүзүнге чедир уламчылаар. Муниципалдыг комиссияның чөвүлээр эргелиг доктаамал ажылдап турар арткан кежигүннериниң бүрүн эргелери чогуур соңгулда кампаниязын доозар хүнде соксаар. Девискээр, участок комиссияларының чөвүлээр эргелиг кежигүннериниң бүрүн эргелери ол комиссияларның бүрүн эргелерин соксатканы-биле кады хары угда доостур. Бир эвес кандидатты бүрүткээринден, а соңгулда каттыжыышкынынга кандидаттар даңзызын бүрүткээринден ойталаан азы кандидаттың бүрүткелин, кандидаттарның даңзызын күш чок болдурган азы өскерткен таварылгада, комиссияның оларның томуйлааны чөвүлээр эргелиг кежигүннериниң бүрүн эргелери чогуур кандидатты, кандидаттар списогун бүрүткээринден ойталаан, күш чок болдурган азы өскерткен хүнден эгелеп, а бир эвес бүрүткээринден ойталаанының дугайында шиитпирни судка хомудаан болза, — бүрүткээниинден ойталааны хоойлу езугаар болганының дугайында судтуң шиитпири күштүг болуп кирген хүнден эгелеп соксаар.

16 үүл. **Комиссияларның ажылчорудулгазының ажык-чарлыг болуру**

1. Комиссияның бүгү-ле хуралдарынга база ол ышкаш соңгукчуларның бадылаашкыннарын санап база соңгукчуларның даңзылары-биле, бюллетеньнер-биле, бадылаашкынның түннелдериниң дугайында протоколдар-биле участок, девискээр комиссияларының ажылын боттандырып турар үеде, үстүнде турар комиссияларның кежигүннери болгаш оларның аппараттарының ажылдакчылары, ол азы үстүнде турар комиссияның бүрүткээни кандидат азы ооң бүзүреттирген кижизи, соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген азы бүзүреттирген кижизи азы айыткан даңзының кандидады олуржур эргелиг. Хуралдарга олуржуру-биле база айыткан соңгулда документилери-биле ажылдаарда, айыткан кижилерге немелде чөпшээрел негеттинмес. Комиссия айыткан кижилерни хуралга келирин дыңнадыр болгаш соңгулданың айыткан документилери-биле ажылдаарда хостуг болурун хандырар хүлээлгелиг.

Комиссияның бүгү-ле хуралдарынга болгаш айыткан документилер-биле ажылдап турар үеде база ол ышкаш соңгукчуларның бадылаашкыннарын санап турда, массалыг информация чепсектериниң төлээлери киржир эргелиг.

2. Чогуур комиссияларның соңгулдаларны белеткээри-биле болгаш эрттирери-биле дорт холбашкан шиитпирин муниципалдыг доктаамал үнер парлалга үндүрүлгелеринге парлаар, массалыг информацияның өске-даа чепсектеринге хоойлу-биле доктааткан хемчээл-биле, азы болза ону хүлээп алган хүнден эгелээш, беш хонук дургузунда, соңгукчуларга медээ кылдыр өске-даа арга-биле чедирер. Кандидаттар дугайында медээлер кирип турар соңгулда комиссияларының шиитпирлерин парлап (медээ кылдыр чедирип) турда, кандидаттың паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документизиниң сериязын болгаш номерин, ону тывыскан хүнүн, паспорт азы хамаатының паспортун солуп турар документини берген органның адын азы кодун парлавас, а кандидаттың чурттап турар черииниң адрезиниң орнунга Россия Федерациязының субъектизиниң, районнуң, хоорайның азы чурттап турар черииниң аайы-биле турар суурунуң адын айтыр.

3. Бадылаашкын хүнүнде участок соңгулда комиссиязының ажылы эгелээн үеден, база ол ышкаш хуусаа бетинде бадылаашкын хүнүнде база бадылаашкын түннелдериниң дугайында протоколду үстүнде турар соңгулда комиссиязы хүлээп алганының дугайында дыңнадыгны алгыжеге чедир, ол ышкаш соңгулда участоктарынга соңгукчуларның бадылаашкыннарын катап санап турар үезинде, Федералдыг хоойлунуң 30 үүлүнүң 1-ги пунктузунда айыткан кижилер, база ол ышкаш хайгааракчылар, даштыкы (делегей чергелиг) хайгааракчылар олуржуп болур эргелиг.

4. Хайгааракчыны бүрүткеткен кандидат, бүрүткеткен кандидатты, бүрүткеткен кандидаттарны депшиткен соңгулда каттыжыышкыны томуйлаан боол болур. Хайгааракчылар кылдыр соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилерни, депутаттарны, Тыва Республиканың Баштыңын — Чазааның Даргазын, тус чер чагыргаларының баштыңнарын, оларның дорт чагыргазында турар кижилерни, судьяларны, прокурорларны, комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннерин томуйлап болбас.

5. Шериг кеэзэнде, эмнелгеде, санаторийде, дыштанылга бажыңында, каразыттырганнарны болгаш буруудаттырганнарны таңныыл адааңга тудар черлерде тургускан соңгулда участогунда тургускан участок комиссиязының бажың-балгадынче, база ол соңгулда участогунда бадылаашкын бажың-балгадынче киреринүчасток комиссиязының бүгү-ле кежигүннеринге, Федералдыг хоойлунуң 30 үүлүнүң 1-ги пунктузунда айыткан кижилерге, хайгааракчыларга хандырар ужурлуг.

6. Хайгааракчылар, даштыкы (делегей чергелиг) хайгааракчылар өске комиссияларның хуусаа бетинде бадылаашкыннар эрттирип, бадылаашкын түннелдери үндүрүп, соңгулдалар түннелдериниң дугайында протоколдар тургузуп, база ол ышкаш соңгукчуларның бадылаашкыннарының дагын катап санаашкыннарын чорудуп турда, олуржур эргелиг.

7. Хайгааракчының бүрүн эргелерин бижимел хевир-биле бүрүткеткен кандидаттың азы ооң бүзүреттирген кижизиниң, бүрүткеткен кандидатты, бүрүткеттирген кандидаттарны депшиткен соңгулда каттыжыышкынының, бүрүткеттирген кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжыышкынының берген бижии бадыткап шынзыдар ужурлуг. Берген шынзылгага хайгааракчының фамилиязын, адын, адазының адын, ооң чурттап турар черииниң адрезин, хайгааракчы чоруткан соңгулда участогунуң номерин, комиссияның адын айтыр, база ол ышкаш бо үүлдүң 4-кү кезээ-биле көрдүнген кызыгаарлаашкыннар чок болуп турарының дугайында бижилгени кылыр. Хайгааракчыны кандидат азы ооң бүзүреттирген кижизи чоруткан таварылгада, хайгааракчы дугайында кандыг-бир немелде сан-медээлерни айтыры база таңма базары негеттинмес. Шынзылга паспорт азы хамаатының паспортун шынзыткан документини көргүскенде күштүг болур. Хайгааракчыны чорударының дугайында баш бурунгаар дыңнадыры негеттинмес.

8. Бо үүлдүң 7-ги пунктузунда айыткан документини участок комиссиязынга бо үүлдүң 3-кү пунктузунда айыткан үеде, муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче — хуусаа бетинде бадылаашкын үезинде, чок болза соңгулда участоктарынга бадылаашкын эгелээр үеден хамаарышкан девискээрге түңнел протоколду тургускужеге чедир киирип болур. Ынчаарга комиссияның бажың-балгадынга, бадылаашкын болуп турар бажың-балгатка бүрүткеткен чаңгыс кандидаттың, соңгулда каттыжыышкынының эрге-ажыктарын төлээлеп турар хайгааракчының болгаш элээн хөй хайгааракчыларның бүрүн эргелерин хары угда боттандырарын чөпшээревес. Бадылаашкын болур бажыңга хайгааракчыларга, бадылаашкынны чорудуп турарының, соңгукчуларның бадылаашкынарының санаашкыннарын, бадылаашкынның түңнелдериниң дугайында протоколдарны тургузуп турарын, а ол ышкаш бадылаашкынның түңнелдериниң дугайында протоколдарның хоолгаларын берип турарын хайгааракчыларынга хамааржыр Федералдыг хоойлу-биле доктааткандан аңгыда, өске кандыг-бир кызыгаарлаашкыннар тургузарын чөпшээревес.

9. Хайгааракчы кижи:

1) соңгукчуларның даңзылары-биле, бадылаашкын болур бажың-балгаттан дашкаар бадылаарының дугайында билдириишкиннерниң (дилег бижиктерниң) реестри-биле таныжар;

2) бо үүлдүң 3-кү пунктузу-биле айыткан кайы-даа үеде бадылаашкын хүнүнде база хуусаа бетинде бадылаашкын хүнүнде хамаарышкан соңгулда участогунга бадылаашкын болуп турар бажың-балгатка турар;

3) соңгукчуларга бюллетеньнер бергенин хайгааракчы;

4) бадылаашкын болур бажың-балгаттан дашкаар соңгукчуларның бадылаашкынарынга олуржур;

5) соңгукчулар даңзызында киирген хамаатыларның, соңгукчуларга берген бюллетеньнерниң, ажыглаан бюллетеньнерниң санын санаарын хайгааракчы, демдектээш шыгжап каан соңгулда бюллетеньнериниң санын санаарын хайгааракчы, соңгулда участогунга соңгукчуларның бадылаашкынын ырактан болгаш бадылаашкынга бюллетеньнерниң утказын кыры-биле көөрүн хандырар байдалдарда хайгааракчы, соңгукчуларның бадылаашкыннарын санап турар үеде долдуртунган азы долдуртунмаан кандыг-даа бюллетеньнер-биле таныжар, бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарны болгаш бо үүлдүң 3-кү кезээнде айыткан үеде комиссияның өске-даа документилерни долдурарын хайгааракчы;

6) бадылаашкыннар организастап турар айтырыглар талазы-биле саналдарны база эскериглерин участок комиссиязының даргазынга, а ол чок турар таварылгада, — ону солуп турар кижиге чугаалаар;

7) бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында чогуур комиссияның, адааңда турар комиссияларның протоколдары-биле болгаш аңаа капсырган өске-даа документилер-биле таныжар, айыткан протоколдарның шынзыткан хоолгаларын хамаарышкан комиссиялардан алыр;

8) бодунуң эрге-байдалын демдеглээн болгаш бодунуң фамилиязын, адын, адазының адын, ол ышкаш бүрүткеткен кандидаттың адын, фамилиязын база адазының адын азы комиссияже хайгааракчы чоруткан соңгулда каттыжыышкынының адын айыткан хөрек демдээн эдилээр. Хөрек демдээниң хевирин муниципалдыг комиссия тургузар;

9) Федералдыг хоойлунуң 75-ки үүлүбиле доктааткан чурум езугаар комиссияның кылган ажылынга (ажыл кылбаанынга) хомудалды киирер;

10) хамаарышкан комиссияларга соңгукчуларның бадылаашкыннарының катап санаашкынын чорудуп турда олуржур эргелиг.

10. Хайгааракчы дараазында үүлдер кылыр эргези чок:

1) соңгукчуларга соңгулда бюллетень-

нери үлээр;

2) бюллетеньнерин алганы дээш, ооң иштинде ооң дилээ-биле, соңгукчу дээш ат салыр;

3) соңгукчу дээш, ооң иштинде соңгукчунуң дилээ-биле бюллетень долдурар;

4) бадылаашкынның чажыдын хажыдып турар ажылдар кылыр;

5) комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннериниң бюллетеньнер санаашкынын чорударынга дорт киржир;

6) комиссияның ажылынга шаптыктап турар ажылдар кылыр;

7) соңгукчулар ортузунга суртаал чорудар;

8) хамаарышкан комиссияның шиитпирлер хүлээп алырынга киржир эргези чок.

11. Массалыг информация чепсектериниң төлээлери бадылаашкыннар белеткелиниң болгаш эрттиреринiң медээ чырыдыышкынын бээр талазы-биле киржип тура, дараазында эргелерлиг болур:

1) комиссияларның хуралдарынга олуржур;

2) бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында участок комиссиязының протоколу-биле база бадылаашкыннар түннелдериниң, соңгулдалар түннелдериниң дугайында өске-даа комиссияларның протоколдары-биле, ооң иштинде катап долдуруп турар, таныжар эргелиг, хамаарышкан комиссиялардан айыткан протоколдарның болгаш оларга кошкан документилерниң хоолгаларын алыр;

3) суртаал хемчеглеринге олуржур, оларны эрттирип турарын чырыдар;

4) бадылаашкын чоруп турар хүнде, хуусаа бетинде бадылаашкын хүнүнде ол бажың-балгатка турар, чурук болгаш видеотырттырылгалар кылыр эргези чок.

12. Комиссияларның протоколдарының база өске-даа документилериниң хоолгаларын чогуур комиссияның даргазы, даргазының оралакчызы азы секретары шынзыдып бадылаар. Ынчаарга, документиниң хоолгазын шынзыдып турар кижи айыткан хоолгага "Шын" азы "Хоолгазы шынныг" деп бижээш, холунуң үжүүн, хоолганы шынзыткан ай, хүнүн база үезин салып, бодунуң фамилиязын болгаш инициалын айыткаш, хамаарышкан комиссияның таңмазын базар.

13. Даштыкы (бүгү-делегей) хайгаракчыларның ажыл-чорудулгазын Федералдыг хоойлу-биле таарыштыр тургузар.

17 үүл. **Комиссияны тарадыры**

Комиссияны Федералдыг хоойлунуң 31-ги үүлү-биле доктааткан чурум езугаар база аңаа үндезилээш тарадып болур.

4 эге. Кандидаттарны, кандидаттарның даңзыларын депшидери болгаш бүрүткээри

18 үүл. **Кандидаттар, кандидаттар даңзыларын депшидер эрге**

1. Россия Федерациязының соңгулдаларга соңгудар эргелиг хамаатыларын шуут-ла дорт, чок болза кандидаттарның даңзызының аразынга депшидип болур.

Кандидаттарны шуут-ла дорт депшидерин боду бодун депшидер арга-биле, чок болза соңгулда каттыжыышкыны депшидер арга-биле депшидер.

Кандидаттарны кандидаттарның даңзызының составынга депшидерин федералдыг хоойлуга дүүштүр соңгулдаларга киржир эргелиг политиктиг партия, чок болза ооң регионалдыг салбыры азы федералдыг хоойлуга дүүштүр чогуур деңнелдиң соңгулдаларынга киржир эргелиг өске структурлуг кезектен депшидип болур.

2. Муниципалдыг тургузугнуң ажылдап турар төлээлекчи органынга депутаттың хостуг мандадының орнунга кирери-биле катап болгаш немелде соңгулдаларны эрттирип турар үеде, ол органның депутады болуп турар кижи кандидат кылдыр депшидип болбас.

3. Муниципалдыг тургузугнуң баштыңының албан-дужаалын эзлеп турар болгаш айыткан албан-дужаалдан бодунуң күзели-биле халажылгаже үнген, ооң иштинде ону депутат кылдыр, чок болза муниципалдыг тургузугнуң баштыңының эрге-байдалы-биле дүүшпес өске соңгулдалыг албан-дужаалга соңгааны-биле холбаштыр, чок болза Тыва Республиканың Баштыңы — Чазааның Даргазы муниципалдыг тургузугнуң баштыңындан дүжүрген Россия Федерациязының хамаатызын, айыттынган байдалдар-биле холбаштыр чарлаттынган соңгулдаларга кандидат кылдыр депшидип болбас.

4. Кандидат чаңгыс ол-ла соңгулдаларга элээн каш соңгулда округтарының аайы-биле депшиттирип болбас. Ол дүрүмнү кандидатты чаңгыс ол-ла соңгулда каттыжыышкыны хары угда чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле ол-ла соңгулдаларга база кандидаттарның даңзызының аразынга депшидип турар үеде ажыглавас.

5. Кандидат чаңгыс ол-ла соңгулдаларга депшидилгениң чаңгыс-ла эгелекчизинден хөй кижиге депшиттирер чөпшээрелин берип болбас. Бодун боду депшидип турар кандидатты соңгулда каттыжыышкыны депшидип болбас. Айыттынган негелделер хажыттынган таварылгада, чогуур муниципалдыг (девискээр) комиссиязы мурнунда дыңнадыгны алганы күштүг деп санадыр, бир эвес кандидаттың соңгуттурар деп чөпшээрээнiниң дугайында орай киирген билдириишкинин комиссия хүлээп алган соонда, кандидат мурнунда киирген билдириишкинин дедир алыр дугайында билдириишкин киирбес.

6. Кандидаттарны, кандидаттар даңзыларын депшидерин соңгулдалар томуйлаарының дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаан хүнден эгелээр.

19 үүл. **Кандидаттарны депшидериниң негелделери**

1. Кандидатты (кандидаттарны), ооң иштинде кандидаттар даңзызының аразынга депшидер дугайында муниципалдыг (девискээр) комиссиязы бижимел хевирге дыңнадыышкынны алыр.

2. Хамаарышкан соңгулда комиссиязының талазы-биле депшиттирген кижиниң соңгуттурарын чөпшээрээриниң дугайында бижимел билдириишкини соңгулда комиссиязынга киргениниң соонда муниципалдыг (девискээр) комиссиязы дыңнадыгны алган, а кандидат депшиттирген деп санадыр болгаш Федералдыг хоойлу-биле база бо Хоойлу-биле көрдүнген кандидаттың эргелерин база хүлээлгелерин алыр, соңгуткан соонда ооң депутаттың эрге-байдалы-биле азы өске соңгулдалыг албан-дужаалды ээлээри-биле дүүшпес албан-дужаалы соксаар. Билдириишкинге фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген үезин болгаш черин, эртем-билиин, ажылдап азы албан-хаап турар кол черин, ээлеп турар албан-дужаалын (ажылдап азы албан-хаап турар кол чери чок болза — кылып турар ажылын), чурттап турар черин, ал-бодун шынзыдып турар документизиниң хевирин, сериязын болгаш дугаарын база ону тывыскан үезин, документини тывыскан органның адын айтыр. Бир эвес кандидат депутат болуп турар болгаш бодунуң бүрүн эргелерин доктаамал эвес үндезинде боттандырып турар болза, билдириишкинге ол дугайында медээни база чогуур төлээлекчи органның адын айтыр. Кандидат билдириишкининге политиктиг партияга, чок болза хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар бадылаашкын хүнүнге чедир бир чылдан орай эвесте бүрүткеткен өске хөй-ниити каттыжыышкынынга бодунуң хамаарылгазын, ол политиктиг партияда, хөй-ниити каттыжыышкынында бодунуң эрге-байдалын айтыр, айыткан медээлерни болгаш политиктиг партияның, өске-даа хөй-ниити каттыжыышкынының доктаамал ажылдап турар удуртукчу органының, азы болза ол политиктиг партияның, өске хөй-ниити каттыжыышкынының төлээлекчизиниң албан-езузу-биле шынзыткан документизин кожар.

Билдириишкин-биле кады кандидат паспортунуң азы хамаатының паспортун бадыткап турар документизиниң хоолгазын, эртеминиң, кол ажылының база албан-хаап турар черииниң, ээлеп турар албан-дужаалының (кылып турар ажылының) дугайында, а ол ышкаш кандидат депутат болуп турарының дугайында билдириишкинде айыттынган медээлерни бадыткап турар документилериниң хоолгаларын киирер.

Кандидаттың бо кезек-биле көрдүнген билдириишкининде судтадып чорааны ап кагдынмаан азы үзе басбааны бар таварылгада, кандидаттың судтадып чорааныңын дугайында медээни айтыр.

3. Бо үүлдүң 2-ги кезээнде айыткан билдириишкин-биле кады соңгулда комиссиязынга кандидаттың орулгаларының хемчээлиниң болгаш кирер дөстериниң дугайында, кандидатка (кандидаттарның даңзызындан кандидат бүрүзүнге) өнчү эргезинге (ооң иштинде кады өнчүге) хамааржыр эт-хөреңгизиниң дугайында, банкыларда шыгжамырларының, үнелиг саазыннарының дугайында сан-медээлерни киирер ужурлуг. Айыттынган медээлерни Федералдыг хоойлуга капсырылга езугаар хевир-биле киирер.

4. Бо үүлдүң 2 болгаш 3-кү кезектеринде айыткан документилерни кандидат (кандидаттарның даңзызындан депшиттирген кандидаттан өскези) боду аппарып бээр хүлээлгелиг. Бо үүлдүң 1-ден 3-кү кезектеринде айыткан документилерни, бир эвес кандидат аарып турар, каразыттырып база буруудаттырып турарындан хайгаарал адааңда таңныылдыг черде турар болза, (ынчаарга кандидаттың бижимел билдириишкининде салган адының ылап шынныын нотариус, чок болза кандидаттың эмнедип турары стационар-эмнелге-профилактика албан черииң администрациязы, каразыттырганын база буруудаттырганының таңныыл адааңда турар албан черлериниң администрациязы шынзыткан болур ужурлуг), Федералдыг хоойлу-биле көрдүнген өске-даа таварылгаларда кандидаттың дилээ-биле өске-даа кижи чедирип берип болур.

5. Соңгулда комиссиязы бо үүлдүң 2-ги болгаш 3-кү кезектеринде айыткан документилерни паспортту азы кандидаттың паспортун солуп турар документини көргүскенде хүлээп алыр. Кандидаттың бодун бадыткап турар документиниң хоолгазын билдириишкин хүлээп алган кижи шынзыдар болгаш билдириишкинге кожуп каар.

6. Муниципалдыг (девискээр) комиссиязы кандидаттың соңгуттурарын чөпшээрээниниң дугайында билдириишкинни болгаш бо үүлде айыткан өске-даа документилерни алганының бижимел бадыткалын ол документилерни берген кижилерге, бадыткааның ай, хүнүн салгаш бээр хүлээлгелиг. Бадыткалды ол документилерни киирген соонда дораан бээр.

7. Кандидат бүрүткел кылыр үеге чедир кандыг-даа үеде бодунуң соңгуттурарының дугайында билдириишкинин, ол дугайында муниципалдыг (девискээр) комиссиязынга дыңнаткаш, дедир алыр эргелиг. Ол дыңнадыгга харыы турбас.

8. Муниципалдыг (девискээр) комиссиязы бо үүлдүң 2 база 3 кезектеринге дүүштүр киирген кандидаттар дугайында сан-медээлерниң шынныын хынаарының дугайында чогуур органнарга дыңнадыр, бо үүлдүң 2-ги кезээ-биле дүүштүр киирген медээлерни хынаанының түннелдериниң дугайында 10 хонук дургузунда, а бо үүлдүң 3-кү кезээ-биле дүүштүр киирген медээлерни 20 хонук дургузунда хынаар хүлээлгелиг. Бир эвес айыткан бижикти бадылаашкын хүнүнге чедир он хонук бурунгаар болгаш бир хонук орай кирген болза, чогуур органнар муниципалдыг (девискээр) комиссиязының доктааткан хуусаазында хыналда түннелдериниң дугайында дыңнадыр ужурлуг.

9. Муниципалдыг (девискээр) комиссия кандидаттарның депшидип тура кииргени кандидаттар дугайында сан-медээлерни соңгулда комиссиязының доктаатканы хемчээл-биле соңгукчуларга дыңнадып чедирер.

10. Муниципалдыг (девискээр) комиссия кандидаттарның киирген медээлериниң шын эвезин илереткен барымдааларның дугайында сан-медээлерни массалыг информация чепсектеринче чорудар.

20 үүл. **Кандидаттарны боттары боттарын депшидер чурум-биле депшидери**

Кандидаттар боттары боттарын депшидерде ол дугайында кандидаттар бүрүткээр, Федералдыг хоойлунуң 38-ки үүлүнүң 17-ги пунктузу-биле көрдүнген таварылга аңгыда, ооң соонда кандидаттарның рын депшидерин деткиири-биле хол чыылдазын организастап турар дыг (девискээр) комиссиязынга арга-биле кылыр.

21 үүл. **Кандидаттарны, кандиданың даңзыларын соңгулда каттыкыннарының депшидери**

1. Соңгулда каттыжыышкыннары даттарны, кандидаттар даңзыларышидер эргелиг. Чаңгыс мандаттыг округунга соңгулда каттыжыышкыны кандидатты депшидер эргелиг. мандаттыг соңгулда округунга каттыжыышкыны ол округта ээлээр депутаттың мандат бүрүзүнге депшидер эргелиг. Чаңгыс аай округунга соңгулда каттыжыышкыны даттарның чаңгыс даңзызын, а соңгулалбан-дужаалдыг кижилерниң ларын эрттирип турда — чаңгыс депшидер эргелиг.

2. Чаңгыс мандаттыг соңгулда талазы-биле кандидаттар даңзыаразынга соңгулда каттыжыышкынна депшидип турары кандидаттарның саны дең-дески соңгулда система талазы-биле үлээр депутаттар рының санынан эвээш болбас, ынчал ол сан 2-ден хөй катап улгатпас Кандидаттар даңзызының аразынга даттарның тургузуун болгаш тургучурумун соңгулда каттыжыышкын тодарадыр.

3. Депутаттарның соңгулдаларын мандаттыг соңгулда округундан хө томуйлаан турда, соңгулда каттыжыынары кандидаттарны чаңгыс ман соңгулда округунуң талазы-биле деп оларның даңзызын кандидат бүрүзү чаңгыс мандаттыг соңгулда окр бүрүзүнден депшидеринден тодара

4. Бо үүлдүң 2 база 3 дугаар теринде айыттынган кандидаттар да рының хевирин муниципалдыг (деви комиссиязы доктаадыр.

5. Политиктиг партиялар кандидат кандидаттар даңзыларын депши "Политиктиг партиялар дугайында" ралдыг хоойлу-биле дүүштүр боттан Хөй-ниитиниң өске-даа каттыжыышкы кандидаттарны айыткан хөй-ниити жыышкыннарының, оларның девискэ тус чер салбырларының съездилерин ференцияларынга, хуралдарынга) пол партияларның кандидаттарны депшид федералдыг хоойлу-биле салып т өске-даа негелделерни сагып тургаш бадылаашкын-биле депшидер.

6. Муниципалдыг тургузугларның лекчи органнарының депутаттарыны гулдаларынга хоойлу езугаар бүрүт хөй-ниити каттыжыышкыннары, поли партиялар болбайн турар, оларның турлуг кезектери кандидатураларны да каттыжыышкыннарының деп турары кандидаттарның даңзызынче киирери-биле саналдаар эргелиг. кандидатураларны кандидаттар даңз киирерин "Политиктиг партиялар йында" Федералдыг хоойлу-биле докт чурум езугаар боттандырар.

7. Хөй-ниити каттыжыышкын болгаш политиктиг партияларны бүр талазы-биле ажылдарны чорудары төлээлеттирген күүсекчи эрге-чагыр Федералдыг органының девискээр "Политиктиг партиялар дугайында" ралдыг хоойлу-биле база Федералды лу-биле соңгулдаларга соңгулда жыышкыннары кылдыр киржир э политиктиг партияларның, өске со каттыжыышкыннарының даңзызын ту соңгулдалар эрттиреринiң дуга шиитпирни албан-езузу-биле парлаан чарлаан) хүннүң байдалы-биле баз гулдалар эрттиреринiң дугайында ши ни албан-езузу-биле парлаан (чонга ча хүнден бээр үш хонук иштинде күр болгаш муниципалдыг өйлеп үнер па үндүрүлгелеринге ол даңзыны пар болгаш "Интернет" четкизинге ону та база ол ышкаш ол-ла хуусаада а даңзыны соңгулдалар организастап

ципалдыг (девискээр) комиссиязынче дар, ол даңзыже политиктиг партия- , оларның чогуур регионалдыг салбыр- болгаш "Политиктиг партиялар дуга- " Федералдыг хоойлу-биле дүүштүр лдаларга киржир эргелиг өске струк- кезектерни, база ол ышкаш "Поли- партиялар дугайында" Федералдыг лунуң 2-ги үүлүнүң адааида 25-ки зу-биле көрдүнген негелделерни турар өске-даа хөй-ниити катты- кынналрын, база оларның хамаарыш- руктурлуг кезектерин киирер.

Соңгулда каттыжыышкынының ады ниити каттыжыышкыннарын бүрүткээр ы-биле ажылдарны чорударынга летken күүсекчи эрге-чагырганың алдыг органының бергени, юридиктиг иг черлерниң чаңгыс аай күрүне инче соңгулда каттыжыышкынының ында бижилгени киргениниң фак- бадыткап турар документиде айыткан олур. Юридиктиг эргелиг чер болбайн соңгулда каттыжыышкынының ады ону ар дугайында шиитпирде айыткан ады

Соңгулда каттыжыышкыннарының, ы хамаарышкан комиссияже киргени- ында, аттарын болгаш эмблемаларын тирин болдурбас.

Соңгулда каттыжыышкынының деп- н кандидаттар даңзызын соңгулдалар изастап турар муниципалдыг (девис- комиссиязынче бо Хоойлунуң 19-ку үң 2 база 3 пунктуларында айыткан ентилер-биле катай киирер. Канди- р даңзызы-биле кады хары угда ан муниципалдыг (девискээр) комис- нче политиктиг партияның, ооң регио- г салбырының азы өске структурлуг ниң доктаамал ажылдап турар укчу органының албан-езузу-биле ытканы, хамаарышкан кандидаттар зынче киирген болгаш ол политиктиг яның кежигүннери болуп турар тыларның даңзызын киирер. Бир эвес тиктиг партиялар дугайында" Феде- г хоойлу-биле дүүштүр кандидаттар зынче политиктиг партия, азы ооң урлуг кезээ болбайн турар, хөй-ниити кыышкынының саналдаан кандидату- ын киирген болза, айыткан соңгулда сиязынче ол ышкаш "Политиктиг ялар дугайында" Федералдыг хоой- 26-гы үүлүнүң 1.1 пунктузу-биле көр- дугуржулгаларның нотариат езугаар ыткан хоолгаларын, база ол дугур- га үндезилээш, кандидаттар даң- че киирген хамаатыларның даңзызын .

Соңгулда каттыжыышкыны чаңгыс ттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округу- алазы-биле кандидаттар депшидип үеде, соңгулда каттыжыышкынының леттирген кижизи соңгулдалар орга- ап турар муниципалдыг (девискээр) сиязынче дараазында документилерни : хөй-ниити каттыжыышкыннарын бү- р талазы-биле хүлээлгелерни боттан- кылдыр төлээлеттирген күүсекчи агырганың федералдыг органының ни юридиктиг эргелиг черлерниң с аай күрүне даңзызынче соңгулда жыышкынының дугайында фактыны ижээнин бадыткап турар документи- отариат талазы-биле шынзыткан зын, а бир эвес соңгулда каттыжыыш- оридиктиг эргелиг чер болбайн турар ол ышкаш ону тургузарының дуга- шиитпирни;

политиктиг партияның, өске-даа хөй- каттыжыышкынының нотариат-биле ыткан хоолгазын;

политиктиг партияның съездизиниң пири (конференцияның азы ооң налдыг салбырының ниити хуралының, иктиг партияның өске структурлуг иң ниити хуралының, а "Политиктиг ялар дугайында" Федералдыг хоойлу- өрдүнген таварылгаларда, политиктиг яның, ооң регионалдыг салбырының ске структурлуг кезээниң чогуур орга-), өске хөй-ниити каттыжыышкынының, егионалдыг азы тус чер салбыр- ың съездизиниң (конференцияның, хуралдың) чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле кандидаттар даңзызын депшидериниң дугайында шиитпирин;

г) кандидат кылдыр депшидип турар кандидатураларның политиктиг партияның, өске хөй-ниити каттыжыышкынының чогуур органы-биле дугуржулгазын бадыткап турар документини, бир эвес ындыг дугуржулганы кылыры политиктиг партияның, өске хөй-ниити каттыжыышкынының уставы-биле көрдүнген болза.

12. Кандидаттар депшидериниң дугайында соңгулда каттыжыышкынының шиитпирине дараазында үүлдер турар:

1) съездиниң (конференцияның, хуралдың) бүрүткеттирген киржикчилериниң саны;

2) киржикчилерниң соңгулда каттыжыышкынының уставынга дүүштүр шиитпир хүлээп алырынга эргежок чугула саны;

3) кандидаттар депшидериниң дугайында шиитпир база ол шиитпир талазы-биле бадылаашкынның түннелдери (чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) тодаргай соңгулда округтарының талазы-биле депшиттирген кандидаттар даңзызын капсырганы-биле);

4) соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижилерин томуйлаарының дугайында шиитпир;

5) шиитпирни хүлээп алганының ай, хүнү, чылы.

Соңгулда каттыжыышкыннарының депшиткени кандидаттар даңзызынга кандидат бүрүзүнүң соңгуттурар деп турар соңгулда округунуң дугаары турар.

Кандидаттарның даңзызынга соңгулда каттыжыышкынының удуртукчузу адын салыр болгаш соңгулда каттыжыышкынының таңмазын базып шынзыдар.

13. Соңгулдалар организастап турар муниципалдыг (девискээр) комиссиязы бо үүлдүң 10-гу кезээнде айыткан документилерни хүлээп алган хүнден эгелээш, үш хонук дургузунда чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле депшиттирген кандидаттар даңзызын бадыткаарындан ойталаарының дугайында, чок болза ону бадыткаарындан ойталаарының дугайында чылдагаанын айытканы-биле шиитпир хүлээп алыр ужурлуг. Кандидаттарның даңзызын бадыткаарындан ойталаарының барымдаалары болза, бо Хоойлу-биле көрдүнген документилерниң чогу, "Политиктиг партиялар дугайында" Федералдыг хоойлу-биле, Федералдыг хоойлу-биле көрдүнген кандидаттарны депшидеринге негелделерниң сагыттынмааны болур.

Кандидаттар даңзызын муниципалдыг (девискээр) комиссиязынга киргениниң соонда ооң тургузуу болгаш олче кандидаттарны киргениниң чуруму өскертинмээн болур ужурлуг, кандидаттарның үнгенинден (ооң иштинде үндүрткен) аңгыда. Соңгулда каттыжыышкыны чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунуң талазы-биле ол соңгулда каттыжыышкынының депшиткен кандидадының чөпшээрели-биле ол кандидаттың бир дугаар депшиткен соңгулда округун өскертир эргелиг.

14. Соңгулда округтарының талазы-биле кандидаттар депшидип турар соңгулда каттыжыышкыны соңгулдаларга соңгулда каттыжыышкынының киржилгези-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле соңгулда каттыжыышкынын таныштырар кылдыр бо Хоойлу езугаар төлээлеттирген кижилерни томуйлаар. Төлээлеттирген кижилерни соңгулда каттыжыышкынының съездизиниң (конференцияның, хуралдың) шиитпирлери-биле, чок болза соңгулда каттыжыышкынының ол съездиге (конференцияга, хуралга) төлээлеттирген органының шиитпири-биле томуйлаар. Соңгулда каттыжыышкыны бир соңгулда округунга ийиден хөй эвес төлээлеттирген кижилерни томуйлап болур.

Соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижилерин соңгулда комиссиязы бүрүткээр.

15. Соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи бодунуң хүлээлгелерин бо үүлдүң 14-кү кезээ-биле көрдүнген шиитпирлерге үндезилеп боттандырар, ында бо Хоойлу-биле көрдүнген хемчээлдерге ооң бүрүн эргелерин база төлээлеттирген кижилерни чоруткан соңгулда округунуң дугаарын болгаш адын, ол ышкаш ооң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, чурттап турар черин, паспортун азы хамаатының паспортун солуп турар документизиниң сериязын, дугаарын база ону тывыскан үезин, кол ажылдап азы албан-хаап турар черин, ээлеп турар албан-дужаалын (ажылдап азы албан-хаап турар кол чери чок болза, кылып турар ажылын), соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижи бүрүзүнүң ажылының азы бажыңының телефонунуң дугаарын айыткан турар.

16. Соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижилерни томуйлаарының дугайында шиитпирине хамаарышкан соңгулда округунуң талазы-биле соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижилериниң шынзыткан даңзызын кожар.

Шиитпирге ол ышкаш айыткан ажылчорудулганы боттандырып турар кижилерниң бижимел чөпшээрежилгезин кожар.

22 үүл. **Муниципалдыг тургузугга деңдески азы холушкак соңгулда системазын ажыглаан таварылгада чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле соңгулда каттыжыышкынының кандидаттар даңзызын депшидери**

1. Кандидаттар даңзызын соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязынче соңгулдалар томуйлаарының дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаанының соонда киирер. Ол даңзыга кандидаттың дугайында допчу намдар хевирлиг медээлерни, а ол ышкаш кандидаттың күзели-биле ооң политиктиг партияга, азы болза хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар бадылаашкын хүнүнге чедир бир чыл дургузунда бүрүткеткени чаңгыстан хөй эвес хөй-ниити каттыжыышкынынга хамаарылгазын база ол политиктиг партияда, хөй-ниити каттыжыышкынында ооң эрге-байдалын, айыткан медээлерни бадыткап турар болгаш ол политиктиг партияның, өске-даа хөй-ниити каттыжыышкынының доктаамал ажылдап турар удуртукчу органының, чок болза ол политиктиг партияның, өске-даа хөй-ниити каттыжыышкынының уставы-биле төлээлеттирген политиктиг партияның, өске-даа хөй-ниити каттыжыышкынының структурлуг кезээниң доктаамал ажылдап турар удуртукчу органының албан-езузу-биле бадыткаан документизи барда айтыр.

Кандидаттар даңзызын муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязынче саазынга муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының доктааткан хевиринге киирер. Кандидаттар даңзызы (чаңгыс саазында тургускан даңзыдан аңгыда) көктеттинген, дугаарлаттынган, соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизиниң холунуң үжүү-биле база ол ышкаш соңгулда каттыжыышкынының таңмазы-биле шынзыттынган болур ужурлуг.

2. Бо үүлдүң 1-ги кезээнде айыттынган кандидаттар даңзызы-биле кады хары угда соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи дараазында документилерни киирер:

а) киирген кандидат бүрүзүнүң фамилиязын, адын база адазының адын, ооң төрүттүнген ай, хүнүн болгаш черин, чурттап турар адрезин, паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документизиниң сериязын, дугаарын болгаш ону тывыскан ай, хүнүн, паспортту азы хамаатының паспортун солуп турар документизин берген органның адын азы кодун айыткан, кандидаттар даңзызын;

б) кандидат бүрүзүнүң паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документизиниң соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизиниң шынзыдып каан хоолгазын;

в) соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизин томуйлаарының дугайында, ооң фамилиязын, адын база адазының адын, төрүттүнген ай, хүнүн, чурттап турар адрезин, паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документизиниң сериязын, дугаарын болгаш ону тывыскан ай, хүнүн, кол ажылын азы албан-хаап турар черин, ээлеп турар албан-дужаалын (кол ажылы азы албан-хаап турар чери чок болза, кылып турар үүлүн) айыткан шиитпирни;

г) хөй-ниити каттыжыышкыннарын бүрүткээр талазы-биле хүлээлгелерни күүседир кылдыр төлээлеттирген күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органының бергени соңгулда каттыжыышкынының күрүне бүрүткелиниң дугайында документиниң нотариат талазы-биле шынзыдып каан хоолгазын, а бир эвес соңгулда каттыжыышкыны юридиктиг эргелиг чер болбайн турар болза, ол ышкаш ону тургузарының дугайында шиитпирни;

д) хөй-ниити каттыжыышкыннарынга (политиктиг партиялардан, оларның регионалдыг салбырларындан болгаш структурлуг кезектеринден аңгыда) — хөй-ниити каттыжыышкынының уставының хөй-ниити каттыжыышкынының доктаамал ажылдап турар удуртукчу органының шынзыдып бадыткаан хоолгазын;

е) политиктиг партияның (конференцияның азы ооң регионалдыг салбырының ниити хуралының, политиктиг партияның өске-даа структурлуг иштики кезээниң ниити хуралының, "Политиктиг партиялар дугайында" Федералдыг хоойлу-биле көрдүнген таварылгаларда политиктиг партияның, ооң регионалдыг салбырының азы өске-даа структурлуг кезээниң чогуур органының) съездизиниң, өске-даа хөй-ниити каттыжыышкынының, ооң регионалдыг азы тус чер салбырының съездизиниң (конференциязының, хуралының) кандидаттар депшидериниң дугайында шиитпирин;

ж) кандидаттар кылдыр депшидип турар кандидатураларны политиктиг партияның, өске хөй-ниити каттыжыышкынының чогуур органы-биле дугурушканын бадыткап турар документини, бир эвес ындыг дугуржулга политиктиг партияның, өске хөй-ниити каттыжыышкынының уставы-биле көрдүнген болза.

3. Кандидаттар даңзызы болгаш бо үүлдүң 1 база 2-ги кезектеринде айыттынган документилер-биле кады хары угда соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязынче соңгулда каттыжыышкынының сан-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеттирген кижизиниң нотариат талазы-биле шынзыдып каан бүзүредилгезиниң хоолгазын киирер.

4. Соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязынче бо үүлдүң 1 база 2 дугаар кезектеринде айыттынган документилер-биле кады:

1) кандидаттардан кижи бүрүзүнге хамаарыштыр — кандидаттың чогуур соңгулда округунуң талазы-биле, бир эвес соңгуттуруп алыр болза, төлээлекчи органның депутадының эрге-байдалы-биле дүүшпес ажыл-чорудулгазын соксадырын хүлээнгени-биле соңгуттурарын чөпшээрээр дугайында бижимел хевирге билдириишкинин;

2) кандидаттар даңзызынче киирген кандидаттарга хамаарыштыр, кандидаттың орулгаларының хемчээлиниң болгаш кирип турар дөстериниң дугайында, кандидаттың өнчү эргезинге (ооң иштинде ниити өнчүзү болуп турар) хамааржып турар эт-хөреңгизиниң дугайында медээлерни "Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында" Федералдыг хоойлу-биле доктааткан хевирге киирер.

5. Муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы документилерни хүлээп алган хүнден эгелээш, үш хонук дургузунда киирген документилерни сайгарып көөр, соңгулда каттыжыышкынының киргени бо үүлдүң 1 база 2-ги кезээнде айыттынган кандидаттарның даңзызын шынзыдар, соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизинге айыттынган кандидаттар даңзыларының шынзыдып каан хоолгаларын, чок болза кандидаттар даңзыларын шынзыдарындан ойталаарының дугайында чылдагаанын айыткан шиитпирни чогуур шиитпир хүлээп алган үеден эгелээш, бир хонук дургузунда бээр.

6. Кандидаттарның республика даңзызын шынзыдарындан ойталаарының үндезиннери болза, бо үүлде айыткан документилерниң чогу, кандидаттар даңзызын депшидеринге

"Политиктиг партиялар дугайында" Федералдыг хоойлу-биле, "Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында" Федералдыг хоойлу-биле көрдүнген негелделерни сагывааны болур.

Чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттар даңзызын шынзыдарындан ойталаарының үндезиннери болза, бо чүүлде айыткан документилерниң чогу, кандидаттар даңзызын депшидеринге "Политиктиг партиялар дугайында" Федералдыг хоойлу-биле, "Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында" Федералдыг хоойлу-биле көрдүнген негелделерни сагывааны болур.

7. Кандидаттарның республика даңзыларын, кандидаттар даңзыларын шынзыдарындан ойталаанын судка хомудап болур.

8. Муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязынче кандидаттар даңзызын киргенининг соонда, ол даңзыже база аңаа кандидаттарны киир бижииринің чурумунче, кандидаттарның үнүп чорукталы-биле (ооң иштинде үндүргени-биле) холбаштыр тыптып келген өскерилгелерден аңгыда, өскерилгелер киирип болбас.

23 чүүл. **Кандидаттарны, кандидаттарның даңзызын депшиткенин деткиири-биле хол үжүүн чыыры**

1. Кандидаттарның, кандидаттарның даңзызын депшиткенин деткиири-биле хамаарышкан соңгулда округунуң девискээринде бүрүткеттирген соңгукчуларның хол үжүүн чыып болур.

2. Хол үжүүн кандидатты депшиткен дугайында комиссияга дыңнатканының соонда хүннүң дараазында хүнден, кандидаттарның даңзызын депшиткен таварылгада кандидаттарның даңзызын шынзыдып бадыткаан хүннүң соонда, дараазында хүнден эгелеп чыып болур.

3. Муниципалдыг тургузугнуң девискээриниң кезээнге соңгулдалар эрттирип турда, соңгукчуларның хол үжүүн чыырынга чижек норма доктаадырын чөпшээревес.

4. Кандидатты (чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзызын) бүрүткээри-биле эргежок чугула хол үжүүнүң саны хамаарышкан соңгулда округунуң девискээринде бүрүткеткен соңгукчуларның санындан 2 хуузу болур, ынчалза-даа 10 хол үжүүнден эвээш болбас ужурлуг.

Чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле кандидаттарның даңзызын деткиири-биле хол үжүүн чыып турда, хол үжүүн округтар аайы-биле аңгы-аңгы кылдыр чыыр. Кандидат бүрүзүн деткиири-биле хамаарышкан округтуң девискээринге кандидаттар даңзызын бүрүткээри-биле чыгдынган эргежок чугула хол үжүүнүң саны хамаарышкан соңгулда округунуң девискээринде бүрүткеткен депутаттар мандаттарының санынга үлээн соңгукчуларның санындан 2 хуузу болур, ынчалза-даа 10 хол үжүүнден эвээш болбас ужурлуг.

Хөй мандаттыг соңгулда округунга кандидаттар бүрүткээринге эргежок чугула хол үжүүнүң саны депутаттар мандаттарының санынга үлээн, чогуур соңгулда округунуң девискээринде бүрүткеттирген соңгукчуларның санындан 2 хуузу болур, ынчалза-даа ол 10 хол үжүүнден эвээжевес ужурлуг.

5. Хол үжүүн чүгле кандидаттың депшиткен соңгулда округунда идепкейлиг соңгулда эргелиг болуп турар соңгукчуларның ортузунга чыыр. Хол үжүү чыырынга күрүненің эрге-чагырга органнарының, тус черниң бот-башкарылгазының органнарының, башкарылга органнарының өнчүнүң бүгү-ле хевирлериниң организацияларының, албан черлериниң башкарылга органнарының, комиссияларның бадылаар эргелиг кежигүннериниң киржирин, ооң-биле бир дөмей, хол үжүү чыып турар үеде соңгукчуларны албадаарын база хол үжүүн салганы дээш оларны шаңнаарын чөпшээревес. Хол үжүүн улустуң ажылдап турар, өөренип турар черлеринге, ажыл төлевири, пенсиялар, пособиелер болгаш өске-даа социал төлевирлер төлеп берип турар черлерге, а ол ышкаш чаагай дуза чедирип турар черлерге чыырын хоругдаар. Бо кезектиң дүрүмнерин хажытпышаан чыгган хол үжүү күш чок болур.

6. Соңгукчуларның холунуң үжүүн хол үжүү чыыр үеге чедир 18 хар назы четкен Россия Федерациязының харыысалга онаап болур хамаатызы чыыр эргелиг. Кандидат хол үжүү чыыр дугайында керээни соңгукчуларның холунуң үжүүн чыып турар кижибиле чарып ап болур. Ол ажылды хамаарышкан кандидаттың чүгле соңгулда фондузун, соңгулда каттыжыышкынын дамчыштыр төлеп бээр.

Кандидат, соңгулда каттыжыышкыны муниципалдыг (девискээр) комиссиязының тургускан хевири-биле соңгукчуларның хол үжүүн чыып турар кижилерниң даңзызын тургузуп алыр хүлээлгелиг. Ол даңзыга соңгукчуларның хол үжүүн чыып турар кижиниң дугайында медээлерни айтыр: фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген ай, хүнүн, чурттап турар черииниң адрезин, паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документизиниң сериязын, дугаарын база тывыскан ай, хүнүн, ону берген органның адын азы кодун база ол ышкаш соңгукчуларның хол үжүүн чыып турар кижиниң холунуң үжүүн салыр.

Ол даңзыны кандидат, соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи бадыткаар.

7. Соңгукчуларның хол үжүүн чыырын "Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында" Федералдыг хоойлу-биле доктааткан хевирниң хол үжүү чыыр хуудустарынга долдурар.

Айыткан капсырылгаларда тайылбырларны хол үжүү салыр хуудус бүрүзүнге депшидилге кылып турар кижилерниң боттарының күзели-биле кылыр.

Хол үжүүнүң хуудустарын доора-даа, вертикальдыг-даа кылдыр кылган боол болур. Хол үжүүнүң хуудустарын кылганы дээш төлевирни кандидаттың, соңгулда каттыжыышкынының соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизи-биле төлээр. Хол үжүүн чыырын хол үжүү чыыр хуудустуң чаңгыс талазынга бижиир.

8. Кандидатты деткиири-биле, ооң иштинде соңгулда каттыжыышкынының чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле кандидаттар даңзызының аразынга хол үжүү чыып турда, хуудус бүрүзүнге соңгулдаларның аттарын, фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, кол ажылын азы албан-хаап турар черин, эълеп турар албан-дужаалын (кол ажылы азы албан-хаап турар чери чок болза, кылып турар чүүлүн), кандидаттың чурттап турары Россия Федерациязының субъектизиниң адын, районун, хоорайын, өске-даа чурттакчылыг суурун база кандидаттың депшидип турары соңгулда округунуң дугаарын, адын айтыр.

Чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзызын депшидерин деткиири-биле хол үжүү чыып турда, хол үжүү чыыр хуудус бүрүзүнге соңгулдаларның аттарын, кандидаттар даңзызындан бир дугаар үш кандидаттың фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, кол ажылын азы албан-хаап турар черин, эълеп турар албан-дужаалын (кол ажылы азы албан-хаап турар чери чок болза, кылып турар чүүлүн), кандидаттың чурттап турары Россия Федерациязының субъектизиниң адын, районун, хоорайын, өске-даа чурттакчылыг суурун айтыр.

9. Бир эвес кандидатта (кандидаттарда) судтадып чорааны ап кагдынмаан азы үзе олурбаан болза, хол үжүүнүң хуудузунга кандидаттың аңаа үндезилеп шиттиргени Россия Федерациязының Кеземче дүрүмүнүң чүүлүнүң (чүүлдериниң) адын (аттарын), бир эвес кандидат айыттынган хоойлужудулга актыларынга дүүштүр Россия Федерациязының күштүг болуп турар Кеземче дүрүмү-биле кем-херек үүлгедиишкинин кылганы дээш шиттирген болза, Кеземче дүрүмүнүң, даштыкы күрүненің хоойлузунуң адын айытканы-биле бижиир. Ол медээлерни хол үжүү салыр хуудуска кандидаттың чурттап турар черин айыткан соонда, дораан киир бижиир.

10. Хол үжүүнүң хуудузунга кандидаттың хөй-ниити каттыжыышкынынга хамаарылгалыын, бир эвес бо Хоойлунуң 19-ку чүүлүнүң 2-ги кезээнге дүүштүр кежигүнү болуп турарын билдириишкинде айыткан болза, ол хөй-ниити каттыжыышкынында ооң эргебайдалын айтыр. Айыткан медээлерни кандидаттың чурттап турар черин айыткан соонда, хол үжүүнүң хуудузунга киирер, кандидаттың судтадып чорааны ап кагдынмаан азы үзе баспаан болза, бо чүүлдүң 7 кезээнде көрдүнген медээлерни айыткан соонда киирер.

11. Соңгукчу бодунунуң холунунуң үжүүн база хол үжүү салыр хуудуска ону салганының үезин, а ол ышкаш бодунуң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын (бадылаашкын хүнүнде 18 хар назы четкенде — төрүттүнген хүнүн болгаш айын немей бижиир), паспортунуң азы ону солуп турар документизиниң сериязын, дугаарын, а ол ышкаш чурттап турар черииниң паспортта азы ону солуп турар документизинде айыткан адрезин айтыр. Хол үжүү салыр хуудуста бодунуң холунуң үжүүн база ону салганының үезин бижээн соңгукчу дугайында медээлерни соңгукчунуң дилээбиле кандидатты деткиири-биле хол үжүү чыып чоруур кижи хол үжүү салган хуудуска медээлерни киир бижип каап болур. Айыткан медээлерни чүгле хол-биле бижип долдурар. Ону бижээнииң үезин болгаш холунуң үжүүн соңгукчу бодунуң холунуң үжүү-биле бижиир, карандаш-биле долдурарын чөпшээревес.

Соңгукчулар бодунуң соңгулда округунуң талазы-биле элээн каш кандидаттарны деткиири-биле хол үжүүн салыр эргелиг, ынчалза-даа чаңгыс катап ол-ла кандидатты, кандидаттар даңзызын деткиири-биле.

12. Хол үжүүнүң хуудузун хол үжүү чыып турган кижи бадыткап шынзыдар, бодунуң холунуң үжүү-биле фамилиязын, адын, адазының адын долузу-биле, төрүттунген айын, хүнүн база чылын, чурттап турар черииниң адрезин, паспортун азы хамаатының паспортун солуп турар документизиниң сериязын, дугаарын база тывыскан хүнүн, чылын, ону берген органның адын азы кодун айытканы-биле бодунуң медээлерин хол үжүүнүң хуудузунга киирген ай, хүнүн айтыр. Хол үжүүнүң хуудустарында хол үжүктерин чыгбаан кижи хол үжүүнүң хуудустарын бадыткап шынзытпас. Паспортун солуп турар документиниң медээлерин киирип тура, ол документиниң адын айтыр.

Хол үжүүнүң хуудузун кандидат, бодунуң фамилиязын, адын, адазының адын бодунуң холу-биле бижээш, хол үжүүнүң хуудузунга киргенииниң ай, хүнүн салгаш, шынзыдып бадыткаар. Бо кезекте айыткан ай, хүннү салырын бо чүүлдүң 11-ги кезээ-биле дүүштүр боттандырар.

Бир эвес кандидаттарның даңзызын соңгулда каттыжыышкыны депшиткен болза, хол үжүүнүң хуудузун хамаарышкан соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи бодунуң фамилиязын болгаш инициалын салып, ооң дужунга холунуң үжүү-биле бадыткаар.

13. Хол үжүүн чыыры доозулган соонда кандидат, кандидатты депшиткен соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи соңгукчуларның хол үжүүнүң ниити санын санап үндүрер. Санаашкыннар түннели-биле соңгукчуларның хол үжүүн чыгганының түңнелдериниң дугайында протоколду тургузар, аңаа кандидат, санаашкынны чоруткан соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи аттарын салыр. Протоколга киирип турар хол үжүүнүң хуудустарының болгаш соңгукчуларның киирип турар хол үжүүнүң санын айтыр (ооң иштинде округтар аайы-биле). Соңгукчуларның хол үжүүн чыгганының түңнелдериниң дугайында медээлер муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче киирип турар документилерге дүгжүп турар ужурлуг.

24 чүүл. **Кандидаттарны, кандидаттар даңзызын бүрүткээри-биле соңгулда документилерин киирери**

1. Кандидатты, кандидаттар дыңзызын бүрүткээри-биле кандидат, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи бадыткаар, хол үжүүнүң хуудузунга хамаарылгалыын, бир эвес бо Хоойлунуң 19-ку чүүлүнүң 2-ги кезээнге дүүштүр кежигүнү болуп турарын билдириишкинде айыткан болза, ол хөй-ниити каттыжыышкынында ооң эргебайдалын айтыр. Айыткан медээлерни кандидаттың чурттап турар черин айыткан соонда, хол үжүүнүң хуудузунга киирер, кандидаттың судтадып чорааны ап кагдынмаан азы үзе баспаан болза, бо чүүлдүң 7 кезээнде көрдүнген медээлерни айыткан соонда киирер.

Соңгукчу бодунуң соңгулда округунуң талазы-биле элээн каш кандидаттарны деткиири-биле хол үжүүн салыр эргелиг, ынчалза-даа чаңгыс катап ол-ла кандидатты, кандидаттар даңзызын деткиири-биле.

Хол үжүүнүң хуудузунга кандидаттың хөй-ниити каттыжыышкынынга хамаарылгалыын, бир эвес бо Хоойлунуң 19-ку чүүлүнүң 2-ги кезээнге дүүштүр кежигүнү болуп турарын билдириишкинде айыткан болза, ол хөй-ниити каттыжыышкынында ооң эргебайдалын айтыр. Айыткан медээлерни кандидаттың чурттап турар черин айыткан соонда, хол үжүүнүң хуудузунга киирер, кандидаттың судтадып чорааны ап кагдынмаан азы үзе баспаан болза, бо чүүлдүң 7 кезээнде көрдүнген медээлерни айыткан соонда киирер.

Соңгукчу бодунуң соңгулда округунуң талазы-биле элээн каш кандидаттарны деткиири-биле хол үжүүн салыр эргелиг, ынчалза-даа чаңгыс катап ол-ла кандидатты, кандидаттар даңзызын деткиири-биле.

Хол үжүүнүң хуудузун хол үжүү чыып турган кижи бадыткап шынзыдар, бодунуң холунуң үжүү-биле фамилиязын, адын, адазының адын долузу-биле, төрүттунген айын, хүнүн база чылын, чурттап турар черииниң адрезин, паспортун азы хамаатының паспортун солуп турар документизиниң сериязын, дугаарын база тывыскан хүнүн, чылын, ону берген органның адын азы кодун айытканы-биле бодунуң медээлерин хол үжүүнүң хуудузунга киирген ай, хүнүн айтыр. Хол үжүүнүң хуудустарында хол үжүктерин чыгбаан кижи хол үжүүнүң хуудустарын бадыткап шынзытпас. Паспортун солуп турар документиниң медээлерин киирип тура, ол документиниң адын айтыр.

Хол үжүүнүң хуудузун кандидат, бодунуң фамилиязын, адын, адазының адын бодунуң холу-биле бижээш, хол үжүүнүң хуудузунга киргенииниң ай, хүнүн салгаш, шынзыдып бадыткаар. Бо кезекте айыткан ай, хүннү салырын бо чүүлдүң 11-ги кезээ-биле дүүштүр боттандырар.

Бир эвес кандидаттарның даңзызын соңгулда каттыжыышкыны депшиткен болза, хол үжүүнүң хуудузун хамаарышкан соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи бодунуң фамилиязын болгаш инициалын салып, ооң дужунга холунуң үжүү-биле бадыткаар.

13. Хол үжүүн чыыры доозулган соонда кандидат, кандидатты депшиткен соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи соңгукчуларның хол үжүүнүң ниити санын санап үндүрер. Санаашкыннар түннели-биле соңгукчуларның хол үжүүн чыгганының түңнелдериниң дугайында протоколду тургузар, аңаа кандидат, санаашкынны чоруткан соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи аттарын салыр. Протоколга киирип турар хол үжүүнүң хуудустарының болгаш соңгукчуларның киирип турар хол үжүүнүң санын айтыр (ооң иштинде округтар аайы-биле). Соңгукчуларның хол үжүүн чыгганының түңнелдериниң дугайында медээлер муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче киирип турар документилерге дүгжүп турар ужурлуг.

24 чүүл. **Кандидаттарны, кандидаттар даңзызын бүрүткээри-биле соңгулда документилерин киирери**

1. Кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээри-биле кандидат, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизиниң ажыл-ижи, албан черлериниң башкарылга органнарының, комиссияларның бадылаар эргелиг кежигүннериниң киржирин, ооң-биле бир дөмей, хол үжүү чыып турар үеде соңгукчуларны албадаарын база хол үжүүн салганы дээш оларны шаңнаарын чөпшээревес. Хол үжүүн улустуң ажылдап турар, өөренип турар черлеринге, ажыл төлевири, пенсиялар, пособиелер болгаш өске-даа социал төлевирлер төлеп берип турар черлерге, а ол ышкаш чаагай дуза чедирип турар черлерге чыырын хоругдаар. Бо кезектиң дүрүмнерин хажытпышаан чыгган хол үжүү күш чок болур.

6. Соңгукчуларның холунуң үжүүн хол үжүү чыыр үеге чедир 18 хар назы четкен Россия Федерациязының харыысалга онаап болур хамаатызы чыыр эргелиг. Кандидат хол үжүү чыыр дугайында керээни соңгукчуларның холунуң үжүүн чыып турар кижибиле чарып ап болур. Ол ажылды хамаарышкан кандидаттың чүгле соңгулда фондузун, соңгулда каттыжыышкынын дамчыштыр төлеп бээр.

Кандидат, соңгулда каттыжыышкыны муниципалдыг (девискээр) комиссиязының тургускан хевири-биле соңгукчуларның хол үжүүн чыып турар кижилерниң даңзызын тургузуп алыр хүлээлгелиг. Ол даңзыга соңгукчуларның хол үжүүн чыып турар кижиниң дугайында медээлерни айтыр: фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген ай, хүнүн, чурттап турар черииниң адрезин, паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документизиниң сериязын, дугаарын база тывыскан ай, хүнүн, ону берген органның адын азы кодун база ол ышкаш соңгукчуларның хол үжүүн чыып турар кижиниң холунуң үжүүн салыр.

Ол даңзыны кандидат, соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи бадыткаар.

7. Соңгукчуларның хол үжүүн чыырын "Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында" Федералдыг хоойлу-биле доктааткан хевирниң хол үжүү чыыр хуудустарынга долдурар.

Айыткан капсырылгаларда тайылбырларны хол үжүү салыр хуудус бүрүзүнге депшидилге кылып турар кижилерниң боттарының күзели-биле кылыр.

Хол үжүүнүң хуудустарын доора-даа, вертикальдыг-даа кылдыр кылган боол болур. Хол үжүүнүң хуудустарын кылганы дээш төлевирни кандидаттың, соңгулда каттыжыышкынының соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизи-биле төлээр. Хол үжүүн чыырын хол үжүү чыыр хуудустуң чаңгыс талазынга бижиир.

8. Кандидатты деткиири-биле, ооң иштинде соңгулда каттыжыышкынының чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле кандидаттар даңзызының аразынга хол үжүү чыып турда, хуудус бүрүзүнге соңгулдаларның аттарын, фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, кол ажылын азы албан-хаап турар черин, эълеп турар албан-дужаалын (кол ажылы азы албан-хаап турар чери чок болза, кылып турар чүүлүн), кандидаттың чурттап турары Россия Федерациязының субъектизиниң адын, районун, хоорайын, өске-даа чурттакчылыг суурун айтыр.

9. Бир эвес кандидатта (кандидаттарда) судтадып чорааны ап кагдынмаан азы үзе олурбаан болза, хол үжүүнүң хуудузунга кандидаттың аңаа үндезилеп шиттиргени Россия Федерациязының Кеземче дүрүмүнүң чүүлүнүң (чүүлдериниң) адын (аттарын), бир эвес кандидат айыттынган хоойлужудулга актыларынга дүүштүр Россия Федерациязының күштүг болуп турар Кеземче дүрүмү-биле кем-херек үүлгедиишкинин кылганы дээш шиттирген болза, Кеземче дүрүмүнүң, даштыкы күрүненің хоойлузунуң адын айытканы-биле бижиир. Ол медээлерни хол үжүү салыр хуудуска

ндидаттар даңзызын бүрүткээри-биле
ок чугула хол үжүүнүң санындан дөрт
үү ажа берип болур.

үүл. **Хол үжүүн чыырының чурумун**
нын, хол үжүүнүң хуудустарын
рганын, соңгулдалар дугайында
лерниң болгаш хол үжүүнүң
старында долдурган соңгукчу-
ың холунуң үжүүнүң шынныын
ры

Муниципалдыг (девискээр) соңгулда
сиязы кандидаттар, кандидаттар
ын депшидип турда, бо Хоойлунуң
елери сагыттынганын хынаар.

Муниципалдыг (девискээр) соңгулда
иязы кандидаттар дугайында медээ-
болгаш кандидаттарның, соңгулда
кыышкыннарының бо Хоойлуга
р киирген өске-даа медээлериниң
ын хынаар.

Муниципалдыг (девискээр) соңгулда
иязы бо Хоойлуга дүүштүр киирген
даттар дугайында медээлерниң
ын хынаанының дугайында бижикти
органнарже 10 хонук иштинде, а
алдыг хоойлунуң 38-ки чүүлүнүң 4-кү
ың 2-ги пунктузунга дүүштүр киирген
ерге хамаарыштыр хынаалда түңнел-
ың дугайында бижикти 20 хонук
нда киирер. Бир эвес айыткан бижик
ашкын хүнүнге чедир 10 болгаш оон
хонук дургузунда кирген болза,
органнар хынаалда түңнелдериниң
нда муниципалдыг (девискээр)
иязының доктааткан хуусаазында
ыр ужурлуг.

униципалдыг (девискээр) комиссиязы
атты, кандидаттар даңзызын депши-
да, кандидаттар дугайында оларның
н медээлерин соңгукчуларга ол
и-биле медээ кылдыр чедирер.

Муниципалдыг (девискээр) соңгулда
иязы кандидаттарның боттарының
нда киирген медээлериниң шын
лереткен фактыларынга хамаарыш-
едээни массалыг информация
ериниче чорудар.

ндидаттар депшидериниң, кандидат-
зызын депшидериниң чурумун, соң-
рның хол үжүүн чыырының чурумун
н болгаш хол үжүүнүң хуудустарын
ганын, хол үжүүнүң хуудустарында
улар дугайында медээлерниң болгаш
ң хол үжүүнүң шынныын хынаары-
ниципалдыг (девискээр) комиссиязы
ының шиитпири-биле соңгулда
иязының кежигүннериниң, аппарат
кчыларының болгаш киириштирген
листерниң аразындан ажылчын
тургузуп болур. Ындыг хынаалдага
турар соңгулда комиссияларының
инерин, иштики херектер органнары-
стиция албан черлериниң, шериг
риаттарының, Россия Федерациязы-
рттакчыларының учедун тургузуп
скайжыттынган организацияларның
ышкаш өске-даа күрүне органнары-
циалистериниң аразындан эксперт-
киириштирип болур. Эксперттерниң
үнүң хуудустарын хынаан даңзылар-
ген түңнелдери, соңгукчуларның база
ң хол үжүктериниң дугайында медээ-
ол үжүүнүң хуудустарында илерет-
ын эвезин бадыткаарынга барымдаа

ир эвес кандидат, соңгулда катты-
ыны кандидатты, кандидаттар даңзы-
пшидерин деткиири-биле чыгган
уларның хол үжүүнүң хуудустарын
болза, комиссия хол үжүүн чыы-
хол үжүүнүң хуудустарын долдура-
чурумун сагаанын, ол хол үжүүнүң
арында соңгукчуларның дугайында
рниң база оларның хол үжүктериниң
ын хынаар.

ол үжүүнүң хуудустарында киирген
ерниң шынныын тургузары-биле
палдыг (девискээр) комиссиязы
уларның бүрүткээриниң (учедунуң)
системазын ажыглаар эргелиг.

андидатты, кандидаттар даңзызын
эринге эргежок чугула шупту хол
кандидатты, кандидаттар даңзызын
ерин деткиири-биле чыгган хол
ң санын база хол үжүү салган соңгукчуларның дугайында оларга хамаарышкан медээлерни хынаар.

Хыналда түңнелдери-биле соңгукчунуң холунуң үжүүн шын, азы шын эвес база (азы) күш чок деп түңнээр.

10. Бир кижиниң адындан өске кижиниң адынга долдурган хол үжүү шын эвес деп санаттынар. Айыткан хевир-биле кылдынган хол үжүүн бо чүүлдүң 6-гы кезээнге дүүштүр хыналдага киириштирген эксперттиң бижимел түңнелинге үндезилээш, шын эвес деп санаар.

11. Күш чок деп санаарынга:

1) идепкейлиг соңгулда эргези чок кижилерниң база ол ышкаш чурттап турар чери соңгулда округундан дашкаар болуп турар соңгукчуларның холунуң үжүү;

2) хол үжүүнүң хуудузунда киирген медээлери шынга дүүшпес соңгукчуларның холунуң үжүү хамааржыр. Бо таварылгада Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының албан-дужаалдыг кижизиниң ат салганы, ооң иштинде "Соңгулдалар" КАС деп харылзаа каналдарын таварыштыр алдынган болгаш электроннуг хол үжүү-биле ат салдынган медээлерни, Россия Федерациязының иштинде келген черииң болгаш чурттап турар черииң аайы-биле Россия Федерациязының хамаатыларының бүрүткел учедунуң органының албан-езузунуң справказы барда, чок болза бо чүүлдүң 6-гы кезээнге дүүштүр хыналдага киириштирген эксперттиң бижимел түңнели бар болганда, күш чок деп санаар;

3) бо Хоойлуга дүүштүр негеп турар медээлерниң кайы-бирээзин айытпаан, чок болза соңгукчу бодунуң холунуң үжүүн хол үжүүнүң хуудузунда долдурганының ай, хүнүн айытпаан соңгукчуларның холунуң үжүү;

4) хол үжүүнүң хуудузунда медээлерни карандаш-биле азы өске арга-биле бижээн соңгукчуларның холунуң үжүү;

5) соңгукчуларның хол үжүүнүң хуудузун киирген ай, хүнүнде эдилгелиг хол үжүү, бир эвес ол эдилгелерни кылырын соңгукчулар сагындырбаан болза, база ол ышкаш бо чүүлдүң 6-гы кезээнге дүүштүр хыналдага киириштирген эксперттиң бижимел түңнелинге үндезилеп илереткен, киирген ай, хүнүн бодунуң холу-биле биживээн хол үжүү;

6) соңгукчулар дугайында чогуур медээлерде ол хол үжүү-биле эдилге кылган, бир эвес ону кылырын соңгукчулар азы хол үжүүнүң хуудустарын бадыткап турган кижилер сагындырбаан болза, ындыг соңгукчуларның хол үжүү;

7) бир эвес соңгукчуларның хол үжүүн чыып турган кижиниң база (азы) политиктиг партияның төлээлеттирген кижизиниң аттарын боттарының холу-биле салганын шынзыдып бадыткаваан хол үжүүнүң хуудузу, чок болза ол хол үжүктериниң бирээзи шын эвес, чок болза, бир эвес хол үжүүнүң хуудузун шынзыткан ай, хүннүң бирээзи бодунуң холу-биле айыттынмаан азы кииртинмээн, азы бир эвес соңгукчуларның хол үжүүн чыып турган кижиниң дугайында медээлерде база (азы) айыткан кижиниң база политиктиг партияның төлээлеттирген кижизиниң киирген ай, хүнүнде ат салган черинде оларның сагындырбайн кылган эдилгези бар, азы бир эвес соңгукчуларның хол үжүүн чыгган кижиниң дугайында база (азы) политиктиг партияның төлээлеттирген кижизиниң дугайында медээлер долузу-биле айыттынмаан азы шынга дүүшпес, чок болза соңгукчуларның хол үжүүн чыып турган кижиниң дугайында медээни ол бодунуң холу-биле бижип киирбээн болза;

8) бир эвес боттарының дугайында хол үжүүнүң хуудузунда медээлерни ат салган соңгукчулар боттары киирбээн база ол хол үжүүнүң хуудузунда киирген хол үжүүн хол үжүүн чыырын боттандырып турган кижи киирбээн, — бо чүүлдүң 6-гы кезээ-биле дүүштүр хыналдага киириштирген эксперттиң бижимел түңнелинге үндезилээн хол үжүү;

9) "Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында" Федералдыг хоойлу-биле көрдүнген негелделерни сагып көрбейн белеткээн хол үжүүнүң хуудузунда долдурган соңгукчуларның шупту хол үжүү;

10) соңгукчуларның хол үжүүнүң хуудузунда бо Хоойлунуң 24-кү чүүлүнүң 5-ки кезээ-биле дүүштүр тургускан даңзыже киирбээн хол үжүү чыып турган кижиниң бадыткааны шупту хол үжүү;

11) соңгукчуларның бо Хоойлунуң 23-кү чүүлү-биле көрдүнген негелделерни хажыдып тура, чыгган хол үжүү хамааржыр.

Хол үжүүнүң хуудузунда соңгукчу дугайында медээлерде сөстерни база ай, хүннү, чылды хурааңгайлап бижээни ол медээлерни билип алырынга шаптык болбайн турар болза, ынчан ол соңгукчунуң холунуң үжүүн күш чок деп санаарынга барымдаа болбас.

12. Хол үжүүнүң хуудузунда бар, ынчалза-даа хол үжүүнүң хуудустарын бадыткаан кижилерниң шыйып каапканы, бир эвес соңгулда комиссиязы хол үжүүнүң хуудустарын хүлээп алгыже чедир оларны хол үжүүнүң хуудузунга эдерин тускай сагындырган болза, соңгукчуларның аттарын база соңгукчулар дугайында оларга дүгжүп турар медээлерни хынавас.

13. Бир эвес хол үжүүнүң хуудустарын хынап турда, чаңгыс ол-ла кандидаттар даңзызын депшидерин деткиири-биле чаңгыс ол-ла соңгукчунуң элээн каш ат салганы таварышкан болза, чүгле чаңгыс хол үжүү ылап шын кылдыр санадыр, артканнары күш чок болур.

14. Хол үжүүнүң хуудустарын тургузуп турда, тускай сагындырган эдиглер болгаш эдиг чок бижээн чүүлдер, бир эвес бо чүүлдүң 11-ги кезээниң 7, 9 база 10 пунктулары-биле дүүштүр күш чок деп доктаатгынмаан болза, соңгукчунуң холунуң үжүүн күш чок деп санаарынга үндезин болбас.

15. Соңгукчуларның хол үжүүн хынаарда, бүрүткел кылыры-биле соңгукчуларның эргежок чугула хол үжүүнүң санын киирген кандидат, ооң төлээлеттирген азы бүзүреттирген кижизи, кандидатты, кандидаттар даңзызын депшиткен болгаш бүрүткээринге эргежок чугула соңгукчуларның хол үжүүнүң санын киирген кайы-даа соңгулда каттыжыышкынының төлээзи олуржур эргелиг. Болур деп турар хыналда дугайында кандидатты бүрүткээри-биле хол үжүүнүң доктааткан санын киирип келген кандидатка, кандидатты депшиткен соңгулда каттыжыышкынының бүрүн эргелиг төлээзинге дыңнадыр ужурлуг.

16. Хол үжүү салган хуудустарны хынаары доостурга, тус-тус кандидатка, кандидаттар даңзызынга хамаарыштыр түңнел протоколду тургузар, аңаа ажылчын бөлүктүң удуртукчузу — муниципалдыг (девискээр) комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнү аттарын салыр болгаш чогуур шиитпир хүлээп алыры-биле муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче чорудар. Протоколга кандидатты деткиири-биле соңгукчуларның турар ужурлуг холунуң үжүүнүң санын, соңгукчуларның киирген холунуң үжүүнүң санын, хынаан хол үжүүнүң санын, база ол ышкаш хол үжүктерин шын эвес болгаш күш чок деп санаанының үндезиннерин айтып тургаш, шын эвес болгаш күш чок деп санаан соңгукчуларның холунуң үжүүнүң санын айтыр. Протоколду соңгулда комиссиязының кандидатты бүрүткээриниң азы бүрүткээринден ойталаарының дугайында шиитпирингe кожар. Соңгулда комиссиязы шиитпирни хүлээп алганының соонда, хол үжүү салган хуудустарның катап хыналдазын чүгле судбиле азы Федералдыг хоойлунуң 76-гы чүүлүнүң 6-гы пунктузу-биле дүүштүр база хыналда чорудар хол үжүүнүң иштинге комиссия боттандырар. Протоколдуң хоолгазын кандидатты (кандидаттар даңзызын) бүрүткээр дугайында айтырыгны чугаалажып көөр ужурлуг соңгулда комиссиязының хуралынга чедир ийи хонуктан эвээш эвес үеде кандидатка азы кандидатты депшиткен соңгулда каттыжыышкынының бүрүн эргелерлиг төлээзинге дамчыдып бээр. Бир эвес кандидатты (кандидаттар даңзызын) бүрүткээри-биле соңгукчуларның шын хол үжүүнүң саны чедишпес болза, кандидат, соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизи протоколдуң хоолгазы-биле кады шак ындыг тус-тус хол үжүү киирген хол үжүү салган хуудустуң дугаарларын болгаш хол үжүү салган хуудуста одуругларны айтып тургаш, соңгукчуларның холунуң үжүүн шын эвес болгаш күш чок деп санаанының үндезиннерин айтып турар ажылчын бөлүктүң удуртукчузунуң шынзытканы хыналда ведомозун протоколдуң хоолгазы-биле кады кирген, база ол ышкаш хол үжүүн шын эвес болгаш күш чок деп санаан документилерниң албан-езузунуң хоолгаларын муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязындан алыр эргелиг.

26 чүүл. **Кандидаттарны, кандидаттар даңзызын бүрүткээри**

1. Кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээрин муниципалдыг (девискээр) комиссиязы кандидатты, кандидаттар даңзызын депшидериниң дугайында дыңнадыры-биле муниципалдыг соңгулда комиссиязынче киирип турар Федералдыг хоойлу-биле, бо Хоойлу-биле көрдүнген хоойлу-биле көрдүнген өске-даа документилер барда, а ол ышкаш кандидатты, кандидаттар даңзызын депшидерин деткиири-биле чыгдынган соңгукчуларның хол үжүүнүң эргежок чугула саны барда, чок болза Федералдыг хоойлунуң 38-ки чүүлүнүң 16, 16.2 азы 16.4 пунктузунда айыткан политиктиг партияның шиитпири барда, муниципалдыг соңгулда комиссиязы боттандырар.

Кандидатты, политиктиг партияның депшиткен кандидаттар даңзызын, Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының эң чоокку эрткен соңгулдаларының албан-езузу-биле парлап үндүрген түңнелдеринге үндезилээш, депутаттар мандаттарының хуваалдазынче киирген кандидаттарның федералдыг даңзызын ("Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында" Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлүнге дүүштүр депутат мандадын дамчыдып берген кандидаттарның федералдыг даңзызынга) бүрүткээрин, база ол ышкаш кандидаттарны, ындыг политиктиг партияның регионалдыг салбырының азы өске-даа структурлуг кезээниң депшиткени кандидаттар даңзыларын бүрүткээрин (бир эвес ол политиктиг партияның уставы-биле көрдүнген болза), ол албан-езузунуң парлап үндүрген чүүлүн кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни соңгулда комиссиязынга бээриниң мурнунда кылган болза, соңгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазы чокка боттандырар. Ындыг кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээрин ындыг кандидатты, политиктиг партияның, ооң регионалдыг салбырының азы федералдыг хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар өске структурлуг кезээниң хүлээп алганы кандидаттар даңзызын депшидериниң дугайында шиитпиринге үндезилеп боттандырар. Айыткан шиитпирге үндезилээш, соңгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазы чокка кандидатты, политиктиг партияның депшиткени кандидаттар даңзызын, Тыва Республиканың Дээди Хуралынга (парламентизинге) депутаттар мандаттарының үлелгезинче киирген кандидаттар даңзыларын бүрүткээрин, база ол ышкаш кандидаттарны, ындыг политиктиг партияның тус чер салбырларының азы өске-даа структурлуг кезектериниң депшиткени кандидаттар даңзыларын (бир эвес политиктиг партияның уставы-биле ол көрдүнген болза) бүрүткээрин боттандырар.

Кандидаттар дугайында медээлерниң четче эвезин илереткен азы документилер долдурарынга хоойлунуң негелделери сагыттынмаан таварылгада, муниципалдыг (девискээр) комиссиязы ол дугайында кандидатка, соңгулда каттыжыышкынынга соңгулда комиссиязының кандидатты бүрүткээр дугайында айтырыгны көөр ужурлуг хуралынга чедир үш хонуктан орай эвесте, дыңнадыр. Соңгулда комиссиязының кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээр дугайында айтырыгны чугаалажыр ужурлуг хуралынга чедир бир хонуктан орайтатпайн, кандидат азы кандидатты, кандидаттар даңзызын депшидип турар соңгулда каттыжыышкыны ооң дугайында медээлер кирген документилерге чазалгалар болгаш немелделер киирер эргелиг, а соңгулда каттыжыышкыны — оларның

депшиткен кандидадының дугайында медээлер кирген болгаш Федералдыг хоойлунуң 33-кү үүлүнүң 2 база 3 дугаар пунктуларынга дүүштүр киирген документилерге база ол ышкаш (соңгукчуларның ат салган хол үжүүнүң хуудустарындан аңгыда), кандидатты, кандидаттар даңзызын депшидериниң база ону бүрүткээриниң дугайында дыңнадыры-биле соңгулда комиссиязынга киирген өске-даа документилерге, айыткан документилерни хоойлунуң негелделеринге дүүштүрер, ооң иштинде дүүштүр долдурар сорулгалар-биле, чазалгаларны болгаш немелделерни киирер эргелиг. Кандидат, соңгулда каттыжыышкыны киирген документини, бир эвес ону долдуруп белеткээрде хоойлунуң негелделери хажыттынган болза, үүгле ындыг таварылгада солуур эргелиг.

2. Муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни хүлээп алган соонда, 10 хонук иштинде кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээриниң дугайында азы ону бүрүткээринден ойталаарының дугайында шиитпирни хүлээп алыр.

3. Кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээр дугайында шиитпирге бүрүткээнииң ай, хүнү база үезин айтыр.

4. Кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээринге ойталаан таварылгада, хамаарышкан муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы бүрүткээринден ойталаарының дугайында шиитпир хүлээп алган үеден эгелеп, бир хонук дургузунда кандидатка, кандидатты, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда комиссиязының төлээлеттирген кижизинге комиссияның ойталаанының чылдагаанын айтып бижээн шиитпириниң хоолгазын бээр.

5. Кандидатты бүрүткээринден ойталаарының барымдаалары болза:

а) кандидатта соңгудар эрге чогу;

б) политиктиг партияның депшиткен кандидаттарынга — кандидатты депшиде-ринге "Политиктиг партиялар дугайында" Федералдыг хоойлу-биле көрдүнген негелделерни сагывааны; өске-даа хөй-ниити каттыжыышкыннарының депшиткен кандидаттарынга — Федералдыг хоойлунуң 35-ки үүлүнүң 2-ги пунктузунуң негелделерин сагывааны;

в) кандидатты депшидериниң болгаш бүрүткээриниң дугайында дыңнадыры-биле киирген документилерниң аразында кандидатты депшидериниң база (азы) бүрүткээрин дыңнадыры-биле бо Хоойлуга, өске-даа хоойлуга дүүштүр киирген эргежок чугула документилерниң чогу;

г) соңгулда комиссиязының кандидатты бүрүткээриниң дугайында айтырыг көөр ужурлуг хуралы болур хүннүң мурнунда хүнде, кандидатты депшидериниң болгаш бүрүткээриниң дугайында дыңнадыр кылдыр киирген документилерниң аразында бо Хоойлунуң, өске-даа хоойлунуң негелделерин хажытканы-биле долдурган документилерниң бары;

д) соңгулда комиссиязының кандидатты бүрүткээриниң дугайында айтырыг көөр ужурлуг хуралы болур хүннүң мурнунда хүнде, кандидатты депшидериниң болгаш бүрүткээриниң дугайында дыңнадыр кылдыр киирген документилерде Федералдыг хоойлунуң 33-кү үүлүнүң 2 база 3 пунктуларыбиле, бо Хоойлу-биле көрдүнген кандыг-бир медээлерниң чогу;

е) кандидатты бүрүткээри-биле киирген соңгукчуларның хол үжүүнүң аразында хоойлу езугаар хол үжүү чыыры хоруглуг черлерге чыгдынган хол үжүүнүң 10 хуудан хөйү бар болганы;

ж) соңгукчуларның кандидатты бүрүткээри-биле киирген шын хол үжүүнүң четпес санныг болганы, азы болза хыналда кылыры-биле шилип алган хол үжүүнүң ниити санындан 10 база оон хөй хуузу шын эвес база (азы) күш чок деп илереттингенде, бир эвес федералдыг хоойлу-биле өске үүл доктааттынмаан болза. Хыналда кылыры-биле шилип алган хол үжүүнүң ниити санындан 10 база оон хөй хуузу шын эвес база (азы) күш чок деп илереттингени кандидатты бүрүткээринден ойталаарынга барымдаа болбас, кажан ону бүрүткээринге 200-тен эвээш хол үжүүн киирери негеттинип турар болганда, кандидатты бүрүткээринге шын хол үжүү четчип турар болза;

з) кандидат судтадып чорааны ап кагдынмаан болгаш үзе баспаанының дугайында Федералдыг хоойлунуң 33-кү үүлүнүң 2.1 пунктузунга дүүштүр киирген турар ужурлуг медээлерни чажырары;

и) кандидат соңгулда фондузун тургуспазы (кажан Федералдыг хоойлунуң 58-ки үүлүнге дүүштүр соңгулда фондузун тургузары албан эвес турган таварылгалардан аңгыда). Соңгулда фондузунга акша-хөреңгиниң чок болганы кандидатты бүрүткээринге ойталаашкын болурунуң барымдаазы болбас;

к) кандидат бодунуң соңгулда кампаниязын акшаландырып турда, боттуң соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизинден аңгыда, соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизин чарыгдаарының хоойлу-биле доктааткан эң ындыкы хемчээлинден 5 хууну тургузуп турар өске акша-хөреңгини ажыглаары;

л) кандидат бодунуң соңгулда кампаниязын акшаландырып турда, соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизин чарыгдаарының хоойлу-биле доктааткан эң ындыкы хемчээлин 5 хуудан улгаттырганы;

м) кандидат суртаал үезиниң дургузунда Федералдыг хоойлунуң 56-гы үүлүнүң 1 азы 1.1 пунктузу-биле көрдүнген кызыгаарлаашкыннарны сагывааның суд шиитпири-биле тургускан фактызы;

н) бодунуң албан-дужаал азы албан-ажыл байдалдарының артык эргезин кандидат чаңгыс эвес катап ажыглааны;

о) ол соңгулдаларга кандидатты өске соңгулда округунга бүрүткээри, соңгулда каттыжыышкыны кандидатты хары угда чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунга болгаш кандидаттар даңзызының аразынга депшиткен таварылгадан аңгыда;

п) кандидат, ооң бүзүреттирген кижизи, саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеттирген кижи, база ол ышкаш оларның даалгазы-биле ажылдап турар өске кижиниң азы организацияның соңгукчуларны садып алганын суд шиитпири-биле тургускан фактызы.

6. Кандидаттар даңзызын бүрүткээринге ойталаарының барымдаалары болза:

а) Федералдыг хоойлунуң 36-гы үүлүнүң 3.1 пунктузу-биле көрдүнген негелделерден аңгыда, "Политиктиг партиялар дугайында" Федералдыг хоойлу-биле көрдүнген кандидаттар даңзызын депшидеринге негелделерни сагывааны;

б) кандидаттар даңзызын депшидер болгаш бүрүткээр дугайында дыңнадыры-биле киирген документилерниң аразында кандидаттар даңзызын депшидериниң база (азы) бүрүткээриниң дугайында дыңнадыр кылдыр бо Хоойлуга, өске-даа хоойлуга дүүштүр эргежок чугула документилерниң чогу (кандидаттар даңзызынче киирген чамдык кандидаттарга хамаарыштыр айыткан документилерниң чок болган таварылгаларындан аңгыда);

в) соңгулда комиссиязының кандидаттар даңзызын бүрүткээриниң дугайында айтырыг көөр ужурлуг хуралы болур хүннүң мурнунда хүнде, кандидаттар даңзызын депшидериниң база (азы) бүрүткээриниң дугайында дыңнадыр кылдыр киирген документилерниң аразында бо Хоойлунуң, өске-даа хоойлунуң негелделерин хажытканы-биле долдурган документилерниң бары (кандидаттар даңзызынче киирген чамдык кандидаттарга хамаарыштыр документилерни болур-чогууру-биле эвес кылдыр долдурган таварылгалардан аңгыда);

г) соңгулда комиссиязының кандидаттар даңзызын бүрүткээриниң дугайында айтырыг көөр ужурлуг хуралы болур хүннүң мурнунда хүнде, кандидаттар даңзызын депшидериниң база (азы) бүрүткээриниң дугайында дыңнадыры-биле киирген документилерде бо Хоойлу-биле, өске-даа хоойлу-биле көрдүнген кандыг-бир медээлерниң чогу (кандидаттар даңзызынче киирген чамдык кандидаттарга хамаарышкан медээлер чок болган таварылгалардан аңгыда);

д) кандидаттар даңзызын бүрүткээри-биле киирген соңгукчуларның хол үжүүнүң аразында хоойлу езугаар хол үжүү чыыры хоруглуг черлерге чыгдынган хол үжүүнүң 10 хуудан хөйү бар болганы, бир эвес федералдыг хоойлу-биле өске үүл доктааттынмаан болза;

е) соңгукчуларның кандидаттар даңзызын бүрүткээри-биле киирген шын хол үжүүнүң четпес санныг болганы, чок болза хыналда кылыры-биле шилип алган хол үжүүнүң ниити санындан шын эвес база (азы) күш чок деп санаан хол үжүүн 10 база оон хөй хууну илередири, бир эвес федералдыг хоойлу-биле өске үүл доктааттынмаан болза. Хыналда кылыры-биле шилип алган хол үжүүнүң ниити санындан 10 база оон хөй хуузу шын эвес база (азы) күш чок деп илереттингени кандидатты бүрүткээринден ойталаарынга барымдаа болбас, кажан ону бүрүткээринге 200-тен эвээш хол үжүүн киирери негеттинип турар болганда, бир эвес кандидаттар даңзызын бүрүткээринге шын хол үжүү четчип турар болза;

ж) бодунуң соңгулда кампаниязын акшаландырып турда, боттуң соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизинден аңгыда, соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизин чарыгдаарының хоойлу-биле доктааткан эң ындыкы хемчээлинден 5 хуудан хөйну тургузуп турар акша-хөреңгилерни соңгулда каттыжыышкынының ажыглаары;

з) бодунуң соңгулда кампаниязын акшаландырып турда, соңгулда каттыжыышкынының соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилерин чарыгдаарының хоойлу-биле доктааткан эң ындыкы хемчээлин 5 хуудан улгаттырары;

и) бодунуң кандидатуразын уштурунуң дугайында кандидаттарның билдириишкининиң, соңгулда каттыжыышкынының шиитпириниң талазы-биле (ол байдалдарга хамаарыштыр албадал-биле үнгенинден аңгыда), база ол ышкаш ындыг таварылгаларга Федералдыг хоойлунуң 38-ки үүлүнүң 26-гы пунктузу-биле көрдүнген барымдааларның бары-биле холбаштыр хүлээп алган соңгулда комиссиязының шиитпири-биле кандидаттар даңзызындан үндүрткен кандидаттарның санын, кандидаттарның шынзыткан даңзызында кандидаттарның ниити санындан 50 хуудан ажыр ажыглааны;

к) соңгулда каттыжыышкыны Федералдыг хоойлунуң 56-гы үүлүнүң 1 азы 1.1 пунктузу-биле көрдүнген кызыгаарлаашкыннарны сагываанын суд шиитпири-биле тургускан фактызы;

л) соңгулда каттыжыышкынының төлээлеттирген кижизиниң азы бүзүреттирген кижизиниң бодунуң албан-дужаал азы албан-ажыл байдалдарының артык эргезин чаңгыс эвес катап ажыглааны;

м) соңгулда каттыжыышкынының, ооң бүзүреттирген кижизи, төлээлеттирген кижи база ол ышкаш оларның даалгазы-биле ажылдап турар өске кижиниң азы организацияның соңгукчуларны садып алганын суд шиитпири-биле тургускан фактызы.

7. Кандидатты кандидаттарның шынзыдып бадыткаан даңзызындан үндүрериниң барымдаалары болза:

а) кандидатта соңгудар эрге чогу;

б) кандидат судтадып чорааны ап кагдынмаан болгаш үзе баспаанының дугайында Федералдыг хоойлунуң 33-кү үүлүнүң 2.1 пунктузунга дүүштүр киирген турар ужурлуг медээлерни чажырары;

в) кандидат суртаал үезиниң дургузунда Федералдыг хоойлунуң 56-гы үүлүнүң 1 азы 1.1 пунктузу-биле көрдүнген кызыгаарлаашкыннарны сагываанының суд шиитпири-биле тургускан фактызы;

г) бодунуң албан-дужаал азы албан-ажыл байдалдарының артык эргезин кандидат чаңгыс эвес катап ажыглааны;

д) ол соңгулдаларга кандидатты өске кандидаттар даңзызынга бүрүткээри;

е) политиктиг партияның депшиткен кандидаттарының шынзыткан даңзызында, база ол ышкаш регионалдыг салбырының азы политиктиг партияның өске структурлуг кеззэниң депшиткен кандидаттарының даңзызында (бир эвес ол политиктиг партияның уставы-биле көрдүнген болза), өске политиктиг партияның кежигүнү болуп турар кандидаттың бары;

ж) кандидаттар даңзызын депшидер болгаш бүрүткээр дугайында дыңнадыры-биле киирген документилерниң аразында кандидаттар даңзызынче киирген кандидатты депшидериниң база (азы) бүрүткээ дугайында дыңнадырынга Федера хоойлу-биле, өске-даа хоойлуга д эргежок чугула документилерниң чог

з) соңгулда комиссиязының канди даңзызын бүрүткээриниң дугайында рыг көөр ужурлуг хуралы болур х мурнунда хүнде, кандидаттар даң депшидериниң болгаш бүрүткээрин йында дыңнадыр кылдыр киирген до тилерниң аразында Федералдыг хоой өске-даа хоойлунуң негелделерин х каны-биле долдурган документил бары;

и) соңгулда комиссиязының канди даңзызын бүрүткээриниң дугайында рыг көөр ужурлуг хуралы болур х мурнунда хүнде, кандидаттар даң депшидериниң болгаш бүрүткээрин гайында дыңнадыры-биле киирген до тилерде Федералдыг хоойлунун үүлүнүң 2 база 3 пунктулары-биле кө кандыг-бир медээлерниң чогу.

8. Бо үүлдүң 5-7 кезектери-бил гускан комиссияларның шиитпири кандидатты, кандидаттар даңзызын кээринге ойталаарының, кандидатты даттар даңзызындан үндүрериниң үн нериниң даңзылары бүрүн болур.

9. Кандидатты, кандидаттар даң бүрүткээринден ойталаан таварыл кандидатты катап депшидери бо Хоой доктааткан чурумун болгаш хуусаа сагааны-биле бооп болур.

10. Бүрүткеткен кандидат бүрү бүрүткээнииң дугайында бүрүткел ай, хүнүн база үезин айытканы-биле зылганы бээр.

11. Бүрүткеттирген кандидаттар, даттар даңзыларының дугайында лерни ийи хонук хуусаада мас информация чепсектеринче дамчыда

12. Бадылаашкын болур хүнге че хонук бурунгаар дорт-ла, а чыгадып байдалдар ужундан, бадылаашкын х чедир бир хонук бурунгаар (ооң иш катап бадылаашкын) депшиткен ка муниципалдыг (девискээр) комиссия бодунуң кандидатуразын уштур дуга бижимел билдириишкин киирер эргел эвес дорт депшиткен болгаш кан туразын уштур дугайында билдири киирген кандидат бүрүткеттирген кандидатты бүрүткээн соңгулда комис ооң бүрүткеткенин күш чок болдурар дугайында шиитпирни хүлээп алыр. Би кандидаттар даңзызының аразынга де кен кандидат айыткан билдириш кандидаттар даңзызын шынзыткыже киирер болза, муниципалдыг (девис комиссиязы ол кандидатты кандид даңзызын шынзыдарынга чедир даң үндүрер. Бир эвес бодунуң кандидату уштур дугайында билдириишкин ки кандидат кандидаттар даңзызының ара депшиткен болза, кандидаттар даң шынзыткан азы депшиткен муниципа (девискээр) комиссиязы кандид даңзызындан ол кандидатты үндүрер.

13. Чаңгыс аай соңгулда округ талазы-биле кандидатты, кандид даңзызын депшидериниң дугайында ши хүлээп алган соңгулда каттыжыышкын органы ол кандидатты, кандидаттар д зын дедир кыйгыртыр эргелиг. Канди кандидаттар даңзызын дедир кыйг дугайында шиитпирни муниципалды вискээр) комиссиязынче бадылаашкы нүнге чедир (ооң иштинде катап бадыл кын) беш хонук бурунгаар киирер. Би кандидат, кандидаттар даңзызы бүрү тирген болза, кандидатты, кандид даңзызын бүрүткээн муниципалдыг (д кээр) комиссиязы кандидатты, кандид даңзызын бүрүткээнин күш чок болд рының дугайында шиитпирни хүлээп ал

Соңгулда каттыжыышкыны Федера хоойлу-биле база (азы) соңгулда ка жыышкынының уставы-биле көрдү чурум езугаар болгаш үндезиннер-б оларның чаңгыс мандаттыг (хөй манда соңгулда округунуң талазы-биле депши кандидадын дедир кыйгыртыр эрге Чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соң округунуң талазы-биле депшиткен канд бадылаашкын болур хүнге чедир беш х

игаар дедир кыйгырткан боол болур, а идаттар даңзызынче кире берген дат, бир эвес Федералдыг хоойлунуң чүүлүнүң 11-ги пунктузу-биле көрдүнген ылгадан аңгыда, бадылаашкын болур чедир 15 хонук бурунгаар ол даңзыдан ткен боол болур. Мооң мурнунда даттар даңзызынга турбаан кижилерни даттар даңзызынче киирбес, база чамдык кандидаттарның оочурдан орутканы-биле азы үндүргени-биле аштыр оочур өскерилген таварылдан аңгыда, кандидаттарны даңзыга арын өскертип болбас.

Кандидатты, кандидаттар даңзызын кээнин күш чок болдурарының дугашиитпир хүлээп алган комиссия ол ында ындыг шиитпир хүлээп алган киазы кандидаттар даңзызын күш чок рган соңгулда каттыжыышкынының еттирген кижизинге доп-дораан дыңболгаш шиитпирниң хоолгазын бээр.

Бир эвес бадылаашкын хүнүнде соңокругунга бүрүткеттирген кандидатң саны депутаттар мандаттарының аткан санындан эвээш азы аңаа дең болза, азы чаңгыс аай соңгулда округүгле чаңгыс кандидат бүрүткеткен аңгыс-даа кандидат, кандидаттар зы бүрүткеттинмээн болза, ындыг соңокругунга муниципалдыг (девискээр) сиязының шиитпири-биле кандидаттар, даттар даңзызын немелде депшидериаза бо үүлдүң 18 кезээ-биле көр таварылгалардан аңгыда, дараазынсоңгулда ажыл-чорудулгаларын ботрып кылыры-биле соңгаарладыр. Бо ылгада, бадылаашкынны Федералдыг унуң 10-гу чүүлү-биле доктааткан эң , соңгулдалар эгелеп болур хүнде, ар.

Албадалдыг байдалдар чокка бодунуң датуразын ужулган бүрүткеткен ат азы албадалдыг байдалдар чокка еткен кандидатты, бүрүткеттирген даттар даңзызын дедир кыйгырткан да каттыжыышкыны дээш, азы кан-ы, кандидаттар даңзызын бүрүткээд чуруму-биле өскерткен азы соңомиссиязы Федералдыг хоойлунуң үүлүнүң 3 азы 4 дугаар пунктуларынга илээш, күш чок болдурганы-биле штыр (албадалдыг байдалдар ужундан даттар даңзызындан кандидаттың үнүп аны-биле ооң бүрүткелин күш чок рганындан аңгыда,) кандидаттар, даттар даңзызын немелде депшидери ок чугула апарган таварылгада, соңар организастап турар муниципалдыг кээр) комиссиязының соңгулдалар еп база организастап тура кылыр, чарыгдалдарын ындыг кандидаттың, да каттыжыышкынының акшаизи-биле дуглаар.

Албадалдыг байдалдар ужундан еткен кандидаттың бодунуң кандизын ужулган, а соңгулда каттыжыышың оларның депшиткени бүрүткеткен атты, оларның депшиткени бүрүткеткандидаттар даңзызын дедир кыйдеп үүлдү бүрүткеткен кандидаттың салга онаап болурун суд-биле арлааны, бүрүткеткен кандидаттың ооң чоок төрелдериниң аар аарып , кадыының баксырааны деп билзе Айыткан байдалдарга бүрүткеткен датты Россия Федерациязының туциязы-биле, Тыва Республиканың туциязы-биле, Тыва Республиканың зу-биле, муниципалдыг тургузугнуң -биле көрдүнген күрүне азы муниципалбан-дужаалга (соңгулдалар деңе) соңгууру (томуйлаары) хамааржыр. алдыг байдалдар ужундан соңгулда ыышкынының кандидаттар даңзызын кыйгыртыры деп чүүлдү кандидаттар ында баштайгы үш местону ээлеп азы кандидаттар даңзызында аттарның 50 хуудан хөйүн ээлеп турар даттарның кандыг-бир байдалдар ан ужурга таварышканы-биле (ооң е өлгени-биле) үнүп чорутканы деп огуур.

Бо чүүлдүң 15-ки кезээнде айыткан дар келген таварылгада, чаңгыс мансоңгулда округунга бадылаашкынны муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларынга чорудар.

Ынчап кээрге, бир эвес бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның 50 хуудан эвээш эвези ол дээш бадылаан болза, кандидат соңгуткан деп санадыр.

5 эге. Кандидаттарның эрге-байдалы

27 чүүл. **Кандидаттарның, кандидаттарның бүзүреттирген кижилериниң эрге-байдалы**

1. Бүгү-ле кандидаттар, Федералдыг хоойлу-биле доктааткан таварылгалардан аңгыда, дең эргелиг болгаш дең дөмей харыысалгалыг болур.

2. Соңгулда кампаниязының үезинде кандидаттарның, кандидаттарның бүзүреттирген кижилериниң, соңгулда каттыжыышкыннарының эрге-байдалын Федералдыг хоойлу езугаар тодарадыр.

3. Депутатка кандидат, депутатка азы муниципалдыг тургузугнуң баштыңының албан-дужаалынга кандидатты депшидип турар соңгулда каттыжыышкыны 5 чедир бүзүреттирген кижилерни, муниципалдыг тургузугнуң баштыңының албан-дужаалынга кандидат — 15 чедир бүзүреттирген кижилерни томуйлаар эргелиг. Айыткан кижилерни муниципалдыг (девискээр) комиссиязы бүзүреттирген кижилерни томуйлаарының дугайында (соңгулда каттыжыышкынының бижии) бижимел билдириишкини кирген хүнден эгелээш, үш хонук дургузунда хамаатыларның боттарының бүзүреттирген кижилер болурунга чөпшээрелин берип турарының дугайында бижимел билдириишкиннери-биле кады бүрүткээр. Билдириишкинге кандидатуразының аайы-биле бүзүреттирген кижилерниң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген ай, хүнүн, чылын, кол ажылдап азы албан-хаап турар черин, ээлеп турар албан-дужаалын (кол ажылы азы албан-хаап турар чери чок болза, кылып турар үүлдерин), чурттап турар черииниң адрезин, паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документизиниң, ону берген органның адын азы кодун айытканы-биле, сериязын, дугаарын база тывыскан ай, хүнүн айтыр.

4. Соңгулда округунда соңгукчуларның саны 500-тен ашпайн турар күрүне албанында турар муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарынга бүрүткеттирген кандидаттар соңгулдаларга оларның киржип турар үезинде албан-дужаал азы албан ажылының талазы-биле хүлээлгелерин күүседириндеп хостаттырбайн барып болур.

6 эге. Соңгукчуларны медээ-биле хандырары база соңгулда мурнунуң суртаалы

28 чүүл. **Соңгулдаларның медээ-биле хандырылгазы**

1. Соңгулдаларның медээ-биле хандырылгазынче соңгукчуларга медээни чедирери, соңгулда мурнунуң суртаал ажылы кирип турар болгаш ол хамаатыларның үзелбодалын медерелдии-биле илередиринге, соңгулдаларның ажык-чарлыг болурунга дуза болуп турар.

2. Соңгукчуларны федералдыг хоойлу-биле дүүштүр күрүне эрге-чагырга органнары, тус черниң бот-башкарылга органнары, комиссиялар, массалыг информация чепсектериниң үндүрүлгелерин материалдарын боттандырып турар организациялар, хуу кижилер болгаш юридиктиг эргелиг черлер хандырып турар. Күрүнеиң эрге-чагырга органнары, тус черниң бот-башкарылга органнары кандидаттар дугайында, соңгулда каттыжыышкыннарының дугайында соңгукчуларны медээлер-биле хандырар эргези чок.

3. Массалыг информация чепсектеринге киирип турар азы өске-даа арга-биле тарадып турар медээ материалдарының утказы чөптүг, ылап шын болур, кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының дең, дөмей чоруун үревес болур ужурлуг.

4. Соңгукчуларга медээни, ооң иштинде массалыг информация чепсектерин дамчыштыр соңгулдаларны белеткээр болгаш эрттиреринiң дугайында, соңгулда талазыбиле ажылдарны чорударының хуусаалларының болгаш чурумунуң дугайында, соңгулдалар дугайында Россия Федерациязының хоойлужудулгазының дугайында, кандидаттар дугайында, соңгулда каттыжыышкыннарының дугайында комиссиялар дыңнадыр.

5. Массалыг информация чепсектериниң үндүрүлгелерин белеткеп кылыр организациялар медээ кылыр ажыл-чорудулганы хостуг чорудар.

6. Соңгулда мурнунуң хемчеглерин эрттиреринiң дугайында дыңнадыгларны телеболгаш радиодамчыдылгаларның медээлеринге, өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге тайылбыр чокка, чүгле аңгы информастыг блок кылдыр бээр. Аңаа кандыг-бир кандидатка, соңгулда каттыжыышкынынга, ооң иштинде оларның соңгулда мурнунуң ажыл-чорудулгазын чырыдар үезиниң, ындыг дыңнадыышкыннарга аңгылап берген парлалга шөлүнүң хемчээлиниң-даа талазыбиле артык арга бербес ужурлуг.

7. Россия Федерациязының соңгулдалар дугайында хоойлужудулгазы езугаар соңгулдаларны медээ-биле хандырар талазы-биле ажыл-чорудулгада киржип турар массалыг информация чепсектериниң үндүрүлгезин боттандырып турар организацияның журнализин, чогаадыкчы өскедаа ажылдакчызын, албан-дужаалдыг кижизин чогуур соңгулда кампаниязының үезинде база ол соңгулда кампаниязы доозулганының соонда бир чыл дургузунда, кажан суд чуруму-биле хоойлу езугаар болгаш үндезиннiг деп санаан күш-ажылчы хоойлужудулга-биле дүүштүр аңаа хемчег онааган таварылгадан аңгыда, администрацияның (ажыл берикчизиниң) эгелекчи саналы-биле ажылдан үндүрүп азы оларның чөпшээрели чокка өске ажылче шилчидип болбас.

8. Бадылаашкын хүнүнде хамаарышкан соңгулда округунуң девискээринге бадылаашкын төнер үеге чедир бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында медээлерни парлаарын (чонга чарлаарын), ооң иштинде ындыг медээлерни ниити ажыглалдың медээ-телекоммуникация четкилеринге (Интернетти кириштир) тарадырын чөпшээревес.

29 чүүл. **Хөй-ниитиниң санал-оналын айтырары**

Соңгулдалар-биле холбашкан хөй-ниитиниң санал-оналдарын айтырганының түңнелдерин парлап үндүрери (чонга чарлаары) соңгукчуларны медээ-биле хандырарының бир аргазы болур болгаш ону Федералдыг хоойлунуң 46-гы чүүлүнге дүүштүр боттандырар.

30 чүүл. **Соңгулдаларның медээ-биле хандырылгазынга ажыглап турары телерадио дамчыдылгазының болгаш доктаамал парлалга үндүрүлгезиниң организациялары**

1. Соңгулдаларның медээ талазы-биле хандырылгазын теле-радио дамчыдылгазының күрүнениң, муниципалдыг болгаш күрүнении эвес организациялары, күрүненiң, муниципалдыг болгаш күрүнении эвес өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары боттандырар.

2. Соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле эфир үези, парлалга шөлү бээр хүлээлгелиг теле-радио дамчыдылгазының муниципалдыг организацияларының база өйлеп үнер муниципалдыг парлалга үндүрүлгелериниң даңзызын массалыг информация чепсектерин бүрүткээр талазы-биле хүлээлгелерни боттандырар кылдыр күүсекчи эрге-чагырганың төлээлеттирген органының киргени-биле муниципалдыг (девискээр) комиссиязы парлап үндүрер.

3. Бо чүүлдүң 2-ги кезээнде айыткан даңзыны соңгулдалар томуйлаар дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаан (парлаан чүүл) соонда, беш хонук дургузунда муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче киирер. Айыткан даңзыга теле-радио дамчыдылгазының организациязы бүрүзүнүң, өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң дугайында дараазында медээлерни киирер:

1) теле-радио дамчыдылгазының организацияның база хамаарышкан массалыг информация чепсектериниң, чок болза өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезиниң адын;

2) теле-радио дамчыдылгазын кылыр организацияның азы өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезиниң редакциязының юридиктиг адрези;

3) теле-радио дамчыдылгазын кылыр организацияның тургузукчузу (тургузукчулары), азы болза өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезиниң редакциязының болгаш өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезиниң тургузукчузу (тургузукчулары);

4) муниципалдыг деткимчениң хевири болгаш хемчээли (бир эвес соңгулдалар томуйлаар дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаарының мурнунда чылда бар турган болза);

5) муниципалдыг тургузугларның эге капиталында үлүү (салыышкыны) (бир эвес соңгулдалар томуйлаар дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаан хүнде бар турган болза);

6) өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезиниң үнер үези;

7) теле-радио дамчыдылгазының организациязы, өйлеп үнер парлалга үндүрүлгези тускайжыттынган болурунуң дугайында (тускайжыттынган теле-радио дамчыдылга организацияларының, өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң) айтыышкыны.

31 чүүл. **Соңгулда мурнунуң суртаалы**

1. Россия Федерациязының хамаатылары, хөй-ниити каттыжыышкыннары хоойлу езугаар эрттирип турар хевирлерге болгаш аргалар-биле соңгулда мурнунуң суртаалын чорудар эргелиг.

2. Төлээлекчи органнарның депутаттарының болгаш соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилерниң соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде соңгулда мурнунуң суртаалын федералдыг хоойлуларга болгаш бо Хоойлуга дүүштүр боттандырар.

3. Соңгулда мурнунуң суртаалын чорударынга чарыгдалдарны чүгле бо Хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар кандидаттарның соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилери-биле боттандырар. Кандидат дээш өске кандидаттарның соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизи-биле суртаал чорудары хоруглуг.

4. Соңгулда мурнунуң суртаалынга бадылаашкын болурунга чедир 18 хар назы четпээн кижилерни кириштирери, ооң иштинде Федералдыг хоойлунуң 48-ки чүүлүнүң 9-ку пунктузунуң адаанда "д" пунктузу-биле көрдүнген таварылгалардан аңгыда, суртаал материалдарынга ындыг кижилерниң чуруктарын болгаш чугаалаан чүүлдерин ажыглаары хоруглуг.

5. Күрүне азы соңгулдалыг муниципалдыг албан-дужаалдарны ээлеп турар кижилерге соңгулда мурнунуң суртаалын телерадио дамчыдылгаларын кылыр организацияларның каналдарынга база өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге чорудары хоруглуг, бир эвес айыткан кижилер кандидаттар кылдыр бүрүткеткен болза.

6. Соңгулда комиссиязының бүрүткээн кандидаттарын, кандидаттар даңзызын депшиткен политиктиг партия бадылаашкын болур хүнге чедир, 10 хонук дургузунда, бодунуң соңгулда мурнунуң программазын чаңгыс регионалдыг күрүненiң азы муниципалдыг өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезинге парладыр, а ол ышкаш ону ниити ажыглалдың "Интернет" медээ-телекоммуникация четкизинге тарадыр. Ындыг үндүрүлгеге Федералдыг хоойлуга, өске-даа хоойлуга дүүштүр соңгулда каттыжыышкыннарынга, кандидаттарга берип турар халас парлалга шөлүн ажыглаар, азы болза ындыг үндүрүлгени политиктиг партияның соңгулда фондузунуң, ол политиктиг партияның депшиткен кандидадының соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизи-биле төлээр.

32 чүүл. **Суртаал чорудар үе**

1. Суртаал чорудар үе кандидатты депшиткен хүнден эгелээр. Суртаал чорудар үе бадылаашкын болур хүнге чедир бир хонук бурунгаар 00 шакта доостур.

2. Теле-радио дамчыдылгаларын кылыр организацияларның каналдарынга база

өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге соңгулда мурнунуң суртаалын чорударын бадылаашкын болур хүнге чедир 28 хонук бурунгаар эгелээр болгаш бадылаашкын болур хүнге чедир, тус черниң шагы-биле бир хонук бурунгаар, дүнекиниң 12 шакта доозар.

3. Мурнунда-ла азып турган суртаал чорударының парлап каан материалдары (саазыннар, плакаттар болгаш өске-даа материалдар) Федералдыг хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар бажыңнарга база улуг тудугларга, комиссиялар турар бажың-балгаттардан аңгыда, бадылаашкын болур бажың-балгаттарга болгаш ол бажың-балгаттарже кирер эжиктен 50 метр черге бадылаашкын болуп турар хүнде ол-ла черлеринге хевээр артар.

4. Катап бадылаашкыннар эрттирер үеде, чогуур комиссия катап бадылаашкын болур хүннү чарлаан хүнден эгелеп, суртаал чорудар үени чаартыр болгаш катап бадылаашкын болур хүнге чедир, тус черниң шагы-биле бир хонук бурунгаар төндүрер.

33 чүүл. **Теле-радио дамчыдылгалар кылыр организацияларның каналдарынга база өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге соңгулда мурнунуң суртаалын чорударының ниити негелделери**

1. Теле-радио дамчыдылгалар кылыр күрүненiң болгаш муниципалдыг организациялар база күрүненiң болгаш муниципалдыг өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары бүрүткеттирген кандидаттарга соңгулда мурнунуң суртаалын чорударының, ооң иштинде Федералдыг хоойлу, бо Хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар соңгукчуларга соңгулда мурнунуң программаларын бээриниң негелделерин деңге хандырар хүлээлгелиг. Эфир үезин айыткан телерадио дамчыдылгалар кылыр организацияларның каналдарынга база парлалга шөлүн айыттынган өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге бүрүткеттирген кандидаттарга төлевирлиг кылдыр, а Федералдыг хоойлу-биле, бо Хоойлу-биле көрдүнген таварылгаларда болгаш чурум езугаар (төлевир чок эфир үези, төлевир чок парлалга шөлү) халаска бээр.

2. Бүрүткеттирген кандидаттар оларга берген халас эфир үезин, халас парлалга шөлүн өске бүрүткеттирген кандидаттарның соңгулда мурнунуң суртаалын чорударынга ажыглаар эргези чок. Соңгулда каттыжыышкынының депшиткени бүрүткеткен кандидат аңаа берген эфир үезин, парлалга шөлүн олла соңгулдаларга ону депшиткен соңгулда каттыжыышкыны дээш база ол ышкаш ол соңгулда каттыжыышкынының депшиткени өске-даа кандидаттар дээш соңгулда мурнунуң суртаалын чорударынга ажыглаар эргелиг.

3. Элээн каш соңгулда кампанияларының база айыткан кампанияларның чаңгыс ол-ла девискээрге теле-радио дамчыдылгалар кылыр күрүненiң болгаш муниципалдыг организацияларның каналдарынга болгаш күрүненiң болгаш муниципалдыг өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге суртаал ажылын чорудар үелери хары угда дакпырлажы бээр болза, халас эфир үезиниң болгаш халас бээр парлалга шөлүнүң ниити хемчээли ол теле-радио дамчыдылгазын кылыр организацияның, өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакцияларының чөпшээрели чокка улгатпас.

4. Соңгулда кампаниязының эгелээринге чедир бир чыл бурунгаар бүрүткеттирген массалыг информация чепсектериниң үндүрүлгелерин боттандырып турар теле-радио дамчыдылгалар кылыр күрүнении эвес организациялар база күрүнении эвес өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакцияларының база ол ышкаш соңгулда каттыжыышкыннарының (ооң иштинде оларның структурлуг кезектериниң) тургусканы болгаш соңгулда кампаниязы эгелээринге чедир бир чыл бурунгаар бүрүткеттирген күрүнении эвес өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары бүрүткеткен кандидаттарга эфир үезин, парлалга шөлүн хамаарышкан массалыг информация чепсектеринге бээр эргелиг. Өске теле-радио дамчыдылгазының күрүнении эвес организациялары база күрүнении эвес өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары бүрүткеткен кандидаттарга эфир үези, парлалга шөлү бээр эрге чок.

5. Теле-радио дамчыдылгазының күрүнении эвес организацияларының база күрүнении эвес өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакцияларының берип турары эфир үезин, парлалга шөлүн төлээриниң негелделери бүгү-ле бүрүткеттирген кандидаттарга чаңгыс аай болур. Ол негелде кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының тургусканы күрүнении эвес өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакцияларынга хамаарышпас.

6. Эфир үезин, парлалга шөлүн төлээриниң хемчээлиниң (Россия Федерациязының валютазы-биле) болгаш өске-даа негелделерниң дугайында медээлерни чогуур теле-радио дамчыдылгазының организациязы, өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциязы соңгулдалар томуйлаарының (эрттирериниң) дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлап үндүрген хүнден эглээш, 30 хонук дургузунда парлап үндүрер (чонга чарлаар) база ол үеде соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле эфир үезин, парлалга шөлүн бээри белениниң дугайында дыңнадыышкын-биле кады муниципалдыг (девискээр) комиссиязынга берген турар ужурлуг.

7. Массалыг информация чепсектериниң үндүрүлгелерин боттандырып турар организациялар соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле берген эфир үезиниң, парлалга шөлүнүң хемчээлдериниң болгаш өртектериниң аңгы учедун муниципалдыг (девискээр) комиссиязының доктаатканы хевир-биле болгаш чурум езугаар тургузар болгаш ол учетта кирген медээлерни бадылаашкын хүнүнден эгелээш, он хонук дургузунда, ол комиссияже киирер.

8. Массалыг информация чепсектериниң үндүрүлгелерин боттандырып турар организациялар бо чүүлдүң 7-ги кезээнде айыткан халас болгаш төлевирлиг кылдыр бээр эфир үезиниң база парлалга шөлүнүң учеттап каан документилерин бадылаашкын болган хүнден эгелээш, үш чыл иштинде шыгжаар хүлээлгелиг.

9. Соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле халас эфир үези база халас парлалга шөлү бээри-биле холбашкан муниципалдыг теле-радио дамчыдылгазының организациязының база муниципалдыг өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакцияларының чарыгдалдары ол организацияларның болгаш редакцияларның ажыл-чорудулгазының түңнелдеринге хамааржыр.

10. Соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле теле-радио дамчыдылгазының организацияларының каналдарынга база өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң парлалга шөлүнге халас болгаш төлевирлиг эфир үезин бээрин теле-радио дамчыдылга организациязының, өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезиниң редакциязының база кандидаттың аразында, эфир үезин, парлалга шөлүн бээриниң мурнунда бижимел хевир-биле чарган дугуржулгага дүүштүр кылыр.

11. Элээн каш соңгулда кампанияларының база айыткан кампанияларның чаңгыс ол-ла девискээрге теле-радио дамчыдылгалар кылыр организацияларның каналдарынга болгаш өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге суртаал ажылын чорудар үелери хары угда дакпырлажы бээр болза, аңгы-аңгы соңгулдаларга хары угда элээн каш соңгулда округтарынга депшиткен бүрүткеттирген кандидат муниципалдыг теле-радио дамчыдылгалар организацияларынга, өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге халас эфир үезин болгаш халас парлалга шөлүн элээн бедик деңнелдиң соңгулдаларынга аңаа берген турар ужурлуг хемчээлден улгатпайн турар хемчээлге алыр эргелиг.

34 чүүл. **Телевидениеге болгаш радиога соңгулда мурнунуң суртаалын чорударының негелделери**

1. Теле-радио дамчыдылгаларының муниципалдыг организацияларының каналдарынга халас эфир үезин чогуур бүрүткеттирген кандидаттарга, кандидаттар даңзызын бүрүткээн соңгулда каттыжыышкыннарынга (берген эфир үезиниң үргүлчүлелдии, эфирже үнер үези болгаш өске-даа байдалдар) дең байдалдарга бээр.

2. Теле-радио дамчыдылгаларның муниципалдыг организациялары бүрүткеткен кандидаттарга, соңгулда каттыжыышкынарынга соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле халас эфир үезин бээр хүлээлгелиг. Берип турар халас эфир үезин чогуур организацияның теле база радио дамчыдылгазы болур үеде хөй кижи чыглып турар үезинде болур ужурлуг.

3. Соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле теле-радио дамчыдылгазының муниципалдыг организация бүрүзүнге бээри эфирниң халас үезиниң ниити хемчээли ажыл хүннеринде канал бүрүзүнге 30 минутадан эвээш эвес болур, а бир эвес теле-радио дамчыдылгазының организациязының дамчыдылгазының ниити үези хүнде ийи шактан эвээш болуп турар болза, - дамчыдылганың ниити үезиниң дөрттүң бир кезээнден эвээш эвес болур ужурлуг. Чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунуң талазы-биле муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутадының (депутаттарының) немелде азы катап соңгулдаларынга соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле теле дамчыдылганың муниципалдыг организацияларының бээр эфир үезиниң хемчээли кол соңгулдаларга ол соңгулда округунда бүрүткеттирген кандидаттарга берип турган халас эфир үезиниң хемчээлинден соңгулда округу бүрүзүнге эвээш эвес турар ужурлуг. Бир эвес халас эфир бүрүткеткен кандидат бүрүзүнге халас эфир үезин бергенiниң түңнелинде халас эфир үези 60 минутадан көвүдей бээр болза, суртаал чорудары-биле теле-радио дамчыдылгазының организация бүрүзүнүң бээри халас эфир үезиниң ниити хемчээли бүрүткеткен кандидаттарның тус-тузунга көвүдеткени болур ужурлуг.

4. Халас эфир үезиниң ниити хемчээлиниң чартыындан эвээш эвезин бүрүткеткен кандидаттарга чүгле кады дискуссиялар, "төгерик столдар", кады эрттирери өске-даа суртаал талазы-биле хемчеглерни эрттирерinге берген турар ужурлуг. Бир эвес чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунуң талазы-биле бүрүткеткен кандидат бүрүзүнге халас эфир үези эфирниң халас үезиниң ниити беш минутадан эвээш онаажыр болза, бо дүрүмнү ажыглавас. Теле-радио дамчыдылгазының организацияларының каналдарынга кады эрттирер хемчеглерге бүрүткеткен кандидаттар чүгле боттары киржир.

5. Муниципалдыг тургузугга холушкак соңгулда системазын азы мажоритарлыг соңгулда системазын ажыглаан таварылгада теле-радио дамчыдылганың муниципалдыг организациялары хөй кезиинге хамаарыштыр чаңгыс мандаттыг азы хөй мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле бүрүткеткен кандидаттарга азы кандидаттар даңзызын бүрүткээн соңгулда каттыжыышкынынга дең хемчээлдиг эфир үезин бээр.

6. Бүрүткеткен кандидат, соңгулда каттыжыышкыны каттышкан суртаал хемчеглеринге киржиринден ойталап болур эргелиг. Ынчан каттышкан суртаал хемчеглеринге берген эфир үези, бир эвес ол хемчегге чүгле чаңгыс киржикчи киржир болза, эвээжевес ужурлуг. Каттышкан суртаал хемчеглеринден ойталаары, айыткан хемчегге киржиринден ойталаан бүрүткеткен кандидатка, соңгулда каттыжыышкынынга бээр халас эфир үезин узадырынга чылдагаан болбас.

7. Артып калган халас эфир үезин кандидаттар, кандидаттар даңзызын бүрүткээри доозулган соонда, 3 хонук иштинде кылыр ужурлуг жеребьевка (дугаар тыртары) түңнелдеринге дүүштүр бүрүткеткен кандидаттар, соңгулда каттыжыышкыннарының аразынга дең кылдыр үлээр. Бүрүткеткен кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкынынарының соңгулда мурнунуң суртаал материалдарын эфирже үндүрериниң ай, хүнүн болгаш шагын тодарадыр дугаар тыртыышкынын теле-радио дамчыдылгазының хамаарышкан организацияларының төлээлериниң киржилгези-биле муниципалдыг (девискээр) комиссиязы чорудар. Дугаар тыртып турда, бо Хоойлунуң 16-гы чүүлүнүң 3-кү кезээнде айыттынган кижилер олуржур эргелиг. Дугаар тыртыышкынының түңнелдерин протокол-биле доллу. Дугаар тыртыышкынының түңнелдерин билдинген эфир үезин үлээриниң гра муниципалдыг (девискээр) комисс өйлеп үнер парлалга үндүрүлгеле парлаар. Эфир үезин үлежип т бүрүткеттирген кандидаттарга, соң каттыжыышкыннарынга халас берип турган үени кандидатты, кандида даңзызын бүрүткээринден ойталаар дугайында муниципалдыг (девис комиссиязының шиитпирин өскерти дугайында шиитпирни суд үндүрүп бо барымдаалааш, курлавырлап каар.

8. Теле-радио дамчыдылгазының му палдыг организациялары соңгулда мур суртаалын чорудары-биле төлээри эфир үезин курлавырлап каар хүлээл Төлевирниң хемчээли болгаш негелде бүрүткеткен бүгү-ле кандидаттарга, со да каттыжыышкыннарынга дең, дөмей ужурлуг. Эфирге курлавырлап каар үе ниити хемчээли эфирниң халас үе доктаадып айтып каан ниити хемчээлин болур азы оон ажып турар, ынчалза ийиден хөй эвес болур ужурлуг. Бүрүтке кандидат, соңгулда каттыжыышкыны ч төлевир-биле бүрүткеткен кандидаттар соңгулда каттыжыышкыннарының сан ол хемчээлди үлээниниң түңнелинде а эфирге курлап кааны үезиниң ниити хе линиң үлүү-биле ниити хемчээлинде болур эргелиг. Соңгулда мурнунуң сур материалдарының эфирже үнер ай, х болгаш шагын, бүрүткеттирген кандида ның дугаар тыртыышкынынга киржир киирген бижимел билдириишкиннер үндезилээш, дугаар тыртыышкын сонуургалдыг кижилерниң киржилгези теле-радио дамчыдылгазының организа зының эрттирип турары дугаар тыртыы ны-биле тодарадыр. Жеребьевкан чүүлдүң 7-ги кезээ-биле доктааткан саада эрттирер. Эфир үезин жереб тырткан соонда бижимел хевир-биле ч дугуржулгага үндезилеп бээр.

9. Бир эвес бүрүткеткен кандидат, гулда каттыжыышкыны дугаар тыртка соонда эфир үезин ажыглаарындан ойта болза, ол дугайында теле-радио дамчы газының хамаарышкан организациязы эфирже үнеринге чедир үш хонук бурун дыңнадыр хүлээлгелиг болгаш соңгу мурнунуң ажылын суртаалдаар сорулга аңгыда, хосталы берген эфир үезин бод биле ажыглаар эргелиг.

10. Бо Хоойлунуң 33-кү чүүлүнүң кезээниң негелделерин күүседип турар радио дамчыдылгазының күрүнении организациялары бүрүткеткен ка даттарга, соңгулда каттыжыышкыннар эфир үезин дең байдалдарга бээр хү гелиг (ооң иштинде эфирже үнер шагын

11. Эфир үезиниң өртээн долу хем биле шилчидериниң дугайында төле кылыр документизин бүрүткеткен канди соңгулда каттыжыышкыны банкыга э үези болур хүнге чедир, ийи хонук бурун киирген турар ужурлуг. Банкының демде кылганы-биле катай төлевир кыл документизиниң хоолгазын бүрүткет кандидат, соңгулда каттыжыышкыны э үезин бээринге чедир теле-радио дам дылгазының организациязынга б ужурлуг. Айыткан негелделерни хажы таварылгада теле-радио дамчыдылгазы организацияларының каналдарынга э үезин бээрин болдурбас.

12. Банк төлевир кылыр докумен алган соонда дарааазында операция хү ден орайтатпайн, акшаны шилчидер уж луг. Бо таварылгада туда эвес санажы лар-биле төлелгелер кылырының ни хуусаазы 2002 чылдың июль 10-да № 86- "Россия Федерациязының Төп Банкызы (Россияның Банкызынга) дугайынд Федералдыг хоойлунуң 80 чүүлүнге дүүшт боттандырар, ынчалза-даа ол ийи опера кылыр хүнден көвүдевес ужурлуг, бир э айыткан төлевирни Тыва Республикан девискээриниң иштинге боттандырар бол база бир эвес айыткан төлевирни ботта дырары Россия Федерациязының девиск ринге болур болза, беш операция кыл хүннер дургузунда күүседир.

13. Кандидаттарның, соңгулда кат

кыннарының соңгулда мурнунуң
лерин эрттиреринiң дугайында
ыгны информацияның теле болгаш
программаларынга, чурум езугаар
йыткан программаларның мурнунда,
ыр чокка бээр ужурлуг. Маңаа кан-
р кандидатты, соңгулда каттыжыыш-
ооң иштинде оларның соңгулда мур-
ажыл-чорудулгазын чырыдарының
е хамаарыштыр дээре деп үнелел
ужурлуг.

Соңгулда мурнунуң суртаалын
ып турар теле база радио програм-
ы видео болгаш аудиобижидилге-
фирже үндүрер база айыткан
ималарны эфирге үндүрген хүнден
, он ийи ай дургузунда хамаарышкан
дио дамчыдылгазының организа-
ыгжаар ужурлуг.

Бүрүткеттирген кандидаттарның,
а каттыжыышкыннарының каттыш-
гулда мурнунуң хемчеглерин чорудуп
еде теле-радио дамчыдылгазының
зациязы айыткан хемчеглерниң
ыкчыларын томуйлаар болгаш ооң
чилеринге ол дугайында дыңнадыр.
ыкчы каттышкан суртаал хемчегле-
жикчилери-биле ону эрттиреринiң
н дугуржур, дугурушкан чурумну
урарын хынаар болгаш башкарык-
айтырыгларынга, а ол ышкаш
кан суртаал ажылының өске-даа
чилериниң салган айтырыгларынга
екөрүкчүлерниң (радио дыңнак-
ның) айтырыгларынга харыылаарын
ткен кандидатка, соңгулда катты-
ынынга сүмелээр.

чүүл. **Өйлеп үнер парлалга лгелеринге соңгулда мурнунуң ын чорударының негелделери**

ңгулдалар болуп турар девискээрде
нып турар муниципалдыг болгаш
а чаңгыстан эвээш эвес катап үнүп
йлеп үнер парлалга үндүрүлгелери-
акциялары суртаал материалдарын
и-биле бүрүткеттирген кандидат-
соңгулда каттыжыышкыннарынга
урар парлалга шөлүн үндүрүп бээр
елиг.

үрүткеткен кандидаттар, соңгулда
ыышкыннары бо чүүлдүң 1-ги
е айыткан өйлеп үнер парлалга
лгелеринге оларга бээр халас
а шөлүн дең байдалдарга алыр
(берип турар парлалга шөлүнүң
и, солун арыннарынга салыр чери
шрифтизи база оон-даа өске
лер).

рүткеткен кандидаттарга, соңгулда
ыышкыннарынга халас үндезинге
чүүлдү үндүрериниң хемчээли бо
нуң 32-ги чүүлүнүң 2-ги кезээ-биле
кан үеде, чогуур өйлеп үнүп турар
а үндүрүлгезиниң чаңгыс угда үнер
ниити хемчээлиниң 10 хуузундан
вес хемчээлдиг болур ужурлуг.
йлеп үнер парлалга үндүрүлгезиниң,
а мурнунуң суртаалын чорудар
алар-биле халаска берип турар
а шөлүнүң ниити хемчээлин, соңгул-
томуйлаарының дугайында шиит-
лбан-езузу-биле парлап үндүрген
20 хонук дургузунда ол үндүрүл-
едакциязынга бээр.

Кандидаттарның, кандидаттар
ының бүрүткели доозулган соонда, 3
штинде кылып чорудар ужурлуг
ыртыышкыныңың түннелдери-биле
өйлеп үнер парлалга үндүрүлгези-
ээ кылган редакциязының халас
рлалга шөлүнүң ниити хемчээлин
ттирген кандидаттарга, соңгулда
ыышкыннарының аразынга деңге

рүткеткен кандидаттарның, соңгулда
ыышкынының соңгулда мурнунуң
материалдарының парлалга шөлүн
за халас үндүрүлгелерниң ай, хүнүн
дыр дугаар тыртыышкынын (же-
а) сонуургалдыг кижилерниң кир-
-биле өйлеп үнер парлалга үндү-
ниң редакциязы чорудар. Дугаар
турда, соңгулда комиссиязының
нери, ол ышкаш бо Хоойлунуң 16-гы
ң 3-кү кезээнде айыткан кижилер
киржир эргелиг. Дугаар тыртыышкынының түннелдерин протокол-биле долдурар. Жеребьевка түннелдери-биле тодараттынган парлалга шөлүн бээриниң графигин хамаарышкан өйлеп үнер парлалга үндүрүлгези парлап үндүрер.

6. Неделяда чаңгыстан эвээш эвес катап үнүп турар күрүнениң болгаш муниципалдыг өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары соңгулда мурнунуң суртаалын парлаары-биле төлевирлиг парлалга шөлүн курлавырга арттырып алган турар ужурлуг. Кандидаттарның шуптузунга, соңгулда каттыжыышкыннарынга парлалга шөлүнүң хемчээли болгаш төлевириниң негелделери чаңгыс аай турар ужурлуг. Курлавырлаттынган парлалга шөлүнүң хемчээли халаска парлаар соңгулда мурнунуң суртаал материалдарының хемчээли-биле дең турар ужурлуг азы ооң хемчээли халаска парлаар суртаал материалының хемчээлинден ийиден хөй катап улгатпас болур.

7. Бүрүткеткен кандидат, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжыышкыны курлавырлаттынган парлалга шөлүнүң ниити хемчээлинден айыттынган соңгулда каттыжыышкынының бүрүткеттирген кандидаттарының санынга ол хемчээлди үлээнииң түннелинде, алдынган үлүүнүң иштинге чогуур төлевир-биле бодунуң үлүүнүң деңнелинге парлалга шөлүн алыр эргелиг.

8. Бо чүүлдүң 6-гы кезээнде айыттынган парлалга шөлүн өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезиниң редакциязы бо Хоойлунуң 32-ги чүүлүнүң 2-ги кезээ-биле доктааткан үеде бээр ужурлуг. Бүрүткеттирген кандидаттың, соңгулда каттыжыышкынының соңгулда мурнунуң суртаал материалдарын парлаар ай, хүнүн сонуургалдыг кижилерниң киржилгези-биле өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезиниң редакциязының бүрүткеттирген кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының дугаар тыртыышкынынга киржирибиле берген бижимел билдириишкиннеринге үндезилеп чорудар. Дугаар тыртыышкынын бо чүүлдүң 4-кү кезээ-биле айыткан хуусаада чорудар ужурлуг. Дугаар тыртып турда, муниципалдыг (девискээр) комиссиязының кежигүннери, а ол ышкаш бо Хоойлунуң 16-гы чүүлүнүң 3-кү кезээнде айыткан кижилер олуржур эргелиг. Дугаар тыртыышкынының түннелдерин протокол-биле долдурар.

9. Бир эвес бүрүткеткен кандидат, бүрүткеткен кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжыышкыны жеребьевка тырткан соонда парлалга шөлүн ажыглаарындан ойталаар болза, ол дугайында өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезиниң чогуур редакциязынга ындыг ойталаашкынының дугайында медээни парлап үндүрерине чедир үш хонуктан орайтатпайн, бижимел хевирге дыңнадыр хүлээлгелиг, хосталы берген парлалга шөлүн соңгулда мурнунуң суртаалын чорудар сорулгалардан аңгыда, бодунуң канчаар көргени-биле ажыглаар эргелиг.

10. Бо Хоойлунуң 33-кү чүүлүнүң 6-гы кезээниң негелделерин күүсеткен өйлеп үнер күрүнении эвес парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары соңгулда мурнунуң суртаалын чорударынга парлалга шөлүн бээринден ойталап болур эргелиг.

11. Бо чүүлге дүүштүр боттандыртынып турар соңгулда мурнунуң суртаал материалдарының үндүрүлгелери кандыг-даа хевирге немелде тайылбырны база ол ышкаш эге атты, чурук каасталгаларын чогуур кандидат, соңгулда каттыжыышкыны-биле дугуржулга чокка кылбас.

12. Өйлеп үнүп турар парлалга үндүрүлгелеринде парлаттынып турар бүгү-ле суртаал материалдарынга кандыг кандидаттың, соңгулда каттыжыышкынының соңгулда фондуларының акша-хөреңгизинден чогуур төлевир кылдынган деп медээ киртинген турар ужурлуг. Бир эвес соңгулда мурнунуң суртаал материалдары халас үндезинге парлаттынган болза, ол парлаан чүүлге ону парлаары-биле киирген кижиниң дугайында медээ киртинген турар ужурлуг. Өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары айыттынган негелделерниң күүселдези дээш харыысалгалыг болур.

13. Парлалга шөлүнүң өртээнге акша-хөреңгини долу хемчээл-биле шилчидериниң дугайында төлевир кылыр документизин бүрүткеткен кандидат, соңгулда каттыжыышкыны банкыга соңгулда мурнунуң суртаал материалдарын парладыр хүнге чедир, ийи хонук бурунгаар киирер ужурлуг. Банкының демдеглел кылганы-биле катай төлевир кылыр документизиниң хоолгазын бүрүткеткен кандидат парлалга шөлүн бээринге чедир өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезинге бээр ужурлуг. Айыткан негелделерни хажыткан таварылгада парлалга шөлүн бээрин хандырбас.

14. Банк төлевир кылыр документини алган соонда, дараазында төлевир операциялары кылыр хүнден орайтатпайн, акшаны шилчидер ужурлуг. Бо таварылгада туда эвес санажылгалар-биле төлелгелер кылырының ниити хуусаазы 2002 чылдың июль 10-да № 86-ФХ "Россия Федерациязының Төп Банкызының (Россияның Банкызынга) дугайында" Федералдыг хоойлунуң 80-ги чүүлүнге дүүштүр боттандырар, ынчалза-даа ол төлевир кылыр ийи операция хүнүнден көвүдевес ужурлуг, бир эвес айыткан төлевирни Тыва Республиканың девискээриниң иштинге боттандырар болза, база бир эвес айыткан төлевирни боттандырары Россия Федерациязынының девискээринге болур болза, беш операция кылыр хүн дургузунда күүседир.

15. Кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының тургусканындан аңгыда, суртаал материалдары парлап турар өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары өйлеп үнүп турар парлалга үндүрүлгелериниң редакцияларының парлалга үндүрүлгелериниң үнер чурумун болгаш тиражын өскертириниң аргазы-биле кандыг-бир кандидатты, бүрүткеттирген кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжыышкынын дээре деп санаар артык эрге бээр эргези чок.

36 чүүл. **Соңгулда мурнунуң суртаалын хөй-ниитиге суртаал хемчеглериниң аргазы-биле эрттиреринiң, соңгулда мурнунуң парлап үндүрген, аудиовизуалдыг болгаш өске-даа суртаал материалдарын үндүрериниң болгаш тарадырының негелделери**

Соңгулда кампаниязының үезинде соңгулда мурнунуң суртаалын хөй-ниитиге суртаал хемчеглериниң аргазы-биле эрттиреринiң, соңгулда мурнунуң парлап үндүрген, аудиовизуалдыг болгаш өске-даа суртаал материалдарын үндүрериниң болгаш тарадырының негелделерин Федералдыг хоойлуга дүүштүр тодарадыр.

7 эге. Соңгулдаларны акшаландырары

37 чүүл. **Соңгулдаларның белеткелин болгаш эрттирерин саң-хөө талазы-биле хандырары**

1. Соңгулдаларны белеткээри болгаш эрттирери-биле, автоматчыткан чепсек-херекселдерни ажыглаары болгаш сайзырадыры-биле база соңгулдаларның организаторларының болгаш соңгукчуларны өөредири-биле холбашкан чарыгдалдарны комиссиялар ол сорулгаларга тус чер бюджединиң акша-хөреңгизинден үндүрген акша-хөреңги-биле боттандырар.

Айыттынган чарыгдалдарның акшаландырыышкынын чогуур бюджет чарыгдалдарының хуваалдазының дугайында бадылаттынган бюджет бижилгезинге дүүштүр боттандырар, ынчалза-даа ол соңгулдаларны чарлап дыңнадырының дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаан (чарлап дыңнаткан) хүнүнден эгелеп он хонук хуусаа дургузунда боттандырар.

2. Соңгулдалар чорударынга тус чер бюджеттеринде көрдүнген акша-хөреңгилерниң кол башкарыкчылары муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы болур.

3. Хуусаа бетинде соңгулдалар чарлаар апарган таварылгада, оларны белеткээринге болгаш эрттиреринге бюджеттерден үндүрген акша-хөреңгилерниң ниити хемчээли мурнунда соңгулдаларны белеткеп база эрттирип турда, акша-хөреңгилерни чарыгдаанының дугайында чогуур комиссияның отчедунда турар түннерден эвээш эвес болур ужурлуг (чогуур саң-хөө чылында федералдыг бюджеттиң дугайында Федералдыг хоойлу-биле тургузуп турары инфляция деңнелин өөренип көргени-биле).

4. Муниципалдыг тургузуг соңгулдалар эрттиреринге акша-хөреңгилерни муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының чогуур агар саннарынче шилчидер. Немелде азы хуусаа бетинде соңгулдалар эрттирер апарган таварылгада база ол ышкаш соңгулдаларны өй-шаанда эвес азы долу эвес акшаландырган таварылгада комиссиялар акша-хөреңгилерни оларның кирген шаа-биле хуваар.

5. Комиссиялар даргалары соңгулдалар белеткээри-биле база ону эрттирери-биле үндүрген акша-хөреңгилерни башкарар болгаш саң-хөө айтырыгларының талазы-биле комиссияларның шиитпирлеринге саңхөө документилериниң дүгжүп турары дээш база айыттынган акша-хөреңгилерни чарыгдаанының дугайында отчеттарны Федералдыг хоойлу-биле база бо Хоойлуга дүүштүр доктааткан чурум езугаар болгаш хуусааларда киирери дээш харыысалгалыг болур.

38 чүүл. **Кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының соңгулда фондулары**

1. Кандидаттар оларны бүрүткээри-биле документилер киирерине чедир оларны депшиткенiниң (бодун боду депшиткенiниң) дугайында муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче бижимел дыңнадыышкынны кылганының соонда, боттарының соңгулда кампаниязын акшаландырары-биле бодунуң соңгулда фондузун тургузар хүлээлгелиг. Соңгулда округунда соңгукчуларының саны беш муңдан ашпайн турар база кандидат бодунуң соңгулда кампаниязын саң-хөө талазы-биле хандырбайн турар болза, кандидат бодунуң соңгулда фондузун тургузары албан эвес. Бо таварылгада кандидат айыттынган байдалдар дугайында муниципалдыг (девискээр) комиссиязынга дыңнадып каар. Кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжыышкыны бодунуң соңгулда кампаниязын акшаландырары-биле оларның саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеттирген кижилерин муниципалдыг (девискээр) комиссиязы бүрүткээнiниң соонда, соңгулда фондуларын тургузар хүлээлгелиг. Чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле кандидаттар депшиткен соңгулда каттыжыышкыны соңгулда фондузу тургуспас.

2. Кандидат саң-хөө айтырыгларының талазы-биле бодунуң бүрүн эргелиг төлээзин томуйлаар эргелиг, соңгулда каттыжыышкыны томуйлаар хүлээлгелиг. Саң-хөө айтырыгларының талазы-биле бүрүн эргелиг төлээлерни бүрүткээрин муниципалдыг (девискээр) комиссиязы кандидаттың бижээн билдириишкинине база саң-хөө айтырыгларының талазы-биле кандидаттың төлээлеттирген кижизи кылдыр чөпшээрелин бергенiниң дугайында хамаатының бодунуң билдириишкинине үндезилеп боттандырар. Кандидаттың билдириишкини-биле, саң-хөө айтырыгларының талазы-биле кандидаттың төлээлеттирген кижизин томуйлаарының дугайында соңгулда каттыжыышкынының шиитпири-биле база хамаатының бодунуң ындыг төлээлекчи болурунуң дугайында чөпшээрели-биле кады федералдыг хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар нотариат таварыштыр шынзыткан болгаш долдурган шынзылганы муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче киирер.

3. Соңгулда каттыжыышкынының депшиткени чүгле кандидаттар даңзызының аразынга соңгуттуруп турар кандидаттар бодунуң хууда соңгулда фондузун тургузар эргези чок.

4. Кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының соңгулда фондулары дараазында айыттынган акша-хөреңгилерден тургустунуп болур:

1) кандидаттың, соңгулда каттыжыышкынының бодунуң хууда акша-хөреңгизи;

2) кандидатты депшидип үндүрген соңгулда каттыжыышкынының кандидатка тускайлап үндүрүп берген акша-хөреңгизи;

3) хамаатыларның эки тура-биле салыышкыннары;

4) юридиктиг эргелиг черлерниң эки туранық салыышкыннары;

5. Кандидаттың соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизин чарыгдаарының эң ындыкы

хемчээли:

1) хоорай округунуң соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижизиниң албан-дужаалынга — 500 000 рубльден;

2) хоорай округунуң төлээлекчи органының депутаттарынга — 300 000 рубльден;

3) муниципалдыг районнуң соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижизиниң албан-дужаалынга — 400 000 рубльден;

4) муниципалдыг районнуң төлээлекчи органының депутаттарынга — 200 000 рубльден;

5) хоорайның болгаш көдээ суурларның соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижизиниң албан-дужаалынга — 300 000 рубльден;

6) хоорайның болгаш көдээ суурларның төлээлекчи органының депутаттарынга — 100 000 рубльден ашпас болур ужурлуг.

6. Соңгулда каттыжыышкынының соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринден шупту чарыгдалдарның эң ындыкы түңү:

1) хоорай округунуң төлээлекчи органынче — бир миллион рубльден;

2) муниципалдыг районнуң төлээлекчи органынче — бир миллион рубльден ашпас ужурлуг.

7. Кандидаттың, соңгулда каттыжыышкынының соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринден бо үүлдүң 4 база 5 кезектери-биле тургускан шупту чарыгдалдарының эң ындыкы түңү база ол ышкаш бо Хоойлунуң 42-ги үүлүнүң 6-гы кезээнде айыттынган акша-хөреңгилерниң хемчээли 2011 чылдың январь 1-ден эгелээш чылдың-на ээлчеглиг саң-хөө чылында федералдыг бюджет дугайында Федералдыг хоойлу-биле тургузуп турар инфляцияның деңнелин өөренип көрүп тургаш, индексастаар. Бо таварылгада ээлчеглиг саң-хөө чылында федералдыг бюджет дугайында Федералдыг хоойлунуң инфляция деңнелин тургузуп турар соңгулда кампаниязының үезинде күштүг болуп кирген дүрүмнерин, ол соңгулда кампаниязының чоруп турар үезинде айыткан эң ындыкы түңнү индексастаарынга ажыглавас.

8. Кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкынының соңгулда фондуларынга өргүл кылыры хоруглуг кижилер:

1) даштыкы күрүнелерге болгаш даштыкы организацияларга;

2) Федералдыг хоойлунуң 4-кү үүлүнүң 10-гу пунктузу-биле көрдүнген таварылгадан аңгыда, даштыкы хамаатыларга;

3) хамааты эрге чок кижилерге;

4) бадылаашкын хүнүнде 18 хар назы четпээн Россия Федерациязының хамаатыларынга;

5) даштыкы киржилге-биле Россияның юридиктиг эргелиг черлеринге, бир эвес оларның эге капиталында дашtыкы киржилгениң үлүү (салыышкыны) соңгулдалар томуйлаарының дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаан хүнде (ажык хевирниң акционерлиг ниитилелдеринге — эрткен саң-хөө чылының дургузунда акционерлерниң ниити чыл түңнелининиң хуралынга киржир эргелиг кижилерниң даңзызын тургускан хүнде) 30 хуудан ажып турар болза;

6) бүгү-делегей организацияларынга болгаш бүгү-делегейниң хөй-ниити шимчээшкиннеринге;

7) күрүне эрге-чагырга органнарынга, өске-даа күрүне органнарынга болгаш тус чер бот-башкарылга органнарынга;

8) күрүне болгаш муниципалдыг албан черлеринге, күрүненiң болгаш муниципалдыг унитарлыг бүдүрүлгелерге;

9) юридиктиг эргелиг черлерге, эге капиталында Россия Федерациязының, Россия Федерациязының субъектилериниң база (азы) муниципалдыг тургузугларның үлүү (салыышкыны) соңгулдалар томуйлаарының дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаан хүнде (ажык хевирниң акционерлиг ниитилелдеринге — эрткен саң-хөө чылының дургузунда акционерлерниң ниити чыл түңнелининиң хуралынга киржир эргелиг кижилерниң даңзызын тургускан хүнде) 30 хуудан ажып турар болза;

10) күрүне органнарының база (азы) тус чер бот-башкарылга органнарының тургускан организацияларынга (хуужудулга чурумму-биле тургустунган акционерлиг ниитилелдерден аңгыда); бо кезектиң 5 болгаш 9 дугаар пунктуларында айыткан юридиктиг эргелиг черлериң тургускан организацияларынга; бодунуң эге капиталында бо кезектиң 5 болгаш 9 дугаар пунктуларында айыткан юридиктиг эргелиг черлериң үлүү (салыышкыны) бар организацияларга соңгулдалар томуйлаарының дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаан хүнде (ажык хевирниң акционерлиг ниитилелдеринге — эрткен саң-хөө чылының дургузунда акционерлерниң ниити чыл түңнелининиң хуралынга киржир эргелиг кижилерниң даңзызын тургускан хүнде) 30 хуудан ажып турар болза;

11) шериг кезектеринге, шериг албан черлеринге болгаш организацияларга, хоойлу-дүрүм камгалаар органнарга;

12) ачы-дуза болгаш шажын-чүдүлге организацияларынга, оларның тургузуп алган организацияларынга;

13) ат салбаан өргүкчүлерге. Ат салбаан өргүкчү дээрге өргүл кылырда төлевир кылыр документиге дараазында медээлерниң кайызын-даа айытпаан хамаатылар деп билир: фамилиязын, адын болгаш адазының адын, чурттап турар черiниң адрезин азы четче эвес медээлер айыткан, чок болза өргүл кылырда төлевир кылыр документиге дараазында медээлерниң кайызын-даа айытпаан юридиктиг эргелиг чер: үндүрүг төлекчизиниң идентификастыг (ИНН) номерин, адын, банк реквизиттерин — азы четче эвес медээлер айыттынган;

14) соңгулдаларга бадылаашкын болур хүнге чедир бир чылдан эвээш үеде бүрүткеткен юридиктиг эргелиг черлерге;

15) соңгулда фондузунга өргүл кылган мурнунда чылдың дургузунда дараазында черлерден акша азы өске эт-хөреңги алган коммерция эвес организацияларга:

даштыкы күрүнелерден база ол ышкаш бо кезектиң 1 - 4, 6 - 8, 11 - 15 пунктуларында айыттынган органнардан, организациялардан азы хамаатылардан;

даштыкы киржилге-биле Россияның юридиктиг эргелиг черлеринден, бир эвес оларның эге капиталында даштыкы киржилгениң үлүү (салыышкыны) ол акша-хөреңгилерни шилчиткен хүнде азы өске эт-хөреңгини дамчыткан хүнде (ажык хевирниң акционерлиг ниитилелдеринге — эрткен саң-хөө чылының дургузунда акционерлерниң ниити чыл түңнелининиң хуралынга киржир эргелиг кижилерниң даңзызын тургускан хүнде) 30 хуудан ажып турар болза;

юридиктиг эргелиг черлерден, эге капиталында Россия Федерациязының, Россия Федерациязының субъектилериниң база (азы) муниципалдыг тургузугларның үлүү (салыышкыны) ол акша-хөреңгилерни шилчиткен хүнде азы өске-даа эт-хөреңгини дамчыткан хүнде (ажык хевирниң акционерлиг ниитилелдеринге — эрткен саң-хөө чылының дургузунда акционерлерниң ниити чыл түңнелининиң хуралынга киржир эргелиг кижилерниң даңзызын тургускан хүнде) 30 хуудан ажып турар болза;

күрүне органнарының база (азы) тус чер бот-башкарылга органнарының тургусканы организациялардан (хуужудулга чурумму-биле тургусканы акционерлиг ниитилелдерден аңгыда);

бо пунктунуң үш болгаш дөрт дугаар абзацтарында айыткан юридиктиг эргелиг черлериң тургускан организацияларындан;

эге капиталында бо пунктунуң үш болгаш дөрт дугаар пунктуларында айыттынган юридиктиг эргелиг черлериң үлүү (салыышкыны) ол акша-хөреңгилерни шилчиткен хүнде азы болза өске-даа эт-хөреңгини дамчыткан хүнде (ажык хевирниң акционерлиг ниитилелдеринге — эрткен саң-хөө чылының дургузунда акционерлерниң ниити чыл түңнелининиң хуралынга киржир эргелиг кижилерниң даңзызын тургускан хүнде) 30 хуудан ажып турар организациялардан.

9. Бо үүлдүң 8-ки кезээниң 15-ки пунктузунда айыткан коммерция эвес организациялар кандидаттың, бүрүткеткен кандидаттың соңгулда фондузунче өргүл кылыр эрге чогу чүгле дараазында таварылгада, бир эвес ол коммерция эвес организацияларның алган акша-хөреңгилери, чок болза өске-даа эт-хөреңгизи дедир эгиттинмээн азы өске эт-хөреңгини даштыкы күрүнелерге, органнарга, организацияларга болгаш бо үүлдүң 8-ки кезээниң 15-ки пунктузунуң ийиги - чедиги абзацтарында айыткан хамаатыларга соңгулда фондузунга өргүл кылыр хүнге чедир (дедир эгидери болдунмас, Россия Федерациязының орулгазынче шилчиттинмээн (дамчытпаан) таварылгада) дамчытпаан болза.

10. Кандидаттарга, бүрүткеттирген кандидаттарга соңгукчуларның хол үжүүн чыыры, соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары, өске-даа соңгулда мурнунуң хемчеглерин боттандырары-биле кылып чорудар ажылдарның төлевиринге, чүгле оларның соңгулда фондузунче кирип келген акша-хөреңгиден аңгыда, өске акша-хөреңги ажыглаары хоруглуг. Бо таварылгада кандидаттар, бүрүткеттирген кандидаттар, соңгулда каттыжыышкыннары бадылаашкыннар хүнүнге чедир болгаш бо Хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар чүгле оларның соңгулда фондуларының тускай соңгулда агар саннарынче акша берикчилериниң шилчидип бергени акша-хөреңгилерни ажыглаар эргелиг.

39 үүл. **Тускай соңгулда агар саннары**

1. Соңгулда фондузунуң тургузуп турар шупту акша-хөреңгилерин чогуур комиссияның чөпшээрели-биле кандидаттың, азы болза ооң саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеттирген кижизиниң, соңгулда каттыжыышкынының саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеттирген кижизиниң ажытканы тускай соңгулда агар санынче, бо Хоойлунуң 38-ки үүлүнүң 1-ги кезээниң ийиги домаа-биле көрдүнген таварылгалардан аңгыда, Федералдыг хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар шилчидер.

2. Соңгулда фондузун тургузары-биле тускай соңгулда агар санын Россия Федерациязының Ажаалга банкызының салбырынга ажыдар, а бир эвес ол чок болган таварылгада соңгулда округунуң девискээринде турар өске-даа чээли организацияларынга ажыдар. Бир эвес соңгулда округунуң девискээринде чээли организациялары чок болган таварылгада кандидат, соңгулда каттыжыышкыны муниципалдыг (девискээр) комиссиязы-биле дугуржулга езугаар тускай соңгулда агар санын ажыдар чээли организациязын тодарадып алыр. Кандидат, соңгулда каттыжыышкыны чүгле чаңгыс тускай соңгулда агар санын ажыдар эргелиг. Агар сан ажыдарының база агар санга хамаарыштыр операциялар чорударының талазы-биле банк ачы-дузазы дээш төлевир кылбас. Тускай соңгулда агар санында турар акша-хөреңгилерни ажыглааны дээш банк хуулар төлевес. Тускай соңгулда агар саннарынче шупту акша-хөреңгини Россия Федерациязының валютазы-биле шилчидер.

3. Кандидат, соңгулда каттыжыышкыны оларны депшиткен соңгулда округунга тускай соңгулда агар санын муниципалдыг (девискээр) комиссиязының, бо Хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар кандидатты, кандидаттар даңзызын депшидериниң дугайында дыңнадыгны алган соонда, үш хонук дургузунда бээр документизинге үндезилеп ажыдар. Кандидат, соңгулда каттыжыышкыны доктааткан чурум езугаар муниципалдыг (девискээр) комиссиязының бүрүткээни саң-хөө айтырыгларының талазы-биле бодунуң төлээлеттирген кижизинге тускай соңгулда агар санын ажыдарын дагзыр болгаш айыткан агар санда турар акша-хөреңгилерни башкарар кылдыр эргени аңаа бээр. Кандидаттың бодунуң соңгулда кампаниязын акшаландырарының бо Хоойлу-биле доктааткан чурумун үрээни дээш харыысалганы кандидат, бүрүткеткен кандидат боттары алыр.

4. Бүрүткеткен кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының тускай соңгулда агар саннарындан чарыгдалдар төлевириниң талазы-биле шупту саң-хөө операциялары бадылаашкыннар хүнүнде соксаар. Бүрүткел кылырынга эргежок чугула, азы болза бүрүткээринден ойталаан дугайында бижик алган, чок болза соңгуттурарынга чөпшээрел бээриниң дугайында бодунуң билдириишкинин дедир апарган, азы болза бодунуң кандидатуразын уштуп каапкан, азы соңгулда каттыжыышкыны дедир кыйгырткан турган, чок болза бүрүткел кылырындан ойталаан азы күш чок болдурган ш
хүлээп алган турган кижилерге
рыштыр херек ужурлуг документиле
Хоойлу-биле доктааткан чурум е
муниципалдыг (девискээр) комисси
киирбээн бүрүткеттирген кандидат
соңгулда каттыжыышкыннарының
соңгулда агар саннарындан чары
төлевириниң талазы-биле саң-хөө
цияларын чогуур комиссияның айты
биле Россия Федерациязының А
банкызының салбыры азы өск
организациязы соксадыр.

5. Аңгы-аңгы соңгулдаларга, эл
соңгулда округтарынга хары угда де
кандидаттың, бүрүткеттирген канд
дилег билдириишкининге үндез
муниципалдыг (девискээр) комисси
хөө операцияларын чорударының ху
узадып болур:

1) кандидатка — ону бүрүткээ
соңгуттурарынга чөпшээрел б
дугайында бодунуң билдириишкини
апарган, кандидатты соңгулда катт
кыны дедир кыйгырткан турган, бо
биле доктааткан хуусаага чедир хол
хуудустарын болгаш бүрүткел кы
херек ужурлуг өске-даа докумен
ойталаарынга чедир кылдынган
тинген, садып алдынган) ажылдар
дузаларны, бараанарны) төлэ
талазы-биле;

2) бодунуң кандидатуразын у
соңгулда каттыжыышкынының
кыйгырткаңы бүрүткеткен канди
бүрүткел кылырын күш чок болдур
өскерткен турган бүрүткеткен канди
бүрүткел кылырын күш чок болдур
азы өскертириниң дугайында, кан
соңгулда каттыжыышкыны дедир
рарының дугайында шиитпир хүлэ
рынга чедир кылдынган (чедиртинге
алдынган) ажылдарны (ачы-дуза
бараанарны) төлээриниң талазы-би

3) өске-даа бүрүткеттирген канди
га — бадылаашкын хүнүнге чедир кы
(чедиртинген, садып алдынган) ажы
(ачы-дузаларны, бараанарны) төлэ
талазы-биле.

40 үүл. **Кандидаттың, со
каттыжыышкынының соңгулда
зунга эки туранының өргүлүн кылыр**

1. Кандидаттың, соңгулда катты
кынының соңгулда фондузунга эк
биле өргүл кылырын Россия Феде
зының хамаатыларындан, харылзаа
ларынга азы чээли организацияла
чүгле паспортун азы хамаатының па
солуп турар документизин көргүс
боду турда хүлээп алыр. өргүл кыл
хамааты бодунуң төлевир кылып
документизинге фамилиязын, адын,
ның адын, төрүттүнген ай, хүнүн, чыл
гаш чурттап турар адрезин, паспорту
хамаатының паспортун солуп турар до
тизиниң сериязын, дугаарын, хамаат
турарының дугайында медээлерни а

2. Кандидаттың, соңгулда катты
кынының соңгулда фондузунга юри
эргелиг черлериң эки тура-биле
кылырын туда акша чок чурум-биле,
соңгулда агар санынче акша шилчиде
аргазы-биле боттандырар. Юри
эргелиг черлер өргүл кылып тургаш, т
кылыр документизинге үндүрүг т
зиниң ИНН дугаарын, адын, бүрүткет
хүнүн, чылын, банк реквизиттер
Хоойлунуң 38-ки үүлүнүң 8 кезэ
көрдүнген кызыгаарлаашкыннар чок
турарының дугайында бижимелди ки

3. Кандидат, соңгулда каттыжыы
соңгулда фондузунче кирген өргү
салбайн киирген өргүлден аңгыда,
кылган кижиге дедир эгидер эргели
эвес өргүлдү ындыг өргүл кылыр эрге
хамааты азы юридиктиг эргелиг чер к
болза, чок болза бо үүлдүң 1 бол
дугаар кезектеринде негелделерни х
пышаан киирген болза, азы бир эвес ө
бо Хоойлунуң 38-ки үүлү-биле докта
ындыг өргүлдү кылырының эң улу
чээлин ажып турар хемчээлге киирген
өргүл кылган кижиге долу хемчээли
эгидер ужурлуг азы өргүл кылыр
хемчээлинден ажып турар кезээн,

ың чылдагаанын айытканы-биле, оңгулда агар санынче өргүлдүң күнүнден эгелээш, 10 хонуктан лайн, кылыр ужурлуг. Кандидат, каттыжыышкыны өргүл кылыкчы- чүүлдүң 1 болгаш 2 кезектери-биле н медээлерни айытканы база шын ган өргүл хүлээп алганы дээш, бир дидат, соңгулда каттыжыышкыны өргүлдерниң күш чок болуп ың дугайында медээ албаан ар) болза, харыысалгага онаашпас. салбаан өргүкчүлерниң киирген ин кандидат, соңгулда каттыжыышкай соңгулда агар санынче кирген елээш, 10 хонук дургузунда, тус чер иниң орулгаларынче киир шилчидер

аатылар болгаш юридиктиг эргелиг ндидатка, соңгулда каттыжыышкы- ң-хөө деткимчезин чүгле чогуур фондуларын таварыштыр кылыр Кандидаттың, соңгулда каттыжыышазы ооң сан-хөө айтырыгларының иле төлээлеттирген кижизиниң езугаар бадыткаан чөпшээрели а төлевирлиг ажылдар кылганының, ар сатканының, төлевирлиг ачы- чедиргенииң дугайында, лар-биле дорт болгаш доора холхемчеглерге, чогуур соңгулда дан төлелгелер кылбаан болгаш ларга тодаргай түңнелдер чедип е угланган ажылдарны кылыры Юридиктиг эргелиг черлерниң, филиалдарының, төлээлекчилерниң ске-даа иштики кезектерниң халас мдаа чокка улгаттырган (бичелеткер-биле ажылдар кылыры, байгарары, ачы-дузалар чедирери, лар-биле дорт болгаш доора н хемчеглерге база соңгулдаларга түңнелдер чедип алырынче ажылдарны кылыры хоруглуг. ка, соңгулда каттыжыышкынынга лдыг деткимчени чүгле чогуур тың, соңгулда каттыжыышкынының фондузунуң акша-хөреңгизинден нда чедирген боол болур. Соңгулда язының чоруп турар үезинде ка, соңгулда каттыжыышкынынга штыр хамаатының, үш дугаар иң киржилгези чокка, эки тура-биле дезинге ажылдар кылырын, ачырерин чөпшээрээр.

л. **Соңгулда фондуларының реңгилериниң талазы-биле ры, кандидаттарның, соңгулда ышкыннарының каттыштырган тчеттарының дугайында медээрлаары**

р саннарны ажыдарының, чоруболгаш хаарының чурумун Тыва каның Национал банкызы-биле га езугаар Тыва Республиканың комиссиязы доктаадыр. Соңгулда рының акша-хөреңгилериниң болгаш ол акша-хөреңгилерни нының дугайында учеттаарының тчеттаарының чурумун болгаш ин хамаарылгалыг соңгулда язы доктаадыр. Кандидаттар ың соңгулда фондуларының акшалериниң киргенииң болгаш нының учедун боттары кылыр. идидаттар, соңгулда каттыжыышсоңгулда фондузунуң хемчээлдугайында, ону тургузарының бүгүиниң дугайында база ол ышкаш ондунуң акша-хөреңгилеринден ын бүгү-ле чарыгдалдарның дугатттарының саң-хөө отчеттарын, да дес-дараалашкаа-биле муни- (девискээр) комиссиязынче

тайгы саң-хөө отчеду — кандиңгулда каттыжыышкынын бүрүтэргежок чугула документилерни лдыг (девискээр) комиссиязынче бо таварылгада отчет дужаарынга еш хонук бурунгаар болган ың медээлерин отчетка киирер; нел саң-хөө отчедун — соңгулдалар ерин албан-езузу-биле парлаан 0 хонуктан орайтатпайн, киирер.

Түңнел саң-хөө отчедунга соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизиниң киргенин болгаш чарыгдаттынганын бадыткап турар баштайгы саң-хөө документилерин кожар.

3. Бир эвес кандидат, бүрүткеттирген кандидат бодунуң эрге-байдалын чидиргеннер болза, саң-хөө отчеду дужаар хүлээлгени кандидат, бүрүткеттирген кандидат болуп турар хамаатыга дагзыр.

4. Кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының саң-хөө отчеттарының хоолгаларын муниципалдыг (девискээр) комиссиязы ону алган хүнден эгелээш, беш хонуктан орайтатпайн, парлаары-биле массалыг информация чепсектеринче чорудар.

5. Чээли организациязы неделяда бир катап, а бадылаашкынга чедир 10 хонук иштинде — үш операциялар чорудар хүннүң дургузунда бир катап, кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының тускай соңгулда агар саннарында акша-хөреңгизиниң киргенииң болгаш чарыгдаттынганының дугайында медээлерни Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының тургускан формазы езугаар чогуур муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче киирер. Бо таварылгада "Соңгулдалар" деп адаттынган КАС-ты ажыглап болур.

6. Муниципалдыг өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелери муниципалдыг (девискээр) комиссиязының соңгулда фондуларының акша-хөреңгизиниң киргенииң болгаш чарыгдаттынганының дугайында оларга дамчыдып берген медээлерин, ону алган хүнден эгелээш, үш хонук дургузунда парлаар хүлээлгелиг. Ыяап-ла парлаар ужурлуг медээлерге:

1) кандидаттың, соңгулда каттыжыышкынының соңгулда фондузундан акша-хөреңгини чарыгдаанының талазы-биле саң-хөө операцияларының дугайында, бир эвес ооң хемчээли 5 муңдан ажып турар болза;

2) кандидаттың, соңгулда каттыжыышкынының соңгулда фондузунче 10 муң рубльден өрү эки туранын өргүлдерин киирген юридиктиг эргелиг черлерниң дугайында;

3) соңгулда фондузунче 5 муң рубльден өрү эки туранын өргүлдерин киирген хамаатыларның санының дугайында;

4) өргүл кылыкчыларынга дедир эгиткен акша-хөреңгилерниң, ооң иштинде эгиткенииң барымдааларының дугайында;

5) соңгулда фондузунче кирген акша-хөреңгиниң ниити түңүнүң дугайында болгаш ооң иштинден чарыгдаттынган акша-хөреңгиниң ниити түңүнүң дугайында.

7. Юридиктиг эргелиг черлерниң күрүне бүрүткелин кылып турар күүсекчи эрге-чагырганың органнары, азы болза коммерция эвес организацияларны бүрүткээр талазыбиле төлээлеттирген кижилер муниципалдыг (девискээр) комиссиязының бижии кирген хүнден эгелээш, беш хонук хуусаада кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының соңгулда фондуларынга эки туранын өргүлдерин киирип турда, юридиктиг эргелиг черлерниң айыткан медээлериниң хыналдазын халас үндезинге кылыр болгаш ол комиссияның хыналда түңнелдериниң дугайында дыңнадыр хүлээлгелиг. Айыткан медээлерни муниципалдыг (девискээр) комиссияларынче Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының тургускан формазы езугаар киирер. Бо таварылгада "Соңгулдалар" КАС-ты ажыглап болур.

8. Аңгы-аңгы соңгулдаларга, элээн каш соңгулда округтарынга, хары угда депшиткен кандидат ооң депшиткени соңгулда округтарының аайы-биле бодунуң соңгулда округтарының хоолгаларын чогуур комиссияже федералдыг хоойлулар-биле, бо Хоойлу-биле болгаш Тыва Республиканың өске-даа хоойлулары-биле саң-хөө отчеттарын киирерінге доктааткан үелерни барымдаалап дужаар.

42 чүүл. **Кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының акша-хөреңгилерин эгидери**

1. Бадылаашкын соонда кандидаттар, соңгулда каттыжыышкыннары тускай соңгулда агар санында турар, чарыгдаттынмаан акша-хөреңгилерни эки туранын өргүлүн кылып турган, азы соңгулда фондуларынче шилчидип турган хамаатыларже болгаш юридиктиг эргелиг черлерже, оларның шилчидилге кылган чарыгдалдарының санаашкыны-биле деңге шилчидер хүлээлгелиг.

2. Чээли организациязы бадылаашкыннар болган хүнден бээр, 30 хонук эрткенде, муниципалдыг (девискээр) комсиссиязының бижимел айтыышкыны-биле маргыш чок чурум езугаар, ооң агар санынче аңаа көрдүнген акшаны шилчидер, а тускай соңгулда агар санында артып калган, чарыгдаттынмаан акша-хөреңгилерни бадылаашкын болган хүнден бээр, 60 хонук эрткенде, тус чер бюджединиң орулгазынче шилчидер.

43 чүүл. **Соңгулда комиссияларының саң-хөө хандырылгазы**

1. Соңгулдалар белеткээринге болгаш эрттиреринге, автоматчыткан дериг-херекселдерни ажыглаарынга болгаш экижидеринге база ол ышкаш соңгулдалар болгаш соңгукчулар организакчыларын өөредиринге аңгылаттынган акша-хөреңгилерни чарыгдаарын муниципалдыг (девискээр) комиссиялары, бо Хоойлу-биле тодараткан сорулгаларга боттары ажыглаар.

2. Мурнундагы үелерниң артып калган акша-хөреңгилерин катай санааны-биле, тус чер бюджединиң акша-хөреңгилеринден комиссияларның дарааазында чарыгдалдарын акшаландырар:

1) комиссияларның бадылаар эргелиг кежигүннериниң, комиссияларның аппаратар ажылдакчыларының немелде күш-ажыл төлевиринге, соңгулдалар белеткээр болгаш эрттирер үеде кол ажылындан хостаттырган комиссияларның бадылаар эргелиг кежигүннеринге база ол ышкаш комиссияларның ажылынга хамааты-хоойлу-дүрүм керээлерин езугаар киириштирген хамаатыларга компенсациялар кылдыр;

2) парлалга продукцияларын белеткээринге болгаш парлалга ажыл-чорудулгазын боттандырарынга;

3) соңгулдаларны болгаш комиссияларның бүрүн эргелерин хандырарынга эргежок чугула дериг-херекселдер (ооң иштинде технологтуг), өске-даа материалдыг үнелиг чүүлдер садып алырынга, тыптынарынга болгаш тургузарынга;

4) транспорт чарыгдалдарынга, ооң иштинде ырак-узак болгаш чедери берге черлерге бадылаашкыннар чорудуп турар үеде;

5) соңгулда документилерин чедиреринге, шыгжаарынга, ону архивче дамчыдарынга болгаш ону узуткап чок кылырынга;

6) соңгулда системазын сайзырадырынга, ооң иштинде чаа соңгулда технологияларын, автоматика дериг-херекселдерин чаартып экижидеринге, соңгулдаларның болгаш соңгукчуларның организакчыларын өөредиринге, тускай сорулгалыг программаларны боттандырарынга;

7) соңгулдалар эрттирери-биле холбашкан сургакчылаашкыннарга;

8) соңгулдалар белетқээри-биле болгаш эрттирери-биле база ол ышкаш комиссияларның бүрүн эргелерин болгаш ажылчорудулгазын хандырары-биле холбашкан өске-даа сорулгаларны акшаландырар кылдыр бээр.

3. Доктаамал (штаттыг) үндезинге ажылдап турар комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннериниң, комиссияның аппарат ажылдакчыларының күш-ажыл төлевирин комиссияның үндүрүп берген бюджет акша-хөреңгилериниң иштинге, комиссияның тодаратканы чурум езугаар болгаш хемчээлдерге чорудар.

4. Соңгулдалар белеткээринге болгаш эрттиреринге комиссияларга бюджеттен үндүрүп берген акша-хөреңгилерниң агар саннарын ажыдарының болгаш башкарарының, учеттаарының, отчеттаарының болгаш шилчидилгезиниң чурумун Федералдыг хоойлуга дүүштүр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы доктаадып тургузар. Соңгулда комиссияларының саналга саннарын ажыдарының болгаш санаашкыннар-биле операциялар чорударының талазы-биле банк ачы-дузазы дээш төлевир тыртпас, айыткан санажылга саннарында турар акша-хөреңгилерни ажыглаары дээш банк хуу төлевес. Соңгулда комиссиялары оларга бюджеттен үндүрүп берген акша-хөреңгиниң ажыглалының талазы-биле бухгалтер учедун тургузар. Янзы-бүрү деңнелдерниң бюджеттеринден акша-хөреңги ап турар комиссиялар айыттынган бюджеттерден алдынган акша-хөреңгизиниң талазы-биле аңгы-аңгы бухгалтер, касса учедун болгаш отчеттарын тургузар.

5. Соңгулдалар белеткээринге болгаш эрттиреринге аңгылаттынган акша-хөреңгилерниң киргенииң болгаш чарыгдаанының дугайында комиссияларның отчеттарын тургузарының хевирин база кандидаттарның, бүрүткеттирген кандидаттарның соңгулда фондуларының акша-хөреңгизиниң киргенииң болгаш чардынганының дугайында медээлерни бээриниң хевирин Тыва Республиканың Национал банкызы биле Россияның Банкызының аразында дугуржулгазы езугаар Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы тургузар.

6. Участок комиссиязы муниципалдыг (девискээр) комиссиязынга соңгулдалар белеткээринге болгаш эрттиреринге тускайлаттынган бюджет акша-хөреңгизиниң киргенииң болгаш чардынганының дугайында отчетту бадылаашкын хүнүнден бээр, 10 хонуктан орайтатпайн киирер. Муниципалдыг (девискээр) комиссиязы ол комиссияга соңгулдалар белеткээринге болгаш эрттиреринге аңгылаттынган бюджет акша-хөреңгизиниң киргенииң болгаш чарыгдаанының дугайында отчетту бадылаашкын хүнүнден бээр, 45 хонуктан орайтатпайн, муниципалдыг тургузугнуң төлээлеттирген органынче киирер.

44 чүүл. **Контроль-хыналда албаннары**

1. Соңгулдалар белеткээринге болгаш эрттиреринге тускайлаттынган акша-хөреңгини тускай сорулгазынга ажыглаары дээш база оларның киириткип турар дөстерин, соңгулда фондуларының акша-хөреңгини шын ажыглап турарын болгаш ооң учедун шын кылып турарын, кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының саң-хөө отчеттарын хынаары-биле кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының Федералдыг хоойлунуң 33-кү чүүлүнүң 3-кү пунктузунга дүүштүр киргени өнчү-хөреңгизиниң дугайында, орулгаларының дугайында болгаш оларның дөстериниң дугайында медээлериниң шынныын хынаарын организастаары-биле контроль-хыналда албаннарын тургузар.

2. Контроль-хыналда албаннарын муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссияларының чанынга тургузар. Контроль-хыналда албаннарын Россияның Банкызының Тыва Республиканың Национал банкызын болгаш Россия Федерациязының Ажаалга банкызының Чөөн-Сибирь банкызының салбырын кады санавышаан, күрүнеиң база өске-даа органнарның болгаш албан черлериниң удуртукчуларын киириштирип тургаш, тургузар. Айыттынган органнар болгаш албан черлери чогуур комиссияларның дилээ-биле соңгулдалар томуйлаар дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлаан хүнден эгелээш, бир айдан орай эвесте комиссияларның эргезинче специалистерни сургакчыладыр хүлээлгелиг. Бо таварылгада муниципалдыг (девискээр) комиссиязының эргезинче специалистерни ийи айдан эвээш эвес хуусаада сургакчыладыр.

3. Бо чүүлдүң 2-ги кезээнде айыттынган специалистер контроль-хыналда албаннарынга ажылдаар хуусаазында кол ажылындан хостадыр, оларның кол ажылы кадагалаттынар, кол ажылдап турар черииң аайы-биле доктааттынган албан-дужаал шалыңы болгаш өске-даа немелдери хевээр артар база ол ышкаш оларга соңгулдалар белеткээринге болгаш эрттиреринге тускайлаттынган акша-хөреңгиден шаңнал акшаларны төлеп берип болур.

8 эге. Бадылаашкын, соңгукчуларның бадылаашкыннарын санаары, соңгулдалар түңнелдерин доктаадыры болгаш оларны парлап үндүрери

45 чүүл. **Бадылаашкын болур оран-сава**

1. Бадылаашкын болур оран-саваны хамаарышкан муниципалдыг тургузугнуң тус

чер чагыргазының баштыңы, Федералдыг хоойлу-биле көрдүнген таварылгаларда шериг кезээниң командири участок комиссиязының эргезинге халаска бээр.

2. Бадылаашкын болур оран-савага кабиналар азы чажыт бадылаашкын чорударынга таарыштырган, чырыдар системалыг болгаш бижиир чүүлдер-биле хандыртынган, карандаштардан аңгыда, өске-даа тускай дерип каан черлиг зал турар ужурлуг.

3. Бадылаашкын болур оран-савага, чок болза айыткан оран-саваның мырыңай мурнунга участок комиссиязы информация стендизин дерип кылыр, аңаа бюллетеньде киир бижиттинген шупту кандидаттарның, кандидаттар даңзызының, соңгулда каттыжыышкыннарының дугайында дараазында медээлерни азар:

а) кандидаттарның намдарының көргүзүглерин, соңгулдалар организастап турар комиссияның доктааткан хемчээли-биле, ынчалза-даа бюллетеньде киирген-инден эвээш эвес хемчээл-биле;

б) бир эвес кандидат, кандидаттар даңзызы соңгулда каттыжыышкынындан депшиттирген болза, ол соңгулда каттыжыышкынының адын айытпышаан, "Соңгулда каттыжыышкынындан депшиттирген" дээн бижикти;

в) бир эвес кандидат кандидатуразын боду идип үндүрген болза, "бодун боду депшиткен" дээн сөстерни;

г) кандидаттарның орулгаларының дугайында болгаш өнчү-хөреңгизиниң дугайында медээлерни соңгулдалар организастап турар соңгулда комиссиязының доктааткан хемчээли-биле;

д) Федералдыг хоойлунуң 33-кү чүүлүнүң 2 болгаш 3 пунктуларында көрдүнген медээлерни кандидаттар шын эвес бергенииң фактыларының дугайында медээлерни (бир эвес ындыг медээ бар болза).

4. Бүрүткеткен кандидатта, ооң иштинде кандидаттар даңзызындан судтадып чорааны ап кагдынмаан азы үзе баспаан шиткели бар таварылгада, информация стендизинге кандидаттың шиттирип чорааның дугайында медээлерни азар.

5. Информация стендизинге азар материалдар соңгулда мурнунуң суртаалын илереткен хевирлиг болбас ужурлуг.

6. Информация стендизинге долдуруп каан соңгулда бюллетеньнериниң (бюллетеньни (бюллетеньнерни) канчаар долдурарының вариантыларын айыткан) үлегермайыын азар, аңаа соңгулда округунда бүрүткеттирген кандидаттарның фамилиялары, ол соңгулдаларга киржип турар соңгулда каттыжыышкыннарының аттары турбас ужурлуг.

7. Информация стендизинге ол ышкаш Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелерин үрээни дээш харыысалга онаап турар Россия Федерациязының кеземче болгаш административтиг хоойлужудулгазындан ушта бижилгени азар.

8. Стендиге материалдарны азарын номчукчуларның ону хостуг номчуурунга эптиг арганы хандырарын барымдаалаар ужурлуг.

9. Бадылаашкын оран-савазынга бадылаашкынның түңнелдериниң дугайында протоколдуң улгаттырган үлегер-майыын аскан турар, аңаа бадылаашкынның түңнелдерин, оларның билдинип кээп турарының хире-чергези-биле киир бижип турар. Бадылаашкынның түңнелдериниң дугайында протоколдуң улгаттырган үлегер-майыын бадылаашкын эгелээр мурнунда участок комиссиязының кежигүннеринге, хайгаракчыларга көскү черге, ында бар медээлер иле көстүп турар ыракка астынган турар.

10. Бадылаашкын оран-савазынга бадылаашкынга ажыглаары-биле турум турар хааржактарны тургузар.

11. Бадылаашкын болур оран-савага бюллетеньнер бээр черлерни, чажыт бадылаашкын кылыр черлерни болгаш бадылаашкыннар суп киирер хааржак участок комиссиязының кежигүннеринге, хайгааракчыларга харыугда шуптузу көстүп турар кылдыр дерээн турар ужурлуг.

46 чүүл. **Бюллетень**

1. Соңгулдаларга бадылаашкынга киржири-биле соңгукчу бюллетень алыр.

2. Бюллетеньнерни чүгле чогуур комиссияның айтыышкыны-биле белеткеп кылыр. Бюллетеньнерге дугаар салбас. Белеткеттинген бюллетеньнерниң саны бүрүткеттирген соңгукчуларның санындан 1,5 хуудан хөй болбас ужурлуг.

3. Бюллетеньнерни орус дылга парлаар. Муниципалдыг (девискээр) комиссиязының шиитпири-биле бюллетеньнерни орус болгаш тыва дылдарга парлап болур. Бир эвес соңгулда участогунга бюллетеньнерни ийи дылдарга парлаан болза, орус дыл кырынга сөзүглелди бюллетень бүрүзүнге киир бижиир.

4. Бюллетеньнерни белеткээрде типография аргазы-биле белеткээн өңнүг дөжектиг азы бичии үжүктер-биле бижээн база (азы) камгалал сеткалыг саазынны ажыглаар.

5. Бюллетеньнерниң хевирин болгаш бюллетеньнер белеткээриниң контролюн боттандырарының чурумун муниципалдыг (девискээр) комиссиязы бадылаашкын хүнүнге чедир, 20 хонук бурунгаар бадылаар. Бюллетеньниң сөзүглелин саазынның чүгле чаңгыс талазынга бижиир. Катап бадылаашкыннар эрттирер таварылгада бюллетеньниң сөзүглелин болгаш бюллетеньниң санын катап бадылаашкыннар эрттирериниң дугайында шиитпир хүлээп алыры-биле кады бадылаар.

6. Бүрүткеттирген кандидаттарның фамилияларын бюллетеньге алфавит чурумубиле бижиир, ынчан бюллетеньге бүрүткеттирген кандидат бүрүзүнүң дугайында дараазында медээлерни киирер:

а) фамилиязы, ады, адазының ады;

б) төрүттүнген ай, хүнү, чылы;

в) кандидаттың чурттап турар черииниң Россия Федерациязының субъектизиниң, районунуң, хоорайының, өске-даа чурттакчылыг черниң ады;

г) кол ажылдап азы албан-хаап турар чери, эзлеп турар албан-дужаалы (кол ажылдап азы албан-хаап турар чери чок болган таварылгада кылып турар чүүлү);

д) бир эвес кандидат депутат болуп турар, ынчалза-даа доктаамал эвес үндезинде ажылдап турар болза, ол дугайында медээни төлээлекчи органның адын айытканы-биле киирер;

е) бир эвес кандидат соңгулда каттыжыышкынындан депшиткен болза, ол соңгулда каттыжыышкынының кыска адын айытканы-биле "соңгулда каттыжыышкынындан депшиткен" деп сөстерни айтыр;

ж) бир эвес кандидат бодун боду депшиткен болза, "бодун боду депшиткен" деп сөстерни айтыр.

Бир эвес бүрүткеттирген кандидат Федералдыг хоойлунуң 33-кү чүүлүнүң 2-ги пунктузунга дүүштүр соңгуттурарынга чөпшээрелин бээр дугайында билдириишкинге политиктиг партияга, өске хөй-ниити каттыжыышкынынга бодунуң бактаап турарын айыткан болза, бюллетеньге чогуур политиктиг партияның, өске хөй-ниити каттыжыышкынының кыска адын болгаш ол политиктиг партияда, өске хөй-ниити каттыжыышкынында бүрүткеткен кандидаттың эрге-байдалын айтыр.

7. Кандидаттар даңзызы дээш бадылаашкыннар чорудуп турда, бюллетеньге жеребьевка-биле тодараткан чурум езугаар соңгулда каттыжыышкыннарының база ол ышкаш даңзының мурнунда турар үш кандидаттарның фамилиязын, адын, адазының адын кысказы-биле айтыр база (азы) ооң хамаарылгалыг регионунуң кезээн болгаш соңгулда каттыжыышкыннарының эмблемазын айтыр (чаңгыс өң-биле).

8. Бүрүткеттирген кандидаттың бюллетенинде судтадып чорааны ап кагдынмаан азы үзе баспааны кире берген болза, ооң судтадып чорааның дугайында бюллетеньге айтыры албан болур.

9. Бүрүткеткен кандидат бүрүзүнүң дугайында бо чүүлдүң 5, 6 база 7 кезектеринде айыттынган медээлерден, соңгулда каттыжыышкынының адындан оң талазынга куруг хана-каракты арттырар.

Бир эвес Федералдыг хоойлунуң 38-ки чүүлүнүң 35-ки пунктузу-биле дүүштүр бадылаашкынны чаңгыс кандидатурага хамаарыштыр чорудуп турар болза, адааанга бо чүүлдүң 5 база 7 дугаар кезектери-биле көрдүнген, бүрүткеткен кандидат дугайында медээлерде куруг хана-карак турар черниң оң талазынга соңгукчуларның үзел-бодалын илередири-биле "Ол дээш" база "Удур" деп айтырының вариантыларын көргүзер.

10. Бюллетеньнерни бадылаашкын хүнүнге чедир 20 хонук бурунгаар белеткээр. Бюллетень бүрүзүнге ону долдурарының чурумунуң дугайында тайылбыр турар ужурлуг.

11. Полиграфия организациязының белеткеп кылган бюллетеньнерин бюллетень кылыры дээш чагыг киирген комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннеринге акт езугаар дамчыдар, аңаа актыны тургускаанының ай, хүнүн болгаш дамчыдып турар бюллетеньнерниң санын айтыр. Чагыг езугаар саны-биле кылгаш, пачка аайы-биле халтап каан бюллетеньнерни дамчытканының соонда, артык бюллетеньнерге хамаарыштыр (бир эвес ол бар болза) актыны тургускаш, оларны полиграфия организациязының ажылдакчылары узуткап чок кылыр. Бюллетеньнер кылыры-биле чагыг киирген комиссия полиграфия организациязындан бюллетеньнер алыр хүнүнге чедир ийи хонук бурунгаар ол комиссияның кежигүннеринге белеткеп каан бюллетеньнерни дамчыдар черииниң болгаш үезиниң дугайында шиитпирни хүлээп алыр. Ол комиссияның кандыг-даа кежигүнү, бюллетеньче фамилиязын киирген кандыг-даа кандидат (фамилияларын кандидаттар даңзызының аразында айыткан кандидаттардан аңгыда), чок болза ындыг кандидаттың төлээзи, соңгулда бюллетенинде адын айыткан кандыг-даа соңгулда каттыжыышкынының төлээзи бо чүүлде айыткан актыга хол үжүүн салыр эргелиг.

12. Бюллетеньнер кылыры-биле чагыг киирген муниципалдыг (девискээр) комиссиязы оларга полиграфия организациязы бюллетеньнерни дамчыдып бергенииң соонда, акт езугаар оларны адааанда турар участок комиссияларынче, муниципалдыг (девискээр) комиссиязының доктааткан хуусаазында, бодунуң бюллетеньнер үлээриниң дугайында шиитпиринге үндезилээш, дамчыдар. Үстүнде турар комиссия адааанда турар комиссияга бюллетеньнерни дамчытканының дугайында актыны ийи экземплярлыг кылдыр тургускаш, аңаа актыны тургусканының ай, хүнүн болгаш дамчыткан бюллетеньнерниң санын айтыр.

13. Бюллетеньнерни дамчытканы дээш база оларның бүдүн-бүрүнү дээш бюллетеньнерни дамчыдып бээрин, оларны алырын болгаш шыгжаарын боттандырып турган комиссияларның даргалары харыысалгалыг болур.

14. Участок комиссияларынга бюллетеньнерни дамчыдарын бадылаашкын (ооң иштинде хуусаа бетинде бадылаашкыннар) болур хүнге чедир, бир хонуктан орайтатпайн, боттандырар.

15. Участок комиссияларынга акт езугаар дамчыдар бюллетеньнерниң санын муниципалдыг (девискээр) комиссиязының шиитпири-биле тодарадыр. Соңгулда участогунуң аайы-биле дамчыдар бюллетеньнерниң саны, ол соңгулда участогунда бүрүткеттирген соңгукчуларның санындан 0,5 хуудан ашпас ужурлуг (ынчалза-даа ийи бюллетеньден эвээш эвес) болгаш бюллетеньнер дамчыткан хүнде чогуур соңгулда участогунга соңгукчулар даңзызында киирген соңгукчуларның санындан 70 хуудан эвээш болур. Участок комиссияларынга бюллетеньнерни дамчыдып тура, оларны чаңгыстап катап санаар болгаш брактарын аңгылаар, бо таварылгада (олар илереттингенде) брактаттынган бюллетеньнерни комиссия кежигүннери узуткаар болгаш ол дугайында актыны тургузар. Бюллетеньнерни участок комиссияларынга дамчыдып бергенииң соонда, артып калган бюллетеньнерни муниципалдыг (девискээр) комиссиязынга шыгжаар.

16. Участок комиссияларының алган шупту бюллетеньнериниң мурнуу талазынга, үстүнде оң талакы азыынга участок комиссиязының бадылаар эргелиг ийи кежигүннери аттарын салгаш, шынзыдарыбиле участок комиссиязының таңмазын базар.

Үстүнде турар комиссия адааанда комиссияга бюллетеньнер дамчыдыптурда, оларны брактаарынга узуткаарынга ол комиссияларнкежигүннери, бо чүүлдүң 11-ги к айыткан кандидаттар, азы төлээлери база ол ышкаш бо чүүл кезээнде айыттынган соңгулда катт кыннарының төлээлери олуржур Бюллетеньнер дамчыдар черии үезиниң дугайында үстүнде ада кижилерге дыңнадырын чогуур к күүседир болгаш бо чүүлдүң 11-ги айыттынган кандидат бүрүзүнге аз төлээзинге, бо чүүлдүң 11-ги к айыткан соңгулда каттыжыышкын төлээзинге бюллетеньнер дамчыд олуржур арганы бээр хүлээлге таварылгада үстүнде ады кирген к кижи бюллетеньнер дамчыдып тур оларның багайларын ылгап база уз кылып турар үеде тургускан актыга эргелиглер (бир эвес ындыг чүве болза).

17. Бюллетеньнерни белеткээ кандидаттың, кандидаттар даңз бүрүткелин өскерткен азы күш ч дурган таварылгада кандидатты даттар даңзызын бүрүткээн муниц (девискээр) комиссиязының шиитпи муниципалдыг (девискээр), участо сиялары бюллетеньнерге ындыг кан дугайында, ындыг кандидаттар д бүрүткээн соңгулда каттыжыышкын дугайында медээлерни балап каап милиязы, ады база адазының а летеньде айыттынган бүрүткеткен кандидаттар даңзызындан үнген, теньнерни белеткээн соонда канд кандидаттар даңзызының бүр өскерткен азы күш чок болдург рылгада кандидатты, кандидаттар д бүрүткээн муниципалдыг (девиск миссиязының шиитпири-биле муни (девискээр), участок комиссияла летеньнерге ындыг кандидаттар ду ындыг кандидаттар даңзызын б соңгулда каттыжыышкыннарын йында медээлерни балап кааптар.

Белеткеттинген бюллетеньче даттың, соңгулда каттыжыышк дугайында медээлерге хамаа өскерилгелер киирери эргежок апарган таварылгада ол өскери кандидатты, кандидаттар даңзызы кээн муниципалдыг (девискээр) сиязының шиитпири-биле муниц (девискээр) азы участок комиссия кежигүннери, хол-биле бижип азы т херекселди ажыглааны-биле киири

18. Хоойлуга дүүштүр бадыл болур хүнге чедир, он хонук дур кандидатты, кандидаттар д бүрүткээриниң дугайында баз бадылаашкын чорудуп турда, бюлле белеткээн соонда үнүп чоруй кандидаттың орнун дараазында бүр кандидатка дамчыдарының дуг шиитпир хүлээп алыр апарган тавар кандидатты, кандидаттар даңзызы кээн муниципалдыг (девискээр) ко бүрүткеткен кандидаттың, канди даңзызының дугайында медээлерн кеттинген бюллетеньнерже киир дугайында шиитпирни хүлээп ап ынчан ону хол-биле бижип киир техниктиг херекселди ажыглаар.

19. Бадылаашкын хүнүнде бадыл төнген соонда комиссияларда артып ажыглаттынмаан бюллетеньнерни болгаш азыын чире кезип үрээр. комиссияларынга ол ажылды Феде хоойлунуң 68-ки чүүлүнүң 3-кү пунк дүүштүр кылыр. Өске комисси ажыглаттынмаан бюллетеньнерни чире кезип тура, актыны тургузар, ан кестинген бюллетеньнерниң бюллетеньнерни кескен ай, хүнүн баз айтыр. Бюллетеньнерниң азыын чир турда, Федералдыг хоойлунуң 30-ги ч 3-кү пунктузунда айыттынган ки олуржур эргелиг. Ол бюллетень комиссияның секретары комиссияны документилери-биле кады шыгжаар.

л. **Бадылаарының чуруму**

ңгулдаларга бадылаашкынны 8
2 шакка чедир чорудар.

істок комиссиялары соңгукчуларга
ашкын болур черниң болгаш үезиниң
а бадылаашкын хүнүнге чедир, 20
рунгаар массалыг информация
рин таварыштыр азы өске арга-
хуусаа бетинде болгаш катап
шкыннар чорудуп турда, бады-
хүнүнге чедир, беш хонук
чарлаар.

ылаашкын хүнүнде соңгуп эгелээр
участок комиссиязының даргазы
комиссиязының кежигүннеринге,
ан соңгукчуларга, Федералдыг
30-ги чүүлүнүң 3-кү пунктузунда
ан кижилерге, бадылаашкынның
ар болгаш дажыглаар хааржак-
гүзер, ооң соонда оларны участок
ының таңмазы-биле дуглап каар.
омиссиязының бадылаар эргелиг
ери участок комиссиязының дар-
соңгукчуларга үлээр бюлле-
алыр болгаш оларны алганы дээш
тарын салыр. Ооң соонда участок
зының даргазы соңгукчуларны
кынны эгелээри-биле чалаар.

сток соңгулда комиссиязының
эргелиг кежигүннери участок
комиссиязының даргазындан
ларга үлээри-биле соңгулда
нерин алыр болгаш оларны алганы
үүн салыр. Ооң соонда участок
комиссиязының даргазы соңгук-
адылаашкынны эгелээри-биле

укчу бүрүзү боду бадылаар, өске
ар дээш бадылап болбас.

илетеньнерни соңгукчулар даң-
иирген соңгукчуларга паспортун
атының паспортун солуп турар
ни көргүскенде бээр.

ттарның соңгулдаларынга соң-
үзү соңгулда бюллетенин алыр
оларның саны муниципалдыг
ажыглап турар соңгулда сис-
хевиринге дүгжүр ужурлуг:
ипалдыг тургузугга дең-дески
истемазын ажыглап турда, соң-
зү чаңгыс соңгулда бюллетенин
мандаттыг соңгулда округунуң
ле бадылаашкынның соңгулда
н алыр эргелиг;
палдыг тургузугга хөй кезиинге
тыр чаңгыс мандаттыг азы хөй
соңгулда округтарын тургусканы-
ритарлыг соңгулда системазын
урда, соңгукчу бүрүзү чаңгыс
бюллетенин — чогуур чаңгыс
азы хөй мандаттыг соңгулда
талазы-биле бадылаашкынның
юллетенин алыр эргелиг;
ес муниципалдыг тургузугга
соңгулда системазын ажыглап
а, соңгукчу бүрүзү ийи соңгулда
н алыр эргелиг болур: чаңгыс аай
округунуң талазы-биле бады-
бээри дээш бир соңгулда бюл-
за чогуур чаңгыс мандаттыг азы
ттыг соңгулда округунуң талазы-
ылаашкынын бээри-биле бир
юллетенин алыр.

укчу бюллетень алырда, соң-
ың даңзызынга бодунуң паспор-
хамаатының паспортун солуп
ументизиниң сериязын болгаш
киир бижиир база соңгулда
н алганын шынзыдып, хол үжүүн
нгукчунуң чөпшээрешкени-биле
-биле ооң көргүскен паспортун
тының паспортун солуп турар
зиниң сериязын болгаш дугаарын
рның даңзызынга участок комис-
адылаар эргелиг кежигүнү бижип
нгукчу бижээн чүүлдүң шынын
геш, соңгукчулар даңзызының
руунга бюллетеньни алганының
хол үжүүн салыр. Соңгукчуга
берген участок комиссиязының
база соңгукчулар даңзызының
адын салыр. Бадылаашкынны
элээн каш соңгулда бюлле-
иле чорудуп турар таварылгада
бюллетень бүрүзү дээш адын
нгукчуга бюллетень (бюлле-
теньнер) берген участок комиссиязының кежигүнү база ынчаар соңгукчуларның даңзызының чогуур одуруунга адын салыр.

8. Бадылаашкынны соңгукчу кижи бадылаашкын бюллетенинде кандидатка (кандидаттарга) азы кандидаттар даңзызынга хамаарышкан (хамаарыштырган) дөрбелчинге (дөрбелчиннерге) шилип алган кижизинге хамаарыштыр бодунуң үзелбодалының вариантызын салырының аргазы-биле боттандырар.

9. Бюллетеньни соңгукчу тускай дерээн кабинага, бо чүүлдүң 11 кеззэнде айыткан таварылганы санаваска, өске кижилер турбас ужурлуг өске-даа тускай дерээн черге долдурар.

10. Бир эвес соңгукчу бадылаашкын бюллетенин долдуруп тура, чазыг кылыпкан болза, ол комиссияның бюллетень берген кежигүнүнден үрелген бюллетенииң орнунга, өске бюллетеньни бээрин дилээр эрелиг. Комиссияның кежигүнү соңгукчуга чаа бюллетеньни бээр болгаш ол соңгукчунуң соңгукчулар даңзызында фамилиязының дужунга чогуур демдеглелди кылыр. Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүнү үрелген бюллетеньге чогуур демдеглелди кылыр болгаш аңаа бодунуң холунуң үжүүн салыр, ол ышкаш участок комиссиязының секретары шынзыдып адын салыр, ооң соонда ол бюллетеньни дораан чире кезип чок кылыр.

11. Бюллетень алыры-биле ат салыр азы бюллетеньни боду долдурар аргазы чок соңгукчу, комиссия кежигүнү болбайн турар, бүрүткеткен кандидат болбайн, соңгулда каттыжыышкынының бүрүн эргелиг төлээзи болбайн, кандидаттың, соңгулда каттыжыышкынының бүзүреттирген кижизи болбайн, хайгааракчы болбайн турар өске соңгукчунуң дузазын ажыглаар эргелиг. Ындыг таварылгада соңгукчу бюллетень долдурарынга дуза хереглээриниң дугайында комиссияга аас-биле дыннадыр. Ынчан соңгукчуларның даңзызының чогуур одуруунга (одургларынга) соңгукчуга дуза чедирип турар кижиниң фамилиязын, адын, адазының адын, паспортунуң азы паспортту солуп турар документизиниң сериязын болгаш дугаарын айтыр.

12. Долдурган бюллетеньнерни соңгукчулар таңмалап дуглаан бадылаашкын хааржаанче суп киирер.

13. Участок комиссиязының даргазы бадылаашкын оран-савазында чурумну хайгааараар. Участок комиссиязының даргазының бодунуң эргезинге дүүштүр үндүрген айтыышкыны бадылаашкын оран-савазында олуржуп турар кижи бүрүзүнге албан. Участок комиссиязының даргазы чок турда, ооң бүрүн эргелерин участок комиссиязының даргазының оралакчызы азы ол комиссияның бадылаар эргелиг ооң төлээлеткени өске кежигүнү күүседир.

14. Участок азы үстүнде турар комиссияның кежигүнү соңгулдалар дугайында хоойлуну хажыдар болза, ооң ажылынга киржиринден халап кааптар, а хайгааракчы азы өске кижи хажыткан болза, оларны бадылаашкын бажыңындан үндүрер. Ол дугайында чылдагаанын айыткан шиитпирни участок азы үстүнде турар комиссия бижимел хевир-биле хүлээп алыр. Хоойлудүрүм камгалаар органнар айыткан шиитпириниң күүселдезин хандырар болгаш участок комиссиязының дүжүрткен кежигүнүн хаара тудар талазы-биле хемчеглерни алыр, а үндүрткен хайгааракчыны болгаш өске-даа кижини федералдыг хоойлу-биле көрдүнген харыысалгага онаар.

15. Бүрүткеткен кандидаттарга, соңгулда каттыжыышкыннарынга, соңгулда каттыжыышкыннарының бүзүреттирген кижилеринге болгаш бүрүн эргелиг төлээлеринге, бүрүткеттирген кандидаттарның бүзүреттирген кижилеринге база ол ышкаш тургузукчулары, өнчү эзлери, эдилекчилери база (азы) башкарылга органнарының азы хыналда органнарының кежигүннери айыттынган кижилер болгаш организациялар болуп турар организацияларга, айыттынган кижилерниң болгаш организацияларның дилээ-биле азы даалгазы-биле хөделип турар өске-даа хамаатыларга болгаш юридиктиг эргелиг черлерге бадылаашкынга киржири-биле соңгукчулар эккээрин хандырарынче угланган хөделиишкиннер кылыры хоруглуг.

48 чүүл. **Хуусаа бетинде бадылаарының чуруму**

1. Бир эвес чогуур соңгулда участогунда соңгукчулар даңзызынче киирген соңгукчуларның чамдыктары бадылаашкын болур оран-савадан элээн ырак, транспорт-биле харылзаа чок азы берге байдалдыг черлерде (барып чедери берге азы ырак-узак черлерде) турар болза база ооң-биле чергелештир соңгулда участогунуң талазыбиле хуусаа бетинде бадылаашкынныр эрттирери болдунмас таварылгада, муниципалдыг (девискээр) комиссиязы ол бөлүк соңгукчуларга бо чүүлдүң 2-8 кезектери-биле көрдүнген чурум езугаар каш хонук иштинде (ынчалза-даа бадылаашкын хүнүнге чедир 10 хонуктан эрте эвесте) хуусаа бетинде бадылаашкынны эрттирерин чөпшээрээр эргелиг.

2. Хуусаа бетинде бадылаашкынны эрттирери-биле бадылаашкынга дажыглаар хааржакты ажыглаар, ооң санын соңгулда комиссиязының чогуур участогу тодарадыр. Хуусаа бетинде бадылаашкынга чедир бадылаашкынга дажыглап чоруур куруг хааржактарны участок соңгулда комиссиязының оран-савазынга участок соңгулда комиссиязының кежигүннериниң хөй кезиинге база ол ышкаш бо Хоойлунуң 16-гы чүүлүнүң 3-кү кеззэнде айыткан кижилер олуржуп турда көргүзер, ооң актызын тургузар. Ооң соонда дажыглаар куруг хааржактарны бадылаашкынга ажыглаарыбиле дуй таңмалаар (пломбалаар).

3. Хуусаа бетинде бадылаар соңукчу бүрүзүнге бээр соңгулда бюллетеньнериниң үстүкү оң талакы азыынга участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг ийи кежигүннериниң холунуң үжүүн салгаш, участок соңгулда комиссиязының таңмазын базып шынзыдар.

4. Бадылаашкын болур оран-савадан дашкаар хуусаа бетиниң бадылаашкынын участок комиссиязының бадылаар эргелиг ийиден эвээш эвес кежигүннери эрттирер, олар боттарынга участок комиссиязынга баш удур таңмалап каан дажыглаар бадылаашкын хааржактарын, доктааткан хевирниң эргежок чугула санныг бадылаашкын бюллетеньнерин, хуусаа бетинде бадылаашкын эрттирер дээш оларның чеде бээри соңгукчулар дугайында медээлерлиг соңгукчулар даңзызындан ушта бижилгени, азы соңгукчуларның даңзызын база ол ышкаш соңгукчуларның бадылаашкын бюллетеньнерин долдурарынга херек бижимел херекселдерни (карандаштардан аңгыда) ап чоруур.

5. Хуусаа бетинде бадылап турар соңгукчу, аңаа берип турар бадылаашкын бюллетенин алганының дугайында соңгукчулар даңзызындан ушта бижилгеге азы соңгукчулар даңзызынга адын салыр. Ол соңгукчулар даңзызындан ушта бижилгеге азы соңгукчулар даңзызынга хуусаа бетиниң бадылаашкынын чорудуп турар соңгулда комиссиязының кежигүннери, соңгукчу хуусаа бетинде бадылаанының, бадылаашкынның болган хүнүнүң болгаш шагының дугайында демдеглелди кылыр. Бир эвес соңгукчу соңгукчулар даңзызындан ушта бижилгеге адын салып каан болза, айыткан демдеглелдер база ол ышкаш паспорттуң азы ону солуп турар документизиниң сериязы болгаш дугаары, хуусаа бетинде бадылаашкын доозулган соонда соңгукчулар даңзызынга киир бижиттинер. Айыткан ушта бижилге соңгукчулар даңзызы-биле кады шыгжаттынар.

6. Соңгукчу бадылаашкын бюллетенин долдургаш, бо Хоойлунуң 47-ги чүүлүнүң 8-ки кеззэ-биле көрдүнген чурум езугаар бадылаашкынның дажыглаар хааржаанче суп бадырар.

7. Хуусаа бетинде бадылаашкынны эрттирген дугайында, бадылаашкынның болган хүнүн база үе-шагын, хуусаа бетинде бадылаашкынга киржири-биле соңгулда бюллетеньнерин алган соңгукчуларның санын, бадылаашкын үезинде бар турган соңгулда комиссиязының кежигүннериниң болгаш өске-даа улустуң фамилияларын айтып каан актыны тургузар. Айыткан ол акт бадылаашкынның дажыглаар хааржаа-биле кады шыгжаттынар.

8. Хуусаа бетинде бадылаашкын доостуру билек, бадылаашкынның дажыглаар хааржактарының соңгулда бюллетеньнерин суп бадырар тиин участок комиссиязының даргазы дуглааш, таңмалап каар. Бадылаашкынның дажыглаар хааржактарының кадагалалын участок комиссиязының секретары хандырар. Бадылаашкынның дажыглаар хааржактарын соңгулда участогунга соңгукчуларның бадылаашкыннарын санап эгелээринге чедир ажыдып болбас. Хуусаа бетинде бадылаан соңгукчуларның суп киргени бадылаашкын бюллетеньнерлиг бадылаашкынның дажыглаар хааржактарын бадылаашкын хүнүнде бадылаашкын эрттиреринге ажыглаары хоруглуг.

49 чүүл. **Соңгукчуларның бадылаашкыннар болур бажың-балгаттардан дашкаар соңгуурунуң чуруму**

1. Участок комиссиязы хамаарышкан соңгулда участогунда соңгукчуларның даңзызында кирген болгаш чөптүг чылдагааннар-биле (кадыының байдалы-биле, инвалид болганы-биле) бадылаашкын болур черге боттары чедип шыдавас соңгукчуларга бадылаашкынга киржир эргени хандырар хүлээлгелиг. Участок комиссиязы ол ышкаш соңгулда участогунда соңгукчулар даңзызында киирген болгаш каразыттырып турар болгаш буруудаттырып турар кижилерни таңныыл адааңга тудар черлерде турар соңгукчуларга бадылаашкынга киржир аргазын хандырар.

2. Бадылаашкын бажыңнарындан дашкаар черге бадылаашкынны, бо Хоойлунуң 48-ки чүүлү-биле көрдүнген таварылгалардан аңгыда, чүгле бадылаашкын хүнүнде болгаш соңгукчунуң аңаа бадылаашкын болур бажыңдан дашкаар бадылаар арганы бээриниң дугайында бижээн билдириишкининге азы аас-биле дилег кылганынга (ооң иштинде өске кижилерниң дузазы-биле дамчыткан) үндезилеп боттандырар. Участок комиссиязы бүгү-ле киирген билдириишкиннерни (аас-биле дилеглерни) тускай даңзыга бүрүткеп тургузар болгаш ону бадылаашкын доостурга, соңгукчуларның даңзызы-биле катай шыгжаар.

3. Аас-биле кылган дилеглерни бо чүүлдүң 2-ги кеззэнде көрдүнген даңзыга бүрүткеп тура, ол дилегниң кирген шагын, бадылаашкын болур черден дашкаар бадылаар арганы бээрин дилеп турар соңгукчунуң фамилиязын, адын, адазының адын, чурттап турар черииң адрезин, ол ышкаш комиссияның дилег бижикти хүлээп алган кежигүнүнүң холунуң үжүүн айтыр. Бир эвес дилег бижикти өске кижиниң дузазыбиле дамчыткан болза, даңзыга ол кижиниң фамилиязын, адын, адазының адын, чурттап турар черииң адрезин айтыр. Соңгукчуга комиссия кежигүннери келген соонда, ол дилегни бижимел билдириишкин-биле бижип берип шынзыдар.

4. Бадылаашкын болур черден дашкаар бадылаар арганы бээриниң дугайында билдириишкинге (аас-биле дилегге) соңгукчунуң бадылаашкын болур черге кээп шыдаваазының чылдагаанын айтыр. Билдириишкинге соңгукчунуң фамилиязын, адын, адазының адын, чурттап турар черииң адрезин айыткан турар.

5. Бо чүүлдүң 4-кү кеззэнде айыттынган билдириишкиннерни (дилег бижиктерни) участок комиссиязынче бадылаашкын болур шактың доостурунга чедир, 4 шак бурунгаар чоруткан турар.

6. Участок комиссиязының даргазы, участок комиссиязының кежигүннери бадылаашкын болур черден дашкаар бадылаашкыннар чорударының дугайында, ындыг бадылаашкынны чорудары-биле үнүүшкүнге чедир, 30 минут бурунгаар чарлаар хүлээлгелиг.

7. Участок комиссиязы соңгукчу кижиниң бадылаашкын оран-савазынга боду кээп шыдаваазының чылдагаанын чөптүг эвес деп санаар база ол барымдаа-биле соңгукчуга бадылаашкын болур черден дашкаар бадылаарын чөпшээревес эргелиг. Ынчаар бадыладырындан ойталаарының дугайында шиитпир хүлээп алганының дугайында

соңгукчуга дораан дыңнадыр.

8. Участок комиссиязы бадылаашкын болур черден дашкаар бадылаашкынга дажыглаар хааржактарның эргежок чугула санын бодунуң шиитпири-биле тодарадыр.

9. Билдириишкиннер (аас-биле дилеглер) езугаар үнүп турар участок комиссиязының кежигүннери чоруурда соңгулда бюллетеньнерин алыр, оларны алганының дугайында хол үжүүн салыр. Бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкынны участок комиссиязының ийиден эвээш эвес бадылаар эргелиг кежигүннери чорудар, олар боттарынга участок комиссиязынга баш удур таңмалап дуглаан бадылаашкынның дажыглаар хааржаан, доктааттынган үлегер-майыктың четчир эргежок чугула санныг соңгулда бюллетеньнерин, бо чүүлдүң 2-ги кезээнде айыттынган даңзыны азы оон шынзыткан ушта бижилгени ап чоруур, ында бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаар дугайында билдириишкин (аас-биле дилег) киирген соңгукчулар дугайында медээлер кирген турар ужурлуг, бадылаашкын болур черден дашкаар бадылаар арганы бээр дугайында соңгукчуларның бижимел билдириишкиннерин, а ол ышкаш соңгулда бюллетенин долдурарынга соңгукчу кижиге херек эргежок чугула бижиир хереселдерни база ап чоруур ужурлуг. Бир эвес бадылаашкын болур черден дашкаар бадылаашкын чорудуп турда, бо чүүлдүң 14-кү кезээнде айыттынган ийиден эвээш эвес кижилер бар турар болза, бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкынны участок комиссиязының бадылаар эргелиг чаңгыс кежигүнү эрттирип болур.

10. Бадылаашкын болур черден дашкаар бадылаашкынны, бо Хоойлунуң 47-ги чүүлүнде көрдүнген негелделерни сагып тургаш, чорудар.

11. Бадылаашкын бажың-балгадындан дашкаар черге бадылаар арганы бээр дугайында билдириишкинине соңгукчу бодунуң паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документизиниң сериязын болгаш дугаарын айтыр болгаш бадылаашкын бюллетенин алганын хол үжүүбиле шынзыдар. Соңгукчунуң чөпшээрелибиле азы оон дилээ-биле оон көргүскени паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документизиниң сериязын болгаш дугаарын айыттынган билдириишкинче участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнү киир бижип болур. Участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери билдириишкинге соңгулда бюллетенин берген фактызын шынзыдып, хол үжүүн салыр. Билдириишкинге үрелген соңгулда бюллетенииң орнунга чаа бюллетеңни соңгукчунуң алганының дугайында, а соңгукчу ийиден болгаш оон хөй бюллетеньнерни (соңгулдаларның хевирлерин болгаш соңгулдаларны каттыштырганын барымдаалап) алган таварылгада, алган бюллетеньнерниң ниити санының дугайында демдеглелди база кылыр.

12. Билдириишкиннер (аас-биле дилеглер) езугаар аттанып турар участок комиссиязының кежигүннери бюллетеньнерни чүгле бо чүүлдүң 2-ги кезээнге дүүштүр даңзыга билдириишкиннерин (аас-биле дилеглерин) бүрүткеткен соңгукчуларга бээр эргелиг.

13. Бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаан соңгукчунуң паспортунуң азы ону солуп турар документизиниң сериязын болгаш дугаарын соңгукчулар даңзызынче соңгукчуларның билдириишкиннери-биле (аас-биле дилеглери-биле) бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкын чорудуп турган участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери киир бижиир. Ооң-биле кады соңгукчулар даңзызының чогуур одуруунга (одуругларынга): "Бадылаашкын оран-савазындан дашкаар бадылаан" деп тускай демдеглелди кылыр база комиссияның айыткан кежигүннери аттарын салыр.

14. Бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкын чорудуп турда, соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүннериниң аразындан ийиден эвээш эвес кижиге аңгы-аңгы бүрүткеттирген кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының, хөй-ниити каттыжыышкыннарының томуйлааны хайгааракчыларга, бадылаашкын оран-савазындан дашкаар бадылаашкын чорудуп турар участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери-биле бир дөмей бадылаашкын болур черге өй-шаанда чедип алыр арганы хандырар ужурлуг. Бо таварылгада аңгы-аңгы бүрүткеттирген кандидаттарның, соңгулда каттыжыышкыннарының томуйлаан кижилерин соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүннери, соңгулда каттыжыышкынының депшиткен кандидадының томуйлаан хайгааракчылары болгаш соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүннери, ол соңгулда каттыжыышкынының томуйлаан хайгааракчылары танывас болур.

15. Бадылаашкын болур бажың-балгаттан дашкаар бадылаашкынны организастаары соңгукчуларның соңгулда эргелерин үрээрин, а ол ышкаш соңгукчунуң үзел-бодалының илередиин хажыдарын болдурбас ужурлуг.

16. Бир эвес бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаар арганы бээр дугайында билдириишкин (аас-биле дилег) киирген соңгукчу олче бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкын чорудары-биле комиссия кежигүннерин чорудупкан соонда соңгулда комиссиязының оран-савазынга чедип келген болза, ол соңгукчунуң билдириишкинин (аас-биле дилээн) езугаар бадылаашкын оран-бажыңындан дашкаар черге бадылаашкын организастаары-биле чоруткан участок комиссиязының кежигүннери ээп келбээн шаанда, айыттынган соңгукчу бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаваан деп чүве тодараттынгыже, участок комиссиязының хамаарылгалыг кежигүнү ол соңгукчуга комиссияның турар черинге соңгулда бюллетенин бээр эргези чок.

17. Бадылаашкынга дажыглаар хааржак бүрүзүн ажыглаан бадылаашкын доозулган соонда, участок комиссиязы актыны тургузар. Ол актыга бадылаашкын болур черден дашкаар бадылаашкын чорудуп турган комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннеринге участок комиссиязының берген бюллетеньнериниң санын, бадылаашкынны бадылаашкын оран-савазындан дашкаар кылырын чөпшээрээр дугайында соңгукчуларның бижимел билдириишкиннериниң санын, соңгукчуларга берген болгаш дедир эгиткен (соңгукчуларның ажыглавааны, үрелген) бюллетеньнерниң санын айтыр база ол ышкаш бадылаашкын оран-савазындан дашкаар бадылаашкын чорудуп турган участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннериниң дугайында, участок комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүннериниң дугайында база бадылаашкын болур черден дашкаар бадылаашкынны эрттирип турда олурушкан хайгааракчыларның дугайында медээни киирер.

50 чүүл. **Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок комиссиязының протоколу**

1. Участок комиссиязы бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында бодунуң шиитпирин чогуур соңгулда участогунга бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протокол-биле долдурар. Муниципалдыг тургузугга соңгулда системазын ажыглаан хевиринге хамаарыштыр участок комиссиязы депутаттарның соңгулдаларынга чогуур соңгулда участогунга бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында чаңгыс азы ийи протоколду тургузар:

бир эвес муниципалдыг тургузугга холушкак соңгулда системазын ажыглаан болза, участок комиссиязы чогуур соңгулда участогунга бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында ийи протоколду тургузар, чаңгыс мандаттыг, чок болза хөй мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында № 1 протоколду база чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында № 2 протоколду;

бир эвес муниципалдыг тургузугга мажоритарлыг соңгулда системазын ажыглаан болза, участок комиссиязы чаңгыс протоколду тургузар — чаңгыс мандаттыг, чок болза хөй мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында № 1 протоколду;

бир эвес муниципалдыг тургузугга деңдески соңгулда системазын ажыглаан болза, участок комиссиязы чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында чаңгыс протоколду тургузар.

2. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протокол чаңгыс ама саазынга тургустунган турар ужурлуг. Онзагай таварылгаларда протоколду чаңгыс амадан хөй кылдыр тургузуп болур, ынчан саазын бүрүзү дугаарлаттынган, комиссияның бадылаар эргелиг шупту олурушкан кежигүннери аттарын салган турар болгаш участок комиссиязының таңмазын базып шынзыдар. Бадылаашкынның түңнелдериниң дугайында протоколга кирер чүүлдер:

а) экземплярның дугаары;

б) соңгулдаларның ады, бадылаашкынның болган хүнү;

в) "Протокол" деп сөс;

г) соңгулда участогунуң дугаарын айытканы-биле, бадылаашкын болган оран-саванаң адрези;

д) протоколдуң дараазында дес-дараалаштыр чоруткан одуруглары:

1-ги одуруг: бадылаашкын дооступ турар үеде соңгукчулар даңзызынга киирген соңгукчуларның саны;

2-ги одуруг: участок комиссиязының алган соңгулда бюллетеньнериниң саны;

3-кү одуруг: хуусаа бетинде бадылаан соңгукчуларга берген бюллетеньнерниң саны;

4-кү одуруг: бадылаашкын хүнүнде соңгукчуларга бадылаашкын оран-савазынга берген бюллетеньнерниң саны;

5-ки одуруг: бадылаашкын хүнүнде бадылаашкын болур оран-савадан дашкаар черге бадылаан соңгукчуларга берген бюллетеньнерниң саны;

6-гы одуруг: азыын чире кескен бюллетеньнерниң саны;

7-ги одуруг: бадылаашкынга дажыглаар хааржактарга турган бюллетеньнерниң саны;

8-ки одуруг: бадылаашкынга турум турар хааржактарга турган бюллетеньнерниң саны;

9-ку одуруг: күш чок бюллетеньнерниң саны;

10-гу одуруг: күштүг бюллетеньнерниң саны;

13-кү база оон дараазындагы одуруглар: шупту соңгулда бюллетеньнеринде турар туруштар бүрүзүнүң аайы-биле соңгукчуларның "Ийе" база "Чок" дээш берген бадылаашкыннарының саны.

Бо Хоойлунуң 51-ги чүүлүнүң 20-ги кезээбиле көрдүнген таварылгада ап турар медээлерни киирери-биле бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында протоколга дараазында одуруглар кирген турар ужурлуг:

11-ги одуруг: читкен бюллетеньнерниң саны;

12-ги одуруг: ап тургаш, өөренип көрбээн бюллетеньнерниң саны;

е) участок комиссиязынче бадылаашкын хүнүнде болгаш соңгукчуларның бадылаашкыннарының санаашкыны доостурунга чедир кирген, протоколга кошкан турар хомудалдарның (билдириишкиннерниң) санының дугайында медээлер;

ж) участок комиссиязының даргазының, даргазының оралакчызының, секретарының болгаш өске-даа бадылаар эргелиг кежигүннериниң фамилиялары болгаш инициалдары база оларның холунуң үжүү;

з) протоколга хол үжүү салганының ай, хүнү болгаш үези;

и) участок комиссиязының таңмазы.

51 чүүл. **Соңгукчуларның бадылаашкыннарын санаарының болгаш бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду участок комиссиязының тургузарының чуруму**

1. Соңгукчуларның бадылаашкыннарын санаарын, бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында протоколду улгаттырган хевиринге долдурганы-биле база бюллетеньнерни болгаш соңгукчуларның бадылаашкынныын санаар талазы-биле ка
ажылдарның шупту түңнелдери
раалаштыр чарлавышаан, участок
сиязының бадылаар эргелиг кежи
ажыы-биле болгаш ажык кылд
тандырар.

2. Соңгукчуларның бадылаашк
бадылаашкын үези доозулган соо
дораан санап эгелээр болгаш ба
кынның түңнелдери тодараттынгы
чапсар чокка чорудар, ол дугайы
комиссиязының шупту кежигүннери
ышкаш хайгааракчыларга дыңнат
ужурлуг. Аңгы-аңгы деңнелдиң с
ларын каттыштырган таварылга
дугаарында күрүне эрге-чагыр
федералдыг органнарынче соңг
талазы-биле бадылаашкыннарны
кынын боттандырар, ооң соонда
Республиканың күрүне эрге-чагы
органнарынче, ооң соонда — тус че
башкарылга органнарынче.

3. Бадылаашкын үези доозулга
участок комиссиязының бадылаар
кежигүннери, хайгааракчылар бол
даа Федералдыг хоойлунуң 30-гы
3-кү пунктузунда айыттынган кижи
жуп турда, ажыглаттынмаан бюллет
санааш, солагай талакы адаккы бу
кезип тургаш үреп демдеглээр, оо
ажыглаттынмаан, үзе кескен бю
нерниң, а ол ышкаш бадылаашкы
соңгукчуларның үреп кааны бю
нериниң санын чарлааш, бады
түңнелдериниң дугайында протоко
бадылаашкын оран-савазында а
улгаттырган хевириниң 6-гы одуру
бижиир.

4. Участок комиссиязының
даргазының оралакчызы азы се
участок комиссиязының алган бю
нериниң санын ылавылаар, чарлаа
бадылаашкыннар түңнелдериниң д
протоколдуң 2-ги одуруунга б
улгаттырган хевиринге киир бижи

5. Соңгукчуларның бадылаашк
санап кириптериниң мурнунда
комиссиязының бадылаар эргелиг
нери соңгукчулар даңзызының ар
зүнге ол арынга хамаарыштыр да
түңнел көргүзүглерни киир бижир

1) бадылаашкын дооступ тур
соңгукчуларның даңзызынче
соңгукчуларның санын (үнүп чору
соңгукчуларны санаваска);

2) бадылаашкын хүнүнде бады
оран-савазынга соңгукчуларга
бюллетеньнерниң санын (соң
даңзызында соңгукчуларның хол ү
ниң саны-биле тодарадыр);

3) бадылаашкын оран-савазын
каар бадылаан соңгукчуларга бады
хүнүнде берген бюллетеньнерни
(соңгукчулар даңзызында чогуур
лелдерниң саны-биле тодарадыр);

4) хуусаа бетинде бадылаан с
ларга берген бюллетеньнерни
(соңгукчулар даңзызында чогуур
лелдерниң саны-биле тодарадыр
хуусаа бетинде бадылаан соңгукч
даңзызы-биле хынаар).

6. Бо чүүлдүң 5-ки кезээнде
көргүзүглерни киир бижигилээн
соңгукчулар даңзызының арын бүр
көрзүглерни киир бижээн участо
сиязының кежигүнү адын салыр, оо
түңнээш, участок комиссиязыны
зынга, даргазының оралакчызы
секретарынга база бадылаашкы
санап турда бар турган ки
дыңнадыр. Бо чүүлдүң 5-ки кезээн
доктааткан көргүзүглерниң түңү
тодараткан төнчү көргүзүглерни
комиссиязының даргазы, дарг
оралакчызы азы секретары ч
соңгукчулар даңзызының сөөлгү а
киир бижиир, бодунуң холунуң үж
бадыткаар болгаш участок комисс
таңмазы-биле шынзыдар. Чарлаа
зүглерни бадылаашкын түңнелд
дугайында протоколдуң болг
улгаттырган хевириниң чогуур
ларынга киир бижиир:

1) 1-ги одуругга — бадылаашкын
турар үеде соңгукчулар даңзызын
бижээн соңгукчуларның санын;

у одуругга — хуусаа бетинде бады-
укчуларга берген бюллетеньнерниң

ү одуругга — бадылаашкын хү-
дылаашкын болган бажыңга ба-
соңгукчуларга берген бюлле-
ң санын;
ки одуругга — бадылаашкын
бадылаашкын оран-савазындан
бадылаан соңгукчуларга берген
ьнерниң санын киирер.
оонда хайгааракчылар болгаш
дыг хоойлунуң 30-ги үүлүнүң 3-кү
да айыттынган өске-даа кижилер
ар даңзызы-биле таныжар эргелиг,
комиссиязының чөвүлээр эргелиг
ери кылган санаашкыннарның
бүзүредир эргелиг.
аазында соңгукчулар даңзызы-
л бадылаашкын түңнелдериниң
а протоколга бо чүүлдүң 20-ги
е дүүштүр киирген медээлерниң
деңзигүүрүн хынаарынга чедир
ас. Ол үеде соңгукчулар даңзызын
зы документилер шыгжаарынга
ырган өске черже суп шыгжаар.
ар даңзызын бадылаашкын оран-
а туруп турар кижилер четпес
жаарын участок комиссиязының
зы секретары хандырар.
гукчуларның бадылаашкыннары-
санаашкыннарын бадылаашкын
рында бар соңгулда бюллетень-
ымдаалап, участок комиссиязының
эргелиг кежигүннери боттан-

гукчуларның бадылаашкыннары-
санаашкынының үезинде участок
ының чөвүлээр эргелиг кежигүн-
гааракчылар, Федералдыг хоой-
и чүүлүнүң 3-кү пунктузунда айыт-
ске-даа кижилер туруп болур

гукчуларның бадылаашкыннары-
санаашкынын участок комис-
бадылаар-даа, чөвүлээр-даа
ежигүннери чыглып кээп болур
рээн, тускай аңгылаан черлерге
частток комиссиязының бадылаар
ежигүннеринге, комиссияның
ан (даргазының оралакчызындан)
кретарындан өске, санаашкын
рар үеде бо чүүлдүң 15-ки кеззэ-
үнген таварылгалардан аңгыда,
ерекселдер ажыглаары хоруглуг.
шкыннарны дорт санап турар
р бооп турар кижилерге комиссия
ириниң чүнү кылып турарын долузу-
арганы хандырган турар ужурлуг.
илетеньнерни ылгап турар үеде
комиссиязы доктааттынмаан
бюллетеньнерин аңгылаар.
нмаан хевирниң бюллетеньнерин
ыннар санап турда херекке албас.
ги эзлчегде бадылаашкынның
р хааржактарында соңгулда
нерин санаар. Бадылаашкынның
хааржак бүрүзүн ажыдар бе-
да таңмаларның үреттинмээнин
анаашкынны бадылаашкынның
ажыттынмас кылдыр чорудар.
н доктааттынган хевирниң бюл-
иниң санын чарлап дыңнадыр
дылаашкынның түңнелдериниң
протоколдуң 7-ги одуруунга база
ырган хевиринге киир бижиир. Бир
лаашкынның дажыглаар хаар-
болган доктааттынган хевирниң
нериниң саны соңгукчуларның
ни алганының дугайында дем-
билдириишкиннерниң санындан
болза, участок комиссиязының
биле ол дажыглаар хааржакта бар
летеньнерни күш чок деп санаар,
да бадылаашкын түңнелдериниң
протоколга кожар актыны тургу-
а бадылаашкынның дажыглаар
ажыглап бадылаашкын оран-
дашкаар бадылаашкын чорудуп
сток комиссиязының кежигүнне-
илияларын, инициалдарын айтыр.
лгада күш чок деп санаан бюл-
иң санын чарлаар, айыттынган ак-
бижиир болгаш сөөлүнде бюлле-
ң аңгылаашкынының үезинде
р күш чок болган бюллетеньнер-

ниң саны-биле түңнештирер. Ол бюллетень-
нер бүрүзүнүң арын талазынга соңгуттуруп
турар кандидаттарның дугайында медээлер-
ден "Ол дээш" база "Удур" дээн одуругнуң
оң талазында турар дөрбелчиннерге бюлле-
теньни күш чок болдурганының чылдагаа-
нының дугайында бижимелди киир бижиир,
участок комиссиязының бадылаар эргелиг
ийи кежигүннериниң холунуң үжүү-биле
бадыткаар болгаш участок комиссиязының
таңмазы-биле шынзыдар, а бюллетеньнерниң
боттарын бадылаашкыннарны дорт санап
турда, аңгы ораап-шарыыр болгаш улаштыр
санаашкынче киирбес.

13. Бадылаашкынның турум турар
хааржактарын оларның таңмаларының
үреттинмээнин хынаанының соонда ажыдар.

14. Участок комиссиязының кежигүннери
бадылаашкынның дажыглаар болгаш турум
турар хааржактарындан ужулган соңгулда
бюллетеньнерин тус черниң кандидат бү-
рүзүнге "Ол дээш" база "Удур" дээш берген
бадылаашкыннарының аайы-биле, харыугда
доктааттынмаан хевирниң болгаш күш чок
болган бюллетеньнерни аңгылаар. Бюлле-
теньнерни аңгылап тургаш, участок комис-
сиязының бадылаар эргелиг кежигүннери
бюллетень бүрүзүнде соңгукчунуң демдег-
лелдерин чарлаар болгаш дорт санаашкын
үезинде бар турар бүгү кижилерге көргүзүп
хынадыр. Ийи болгаш оон хөй соңгулда
бюллетеньнериниң демдеглелдерин харыугда чарлаарын болдурбас.

Хөй мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле соңгулдалар эрттирип турда база соңгукчунуң кандидаттар аразындан кижи бүрүзү дээш берген элээн бадылаашкыны бар болганда, бюллетеньнер аңгылаарын болдурбас. Соңгукчунуң ынчаар демдеглээн бюллетенин бадылаашкыннар санап турган бүгү кижилерге бюллетеньни карак-биле көөр кылдыр көргүзер. Харыугда ийи азы элээн каш бюллетеньнерниң утказын дакпырлаштыр дыңналдырбас. Бюллетеньде бар медээлерни дыңнаткан соонда, бюллетеньче киирген бүгү кандидаттарның фамилияларын киирген тускай таблицаже киир бижиир болгаш кадар.

15. Күш чок болган бюллетеньнерни аңгы санаар болгаш кадып түңнээр. Кандидаттарның фамилияларының, соңгулда каттыжыышкыннарының аттарының дужунда турар дөрбелчиннерде демдеглелдер кылбаан болгаш "Ол дээш" база "Удур" дээн дөрбелчиннерде демдеглел чок болган бюллетеньнер, азы айыткан дөрбелчиннерде демдеглелдер чаңгыстан хөй болган таварылгада, ындыг бюллетеньнер күш чок деп санаттынар. Соңгукчунуң үзел-бодалының илерээшкинин тодарадырынга чигзиниишкин тыптып келген таварылгада, ындыг бюллетеньни аңгы боодалче салыр. Сорттап аңгылаары доостурга, участок комиссиязы шупту чигзинчиг бюллетеньнерниң күштүүнүң дугайында айтырыгны бадылаашкын-биле шиитпирлээр, ынчан бюллетеньниң артыы талазынга ону күштүг азы күш чок деп санаанының чылдагааннарын айтыр. Ол бижимелди участок комиссиязының бадылаар эргелиг ийи азы оон хөй кежигүннериниң хол үжүү-биле бадыткаар болгаш комиссияның таңмазы-биле шынзыдар. Күштүг азы күш чок деп санаан бюллетеньни хамааржыры боодалга кадар. Күш чок болган бюллетеньнерниң ниити санын (бо чүүлдүң 12-ги кеззэнге дүүштүр күш чок деп санаан бюллетеньнерниң санын кады санааны-биле) бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң 9-ку одуруунга болгаш ооң улгаттырган хевиринге бижип киирер.

16. Ооң соонда доктааттынган хевирниң сорттап каан бюллетеньнеринге кандидат, соңгулда каттыжыышкыны бүрүзүнүң аайы-биле "Ол дээш" база "Удур" деп туруштар аайы-биле пачка бүрүзүнге аңгы-аңгы санаашкынны чорудар. Ынчан бюллетеньнерни боодалдың бир кеззэнден өске кеззэнче санаашкын бооп турда бар турган кижилер бюллетень бүрүзүнде соңгукчунуң демдеглелин көөр аргалыг кылдыр чаңгыстап каап тургаш санаар. Аңгы-аңгы пачкаларда бюллетеньнерниң харыугда санаашкынын болдурбас. Алдынган медээлерни бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң 13-кү болгаш дараазындагы одуругларына, база ол ышкаш ооң улгаттырган хевиринге киирер.

17. Участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери күштүг болган бюллетеньнерни санааш, бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң 10-гу одуруунга, база ол ышкаш ооң улгаттырган хевиринге, 13-кү одуругнуң болгаш бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң дараазындагы одуругларда медээлерниң түңү кылдыр киир бижиир.

18. Участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери бадылаашкынның турум турар хааржактарында доктааттынган хевирниң бюллетеньнерин санааш, дыңнаткаш база бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң 8-ки одуруунга болгаш ооң улгаттырган хевиринге киир бижиир.

19. Ооң соонда участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери контрольдап турда, сорттап аңгылаан бадылаашкын бюллетеньнерин хайгааракчылар көрүп таныжар эргелиг, а участок комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүннери кылдынган санаашкынның шынын көрүп бүзүрээр эргелиг.

20. Участок комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүннерин болгаш хайгааракчыларны сорттап каан бюллетеньнер-биле таныштырганының соонда, бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга киир бижээн көргүзүглерниң контроль деңзигүүрүн хынаар. Бир эвес айыткан контроль деңзигүүрлер дүүшпээн болза, участок комиссиязы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң шупту азы тус-тус одуругларының аайы-биле немелде санаашкынны кылырының, база ол ышкаш бюллетеньнерниң немелде санаашкынының дугайында шиитпир үндүрер. Бир эвес немелде санаашкынның түңнелинде деңзигүүр катап дүүшпес болза, участок комиссиязы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга кожар чогуур шиитпирни хүлээп алгаш, карышкактар дугайында көргүзүглерни бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң тускай одуругларына киир бижиир: "Читкен бюллетеньнерниң саны" деп 11-ги одуругга база "Ап турда санга алдынмаан бюллетеньнерниң саны" деп 12-ги одуругга. Бир эвес немелде санаашкынның түңнелинде бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга өскерилгелер киирери эргежок чугула апарза, протоколдуң чаа майыын долдурар, а ооң улгаттырган хевиринге чогуур өскерилгелерни киирер. Бир эвес контроль деңзигүүрлер күүсеттинип турар болза, 11 болгаш 12 дугаар одуругларга "0" деп санны салыр.

21. Санаашкын доозулган соонда чогуур бюллетеньнерде берген бадылаашкыннарны барымдаалап, бүрүткеттирген кандидаттар, соңгулда каттыжыышкыннарының аайы-биле бюллетеньнерни аңгы-аңгы боодалдарга дүрүп шарыыр.

Аңгы-аңгы пачкаларга соңгукчуларның чаңгыс борбак бүрүткеткен кандидатка, соңгулда каттыжыышкынынга удур берген бадылаашкынының бюллетенин; үзе кескен бюллетеньнерни, участок комиссиязының ажыглаваан бюллетеньнерин, болгаш бадылаашкын үезинде соңгукчуларның үреп каапкан бюллетеньнерин; бадылаашкынга дажыглаар хааржактарга болгаш турум турар хааржактарга бюллетеньнер сорттап турда илереттинген, доктааттынмаан хевирниң бюллетеньнерин; чаңгыс-даа демдеглел кылбаан азы демдеглел кылганы хоойлу-биле доктааткан сандан ажа бергенинден күш чок болган деп санаткан бюллетеньнерни; бадылаашкынга дажыглаар хааржактардан уштуп каапкан болгаш күш чок деп санаткан бюллетеньнерни; өскедаа чылдагааннар-биле күш чок деп санаан бюллетеньнерни аңгы-аңгы кылдыр хаптаар. Хап бүрүзүнге ында кирген бюллетеньнерниң санын, бүрүткеттирген кандидаттың фамилиязын азы соңгулда каттыжыышкынының адын айтыр, чок болза Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының бадылаан инструкциязы езугаар соңгулда документилерин шыгжаарының чурумунуң дугайында чогуур демдеглелди кылыр. Ындыг хевир-биле чыып каан бюллетеньнер соңгулда участогунуң дугаарын, бюллетеньнерниң санын айыткан шоодайларже азы хааржактарже савалаттынар. Шоодайларны азы хааржактарны таңмалап, диизелээр, оларны чүгле үстүнде турар соңгулда комиссиязының азы судтуң шиитпири-биле ажыдып болур. Айыткан шоодайларга азы хааржактарга участок комиссиязының бадылаар эргелиг-даа, чөвүлээр эргелиг-даа кежигүннери аттарын салыр эргелиг. Савалаашкынны Федералдыг хоойлунуң 30-ги үүлүнүң 3-кү пунктузунда айыткан кижилер бар турда кылыр болгаш оларга шоодайларга азы хааржактарга ат салыр арганы бээр.

22. Эргежок чугула бүгү кылдынырларны болгаш санаашкыннарны чоруткан соонда участок комиссиязы соңгукчуларның бадылаашкыннарын санап турган үеде болдунган хажыдыышкыннар дугайында хомудалдарны (билдириишкиннерни) сайгарар түңнел хуралды ыяап-ла эрттиргеш, бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок комиссиязының протоколунга адын салыр, Федералдыг хоойлунуң 30-ги үүлүнүң 3-кү пунктузунда айыттынган кижилерге протоколдуң хоолгаларын бээр. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду ийи хоолгалыг кылдыр долдурар болгаш участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери хол үжүүн салыр, аңаа хол үжүү салганының ай, хүнүн болгаш үезин (шагын, минутазын) айтыр. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду карандаш-биле долдурарын болгаш аңаа кандыг-даа өскерилгелер киирерин болдурбас. Ол чурумну хажыдып тургаш протоколга ат салганы ол протоколду күш чок деп санаарының болгаш бадылаашкыннарны катап санаарының барымдаазы болур.

23. Бир эвес бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду тургузуп турда, участок комиссиязының бадылаар эргелиг чамдык кежигүннери чок турар болза, протоколга ол дугайында, оларның чүге чогунуң чылдагаанын айтып, бижилгени кылыр. Протоколга участок комиссиязының доктааткан санныг бадылаар эргелиг кежигүннериниң хөй кезии хол үжүүн салганда, ол күштүг болур. Бир эвес бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга ат салып турда, участок комиссиязының бадылаар эргелиг чаңгыс-даа болза кежигүнүнүң орнунга участок комиссиязының өске кежигүнү азы өске кижи ат салыпкан болза, ол чорук протоколду күш деп санаарының болгаш бадылаашкыннарны катап санаарының барымдаазы болур.

24. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга ат салып турар үеде протоколдуң утказы-биле чөпшээрешпейн турар участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери протоколга боттарының онзагай санал-бодалын калсырып кожар эргелиг, ол дугайында протоколга чогуур бижилгени кылыр.

25. Участок комиссиязының кежигүнүнүң, хайгааракчының болгаш Федералдыг хоойлунуң 30-ги үүлүнүң 3-кү пунктузунда айыттынган өске-даа кижилерниң негелдезин езугаар участок комиссиязы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга (ооң иштинде катап база тургускан) хол үжүү салганының соон дарый доп-дораан айыттынган кижилерге бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң хоолгазын бээр азы ооң хоолгазын кылып алырының аргазын бээр, а ол ышкаш ону шынзыдып бээр хүлээлгелиг. Участок комиссиязы хоолга бергенииң фактызын чогуур даңзыга демдеглээр. Хоолганы алган кижи айыткан даңзыга адын салыр. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң хоолгазында кирген медээлерниң протоколда бар медээлерге долу хемчээл-биле дүгжүп турары дээш протоколдуң хоолгазын шынзыдып турар кижи харыысалгалыг болур.

26. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок комиссиязының протоколунуң бир дугаар экземплярын, аңаа участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери хол үжүүн салганының, база ооң шынзыткан хоолгаларын ол хоолгаларны алыр эргелиг кижилерге бергенииң азы ол хоолгаларны шынзытканының соонда, саадал чокка үстүнде турар комиссияже чорудар болгаш ону участок участок комиссиязынче дедир эгитпес ужурлуг.

Бадылаашкынның түңнелдериниң дугайында протоколдуң бирги экземплярынга участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннериниң онзагай санал-оналдарын, база айыттынган комиссияже бадылаашкын хүнүнде болгаш соңгукчуларның бадылаашкыннарының санаашкыннары доозулгуже, соңгулдалар эрттирер хоойлуну хажыткананынга хамаарыштыр киирген хомудалдарны (билдириишкиннерни), айыткан хомудалдар (билдириишкиннер) талазы-биле соңгулда комиссиязының хүлээп алган шиитпирлерин болгаш участок комиссиязының тургускан актыларын кожар. Айыттынган документилерниң болгаш участок комиссиязының шиитпирлериниң шынзыткан хоолгаларын протоколдуң ийиги экземплярынга кожар. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколунуң бир дугаар экземплярын, аңаа кошкан документилери-биле кады, муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче участок комиссиязының даргазы азы участок комиссиязының секретары ийикпе, азы участок комиссиязының даргазының даалгазы-биле участок комиссиязының бадылаар эргелиг өске кежигүнү чедирер. Участок комиссиязының протоколун дамчыдып турда, участок комиссиязының өске кежигүннери, база ол ышкаш ол участок комиссиязынче чоруткан хайгааракчылар турар эргелиг.

27. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң ийи дугаар экземплярын хайгааракчыларга, Федералдыг хоойлунуң 30-ги чүүлүнүң 3-кү пунктузунда айыткан өске-даа кижилерге таныштырып көргүзер, а ооң шынзыткан хоолгазын бүгүде таныжып көөр кылдыр, участок комиссиязының доктааткан черинге азар. Протоколдуң ийи дугаар экземплярын бо Хоойлу-биле көрдүнген соңгулда документилери-биле, таңмалап каан бюллетеньнерни кады санааны-биле, участок комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүннериниң даңзызын, бадылаашкын түңнелдерин үндүрүп база протокол тургузуп турда, киржип турган, Федералдыг хоойлунуң 30-ги чүүлүнүң 3-кү пунктузунда айыттынган кижилерниң, база ол ышкаш участок комиссиязының таңмазын дараазында муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче дамчыдып бээри-биле комиссияның секретары камгалалдыг черге шыгжаар. Айыттынган соңгулда документилерин бюллетеньнер-биле кады, камгалап шыгжаары-биле бадылаашкын болган соонда, үш хонук дургузунда муниципалдыг (девискээр) комиссиязынга дамчыдар. Участок комиссиязының бүрүн эргелериниң хуусаазы төнеринге чедир, ийи хонук дургузунда, участок комиссиязында бар протоколдарның хоолгаларының ийи дугаар экземплярларын, акты тургускаш узуткаар.

28. Бир эвес бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга ат салганының база ооң бирги экземплярын муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче чорутканының соонда протокол тургускан участок комиссиязы, чок болза муниципалдыг (девискээр) комиссиязы баш бурунгаар хыналда үезинде оон шын эвес чүүлдер (соора бижээн, парлалга чазыы, медээлерни кадып тургаш частырыг кылган) илередип тыпкан болза, участок комиссиязы бодунуң хуралынга протоколдуң 1-10, 11 база 12 дугаар одуругларынга чазалгалар киирериниң дугайында айтырыгны көөр эргелиг. Хүлээп алган шиитпириниң дугайында участок комиссиязы боттарының чөвүлээр эргелиг кежигүннеринге, хайгааракчыларге болгаш бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында мурнунда бадылаан протоколун тургузуп турда олурушкан өске-даа кижилерге албан чурум езугаар дыңнадыр. Бо таварылгада участок комиссиязы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында "Катаптаан" деп демдеглелди кылган протоколду тургузар. Айыткан протоколду доп-дораан муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче чорудар. Участок комиссиязының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында мурнунда-ла муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче чоруткан протоколун катап тургускан протоколга кожуп каар. Катап протокол тургузарының айыткан чурумун хажыдары ол протоколду күш чок деп санаарынга барымдаа болур. Бир эвес бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң 13-кү болгаш дараазындагы одуругларынга чазалгалар киирери негеттинип келген таварылгада, Федералдыг хоойлунуң 69-ку чүүлүнүң 9-ку пунктузу-биле доктааткан чурум езугаар бадылаашкыннарның катап санаашкынын чорудар.

52 чүүл. **Бадылаашкыннар түңнелдерин доктаадыры база соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң соңгулдаларының түңнелдерин тодарадыры**

1. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок комиссияларының протоколдарының бирги экземплярларының медээлеринге үндезилээш, муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы протоколдарны тургусканының шынныын баш бурунгаар хынаанының соонда, соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң соңгулдаларының түңнелдерин бадылаашкын болган хүнден бээр, үш дугаар хонуктан орайтатпайн, бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында участок комиссияларының протоколдарында бар медээлерниң түңүн үндүрер арга-биле тодарадыр.

Участок комиссияларының протоколдарын хүлээп алырын, ол протоколдарның медээлериниң түңүн үндүрерин болгаш соңгулдалар түңнелдериниң дугайында муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының протоколун тургузарын чаңгыс оран-савага муниципалдыг (девискээр) комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери боттандырар, ынчан участок комиссияларының протоколдарын хүлээп алырының, ол протоколдарның медээлериниң түңүн үндүрериниң болгаш соңгулдалар түңнелдериниң дугайында протоколду тургузарының талазы-биле муниципалдыг (девискээр) комиссиязының кежигүннериниң шупту кылыр ажылдары комиссия кежигүннериниң, хайгааракчыларның, база ол ышкаш Федералдыг хоойлунуң 30-ги чүүлүнүң 3-кү пунктузунда айыттынган өске-даа кижилерниң карак чедер черинге болур ужурлуг. Айыткан бажың-балгатка муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының улгаттырган хевириниң каттыштырган таблицазы турар ужурлуг, олче участок комиссиязының даргазы, секретары азы участок комиссиязының бадылаар эргелиг өске-даа кежигүнү бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң, протоколче киирген медээлерниң үезин айыткаңы-биле, бирги экземплярын аскан турар ужурлуг.

Участок комиссиязының даргазы, секретары азы бадылаар эргелиг өске-даа кежигүнү участок комиссиязының протоколунуң бирги экземплярын, аңаа капсырган документилер-биле катай, муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының протоколду долдурганының шынныын, аңаа кошкан документилерниң бүрүнүн болгаш контроль түңнээшкиннериниң кылдынганын хынаар, бадылаар эргелиг кежигүнүнге дамчыдар. Бир эвес муниципалдыг комиссияда "Соңгулдалар" КАС деп автоматчыткан дериг-херексел тургустунган болза, участок комиссиязының протоколунуң медээлерин айыткан системаже киирер, ынчан айыткан протоколдуң контроль түңнээшкиннериниң кылдынганының хыналдазын чорудар. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок комиссияларының ырак-узак болгаш чедери берге черлерде тургустунган соңгулда участоктарында кирген протоколдарының бирги экземплярының медээлерин, бир эвес аңаа хуусаа бетинде бадылаашкын эрткен болза, бадылаашкын хүнүнде бо Хоойлу-биле доктааткан бадылаашкын шагы төнген соонда "Соңгулдалар" КАС-че киирер. Доктааткан үе келгиже чедир муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче хуусаа бетинде бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында киирген медээлерни муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының даргазы, өске кижилерниң кирер эргези чок черге кадагалап шыгжаар.

Бир эвес "Соңгулдалар" КАС деп система ажыглаттынмайн турар болза, муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының протоколду долдурганының шынныын хынаар кежигүнү контроль кылдынызгарның кылдынганын хынаар.

Бир эвес бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында участок комиссиязының протоколу бо Хоойлунуң протокол долдурарынга салып турар негелделерин хажыдып тургаш долдуртунган таварылгада, участок комиссиязы бо чүүлдүң 10-гу кезээниң негелделеринге дүүштүр катап протоколду тургузар хүлээлгелиг, бир дугаарында киирген протокол муниципалдыг (девискээр) комиссиязынга артып калыр. Бир эвес бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында участок комиссиязының протоколу бо Хоойлунуң бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында протоколду тургузарынга салып турар негелделеринге дүүштүр долдуртунган таварылгада, муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының кежигүнү ол протоколдуң медээлерин муниципалдыг (девискээр) комиссиязының каттыштырган таблицазынче киирер. Участок комиссиязының даргазы, секретары азы муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының кежигүнүнге бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында протоколду дамчыдып берген бадылаар эргелиг өскедаа кежигүнү каттыштырган таблицаның улгаттырган хевиринге, бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында чогуур участок комиссиязының протоколунуң медээлериниң адаанга аттарын салыр.

2. Участок комиссияларының протоколдарының медээлериниң талазы-биле муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы каттыштырган таблицаны болгаш соңгулдалар түңнелдериниң дугайында протоколду тургузар, олче чогуур девискээрде участок комиссияларының санының дугайында, участок комиссияларының кирген протоколдарының санын киирер, ол ышкаш бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында участок комиссиязының протоколунуң бо Хоойлунуң 50-ги чүүлүнүң 2-ги кезээ-биле доктааткан, одуруглар аайы-биле түңнээн медээлерин киирер. Соңгулдалар түңнелдериниң дугайында муниципалдыг (девискээр) комиссиязының протоколунга ат салыры-биле комиссия албан чурум езугаар, бадылаашкыннар эрттирери-биле, бадылаашкыннар санаары-биле болгаш участок комиссияларының протоколдарын тургузары-биле холбаштыр комиссияже кирген хомудалдарны (билдириишкиннерни) сайгарып көөр ужурлуг түңнел хуралды эрттирер. Ооң соонда муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы соңгулдалар түңнелдериниң дугайында протоколга хол үүүн салыр болгаш Федералдыг хоойлунуң 30-ги чүүлүнүң 3-кү пунктузунда айыттынган кижилерге протоколдуң хоолгазын бээр. Соңгулдалар түңнелдериниң дугайында протоколду, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында каттыштырган таблицаны ийи экземплярга тургузар болгаш муниципалдыг (девискээр) комиссиязының шупту олуржуп турар бадылаар эргелиг кежигүннери аттарын салыр, протоколга аңаа ат салган ай, хүнүн база үезин (шагын минутазы-биле) айтыр. Ол чурумну хажытканы-биле протоколга ат салыры, протоколду күш чок деп санаарынга үндезин болур. Протоколдуң долузу-биле азы чамдык кезектери-биле чөпшээрешпейн турар муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнү протоколга чогуур бижилгени кылыры-биле бодунуң онза санал-оналын протоколга кожар эргелиг.

3. Соңгулдалар түңнелдериниң дугайында муниципалдыг (девискээр) комиссиязының протоколунуң бирги экземплярынга дараазында чүүлдерни кожар:

1) бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында участок комиссияларының кирген шупту протоколдарының долу медээлерин киирген, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында каттыштырган таблицаны;

2) муниципалдыг (девискээр) комиссиязының соңгулда бюллетеньнерин алганының дугайында, оларны участок комиссияларынга дамчытканының дугайында, ол ышкаш муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязында шыгжаттынып чыдар ажыглаттынмаан соңгулда бюллетеньнерин, ол бюллетеньнерниң санын айытканы-биле, азыын чире кескенииң дугайында актыларны;

3) муниципалдыг (девискээр) сиязының кежигүннериниң онза оналын, ол ышкаш айыткан ко бадылаашкын хүнү эгелээн болгаш палдыг (девискээр) соңгулда ко зының соңгулдалар түңнелдери йында протоколду долдурар хү турар үеде, Федералдыг хоойлу Хоойлунуң негелделерин хажыт хамаарыштыр кирген хомудалдар дириишкин) болгаш айыткан хому (билдириишкиннерге) хамаарыштыр алган шиитпирлерни. Онза сана хомудалдарның (билдириишкин болгаш айыткан комиссияның ш лериниң шынзыдып каан хоолг протоколдуң ийи дугаар экзем кожар;

4) муниципалдыг (девискээр) сиязының чөвүлээр эргелиг кежигүн хайгааракчыларның болгаш Фед хоойлунуң 30-ги чүүлүнүң 3-кү пун айыттынган, протокол тургузарда турган кижилерниң даңзызын.

4. Муниципалдыг (девискээр) комиссиязының тургускан акт муниципалдыг (девискээр) комисс даргазы болгаш секретары аттары

5. Муниципалдыг (девискээр) сиязының протоколунуң ийи дугаар лярын, каттыштырган таблицаның ий экземплярын протокол тургускан к кежигүннеринге, хайгааракчыларга ралдыг хоойлунуң 30-ги чүүлүн пунктузунда айыттынган өске-даа ки таныжары-биле бээр, протоколдуң дып каан хоолгазын муниципалды кээр) комиссиязының доктааткан бүгү кижи таныжары-биле көзүлдү

6. Муниципалдыг (девискээр) к зының протоколунуң ийи дугаар лярын каттыштырган таблицаның ий экземпляры-биле, бо чүүлдүң 3-кү айыттынган актылар-биле, муниц (девискээр) соңгулда комиссиязын лээр эргелиг кежигүннериниң, Фед хоойлунуң 30-ги чүүлүнүң 3-кү пун айыттынган, соңгулдалар түңне тодарадырда база чогуур прот тургузарда олуржуп турган кижи даңзызы-биле, база ол ышкаш бо биле көрдүнген өске-даа документил кады муниципалдыг (девискээр) с комиссиязының секретары, бодун эргелери доозулгуже чедир, камга оран-савага кадагалап шыгжаар.

7. Муниципалдыг (девискээр) с комиссиязы соңгулдалыг албан-ду кижиниң соңгулдаларын, Феде хоойлу-биле доктааттынган таварыл эртпээн деп санаар.

8. Соңгулдалыг албан-ду кижиниң соңгулдаларынга бадылаа киришкен соңгукчуларның ара бадылаашкыннарның хөй саны кандидат соңгуткан деп санадыр лаашкынга киришкен соңгукчуларны бадылаашкынга турум турар хааржа болгаш дажыглаар хааржактарга доктааттынган тускай хевирниң со бюллетеньнериниң санындан тодара

9. Муниципалдыг (девискээр) со комиссиязы соңгулдалар түңне дараазында таварылгаларда күш ч санаар:

1) бир эвес бадылаашкын чору бадылаашкыннар түңнелдерин тод турап үеде кылдынган хажыдыыш соңгукчуларның үзел-бодалының диишкинииң түңнелдерин шыны-бил радыр арганы бербейн турар тавары

2) бир эвес соңгулда участокта чамдыктарынга бадылаашкын түңне күш чок деп санаан таварылгада, лаашкын дооступ турда соңгукчу даңзызынче соңгулдалыг албан-ду кижиниң соңгулдаларын чорудуп кызыгаарларга муниципалдыг тург девискээринге, бадылаашкыннар д турар үеде соңгукчулар даңзызынче турган соңгукчуларның ниити са дөрттүң бир кезээнден эвээш эвес ниити кылдыр киирер;

3) судтуң шиитпири-биле күш ч санаанда.

эвес муниципалдыг (девискээр) комиссиязы соңгулдалар түннелугайында протоколга база (азы) рган таблицага ат салган соонда дыг (девискээр) комиссиязы ында чүүлдер тыпкан (ооң иштинде парлааны, участок комиссияпротоколдарның медээлерин а чазыг кылганы) болза, мунидевискээр) соңгулда комиссиязы ралынга протоколдуң 1-10, 11 база одуругларынче база (азы) кат- таблицаже чазалгалар киирейында айтырыгны көөр эргелиг. лдыг (девискээр) комиссиязы уралды эрттирииниң дугайында тура, хуралга ындыг айтырыгны увени айтыр хүлээлгелиг. Хүлээп пириниң дугайында муниципалдыг р) комиссиязы албан чурум вүлээр эргелиг кежигүннеринге, чыларга болгаш мурнунда нган протоколду тургузуп турда, өске-даа кижилерге, ол ышкаш информация чепсектеринге Бо таварылгада муниципалдыг р) соңгулда комиссиязы ар түннелдериниң дугайында у база (азы) каттыштырган тургузар, аңаа "Катаптаан" азы ргускан" деп демдеглелдерни

ток комиссияларының бадылаашннелдериниң дугайында прото- частырыглар, дүүшпес чүүлдер, тургусканының шынныынга байдалдар тургустунуп келген да, муниципалдыг (девискээр) омиссиязы чогуур участок коың соңгукчуларының бадылаашың катап санаашкыннарын чорудугайында, чок болза чогуур участогунда соңгукчуларның ыннарын катап санаарын боттары ың дугайында шиитпир хүлээп иг.

үүлдүң 11-ги кезээнде айыткан, рның бадылаашкыннарын катап муниципалдыг (девискээр) омиссиязының бадылаар эргелиг (кежигүннери) бар турда, ыннар түннелдериниң дугайында тургузуп база бадылап турган омиссиязы азы муниципалдыг) соңгулда комиссиязы чорудар. арның бадылаашкыннарының аашкыннарын чорудуп турар л дугайында чогуур комиссияның ргелиг кежигүннеринге, бүрүткандидаттарга азы оларның ген кижилеринге, соңгукчулар- бадылаашкыннарын чорудуп эргелиг Федералдыг хоойлунуң нүң 3-кү пунктузунда айыттынган ижилерге дыңнадыр. Соңгукчудылаашкыннарының катап саың түннелдери-биле ындыг кылган комиссия бадылаашннелдериниң дугайында прогузар, аңаа "Бадылаашкыннарны ан" деп демдеглелди кылыр. Ооң каан хоолгазын хайгааракчыералдыг хоойлунуң 30-ги үүлүнүң тузунда айыттынган өске-даа бээр. Бир эвес ындыг протоколду миссиязы тургускан болза, ону ниципалдыг (девискээр) соңгулда ынче дамчыдар. Бадылаашкынап санаарын муниципалдыг (деоңгулда комиссиязы соңгулдалар и тодараттынгыже база соңүннелдериниң дугайында протоускуже чедир чорудар.

эвес кандидат албадаар хире р чокка соңгулдалыг албанг кижиниң эрге-байдалы-биле бүрүн эргелерин бодундан , чок болза соңгулдалыг албанкижи кылдыр бүрүткедириндең түннелинде катап соңгулдалар ган болза, ол кандидат мунидевискээр) комиссиязының ар эрттирери-биле холбаштыр ген чарыгдалдарын долузу-биле эр ужурлуг. Айыткан эгидилгени тың, ооң чоок төрелдериниң талазындан аар аарааң, кадыының байдалы багай болган таварылгаларда, ону төлетпес.

14. Соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң соңгулдаларының түннелдериниң дугайында муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының шиитпириниң болгаш протоколунуң хоолгазын аңаа ат салган соонда, дораан-на муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органынче болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче чорудар.

53 чүүл. **Бадылаашкыннар түннелдерин тургузары база муниципалдыг тургузугларның төлээлекчилер органнарының депутаттарының соңгулдаларының түннелдерин тодарадыры**

1. Бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында участок комиссияларының протоколдарының бирги экземплярларының медээлеринге үндезилээш, оларны тургусканының шынныын баш бурунгаар хынаан соонда муниципалдыг (девискээр) комиссиязы, ында кирген медээлерниң түңүн үндүрер арга-биле бадылаашкын хүнүнден бээр, үш дугаар хүнден орайтапайн, чогуур чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунга соңгулдалар түннелдерин тодарадыр. Бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында участок комиссияларының протоколдарында кирген медээлерни түннээрин муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери дорт боттандырар.

Участок комиссияларының протоколдарын хүлээп алырын, ол протоколдарның медээлерин түннээрин база чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунга бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында протоколду тургузарын чаңгыс бажыңга, ынчан муниципалдыг (девискээр) комиссиязының участок комиссияларының протоколдарын хүлээп алыр, ол протоколдарның медээлерин түннээр, бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында протоколду тургузар талазы-биле кежигүннерниң шупту кылыр ажылдары муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының кежигүннериниң болгаш хайгааракчыларның, Федералдыг хоойлунуң 30-ги чүүлүнүң 3-кү пунктузунда айыттынган өске-даа кижилерниң каракка көстүр черинге турар ужурлуг. Айыткан бажың-балгатка соңгулда округунуң талазыбиле каттыштырган таблицаның улгаттырган хевири турар ужурлуг, олче участок комиссиязының даргазы, секретары болгаш бадылаар эргелиг кежигүнү бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында протоколдуң бирги экземпляры-биле ол протоколдуң медээлерин, оларны киирген шагын айытканы-биле киир бижиир.

Участок комиссиязының даргазы, секретары болгаш бадылаар эргелиг кежигүнү участок комиссиязының протоколунуң бирги экземплярын аңаа капсырган документилери-биле кады, муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының протоколду долдурганының шынныын, кошкан документилерниң бүрүнүн болгаш контроль түннээшкиннерни кылганының шынныын хынаар, бадылаар эргелиг кежигүнүнге дамчыдар. Контроль түннээшкиннерниң күүсеттингенин муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнү хынаар, чок болза айыткан хыналданы "Соңгулдалар" КАС деп автоматчыткан дериг-херекселдиң комплекизинге чорудар.

Бир эвес бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында участок комиссиязының протоколу бо Хоойлунуң протокол долдурарынга берип турар негелделерин хажыдып тургаш долдуртунган болза, айыткан комиссия бо чүүлдүң 12-ги кезээниң негелделеринге дүүштүр катап база протоколду тургузар хүлээлгелиг, а баштайгы киирген протокол муниципалдыг (девискээр) комиссиязынга артып калыр.

Бир эвес бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында участок комиссиязының протоколу бо Хоойлунуң протокол долдурарынга берип турар негелделеринге дүүштүр долдуртунган болза, муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнү ол протоколдуң медээлерин муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының каттыштырган таблицазынче киирер. Участок комиссиязының даргазы, секретары болгаш бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында протоколду муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязынга дамчыдып берген, бадылаар эргелиг өске-даа кежигүнү, чогуур участок комиссиязының бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында протоколунуң медээлериниң адааңда каттыштырган таблицаның улгаттырган хевиринге атты салыр.

2. Бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында протоколда частырыглар, дүүшпес чүүлдер азы участок комиссиязындан келген протоколду тургусканының шынныынга каразынчыг байдалдар тургустунуп келген таварылгада, муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы участок комиссиязының соңгукчуларының бадылаашкыннарының катап санаашкыннарын чорударының дугайында, чок болза чогуур соңгулда участогунда соңгукчуларның бадылаашкыннарын катап санаарын боттары чорударының дугайында шиитпир хүлээп алыр эргелиг.

Соңгукчуларның бадылаашкыннарын катап санаарын муниципалдыг (девискээр) комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнү (кежигүннери) бар турда, хынаар ужурлуг протоколду тургузуп база бадылап турган участок комиссиязы, соңгукчуларның бадылаашкыннарын катап санаарының дугайында шиитпир хүлээп алган муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы чорудар. Соңгукчуларның бадылаашкыннарының катап санаашкыннарын чорудуп турар комиссия ол дугайында чогуур комиссияның чөвүлээр эргелиг кежигүннеринге, хайгааракчыларга, кандидаттарга, соңгукчуларның бадылаашкыннарының катап санаашкынын чорудуп турда турар эргелиг Федералдыг хоойлунуң 30-ги чүүлүнүң 3-кү пунктузунда айыттынган өскедаа кижилерге дыңнадыр. Соңгукчуларның бадылаашкыннарының катап санаашкынының түннелдери-биле ындыг санаашкын кылган комиссия бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында протоколду тургузар, аңаа "Бадылаашкыннарны катап санаан" деп демдеглелди кылыр. Ооң шынзыдып каан хоолгазын хайгааракчыларга, Федералдыг хоойлунуң 30-ги чүүлүнүң 3-кү пунктузунда айыттынган өске-даа кижилерге, оларның негелдези-биле бээр. Протоколду муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязынче чорудар. Айыткан бадылаашкыннарны катап санаарын муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы соңгулдалар түннелдерин тодараткыже база соңгулдалар түннелдериниң дугайында протоколду тургускуже чедир чорудар.

3. Участок комиссияларының протоколдарының медээлери-биле муниципалдыг (девискээр) комиссиязы бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында каттыштырган таблицаны болгаш бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында протоколду тургузар, ынаар дараазында медээлерни киирер:

1) чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң хамаарышкан девискээринде соңгулда участоктарының санын;

2) бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында медээлерге үндезилеп тургускан, участок комиссияларының протоколдарының санын;

3) участок комиссияларының бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында протоколдарында кирген, бо Хоойлунуң 50-ги чүүлүнүң 2-ги кезээ-биле доктааткан шупту одуруглар аайы-биле медээлерни түннээнииң дугайында медээлерни киирер.

Муниципалдыг (девискээр) комиссиязының протоколунче, соңгукчулар даңзызынче киирген соңгукчуларның санының дугайында медээлерден аңгыда, бадылаашкыннар түннелдерин күш чок деп санаан соңгулда участоктарынга бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында медээлерни киирбес. Соңгулдалар түннелдериниң дугайында муниципалдыг (девискээр) комиссиязының протоколунга ат салыры-биле комиссия албан чурум езугаар, бадылаашкыннар эрттирери-биле, бадылаашкыннар санаары-биле болгаш участок комиссияларының протоколдарын тургузары-биле холбаштыр комиссияже кирген хомудалдарны (билдириишкиннерни) сайгарып көөр ужурлуг түннел хуралды эрттирер. Ооң соонда муниципалдыг (девискээр) комиссиязы соңгулдалар түннелдериниң дугайында протоколга хол үжүүн салыр болгаш Федералдыг хоойлунуң 30-ги чүүлүнүң 3-кү пунктузунда айыттынган кижилерге, оларның негелдези-биле протоколдуң хоолгазын бээр.

4. Соңгулдалар түннелдериниң дугайында муниципалдыг (девискээр) комиссиязының протоколун ийи экземплярлыг кылдыр тургузар болгаш муниципалдыг (девискээр) комиссиязының шупту турган, бадылаар эргелиг кежигүннери аттарын салыр, ол протоколга аңаа ат салган ай, хүнүн база үезин (шагын минутазы-биле) айтыр. Протоколдуң экземпляр бүрүзүнге муниципалдыг (девискээр) комиссиязының даргазының болгаш секретарының ат салганы болгаш ол комиссиязының таңмазы-биле бадыткап каан, ынаар бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында муниципалдыг (девискээр) комиссиязынче киирген протоколдарның шупту долу медээлери кирип турар, бадылаашкын түннелдериниң дугайында каттыштырган таблицаны кожар. Протоколдуң долузу-биле азы ооң чамдык дүрүмнери-биле чөпшээрешпейн турар, комиссияның бадылаар эргелиг кежигүнү, бодунуң онзагай саналын илередип, чогуур бижилгени протоколга кылыр эргелиг.

5. Протоколдуң бирги экземплярынга протокол тургускан муниципалдыг (девискээр) комиссиязының кежигүннериниң онза саналын, а ол ышкаш бадылаашкын хүнү эгелеп турда база бадылаашкын хүнү төнүп турар үеде, чогуур федералдыг хоойлуларны, бо Хоойлуну үрээнинге хамаарыштыр айыткан комиссияже кирген хомудалдарны (билдириишкиннерни) болгаш ол хомудалдар (билдириишкиннер) талазы-биле хүлээп алган шиитпирлерни кожар. Муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының тускай саналдарының, хомудалдарының болгаш шиитпирлериниң шынзыдып каан хоолгазын протоколдуң ийи дугаар экземплярынга кожар.

6. Бир эвес муниципалдыг (девискээр) комиссиязының бүрүн эргелерин муниципалдыг (девискээр) комиссиязынга берген таварылгада, протоколдуң бирги экземпляры херектерниң бадылаан номенклатуразы езугаар муниципалдыг (девискээр) комиссиязының бажың-балгадынга шыгжаттынар.

7. Соңгулдалар түннелдериниң дугайында протоколдуң ийи дугаар экземплярын бадылаашкыннар түннелдериниң дугайында каттыштырган таблицаның ийи дугаар экземпляры-биле кады протокол тургускан комиссияның кежигүннеринге, хайгааракчыларга, Федералдыг хоойлунуң 30-ги чүүлүнүң 3-кү пунктузунда айыттынган өскедаа кижилерге таныжып көөрү-биле дамчыдып бээр, а протоколдуң шынзыдып каан хоолгазын муниципалдыг (девискээр) комиссиязының тургускан черинге, хөйниити таныжары-биле азар. Бадылаашкын болган соонда, 10 хонук эрткенде, соңгулдалар түннелдериниң дугайында муниципалдыг (девискээр) комиссиязының протоколунуң ийи дугаар экземплярының хоолгазын, аңаа хамаарыштыр актыны тургускаш, доктааттынган чурум езугаар узуткап кааптар.

8. Муниципалдыг (девискээр) комиссиязы, бир эвес чаңгыс мандаттыг соңгулда округунга бадылаашкынны чаңгыс кандидатура дээш чоруткан болгаш кандидат дээш соңгукчуларның берген бадылаашкыннары бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның санындан 50 хуудан эвээш болган таварылгада, соңгулдаларны эртпээн деп санаар.

9. Бир эвес соңгулдаларны эрткен болгаш күштүг деп санаан таварылгада, муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы соңгулдалар түннелдериниң дугайында муниципалдыг (девискээр) комиссиязының протоколунга үндезилээш, дараазында шиитпирлерниң бирээзин хүлээп алыр:

чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле:

бир эвес бадылаашкынны ийи азы элээн каш кандидатураларга хамаарыштыр чоруткан болза, өске кандидаттарга бодаарга соңгукчуларның бадылаашкыннарының хөй кезиин алган кандидатты соңгуткан деп

санадыр;

бир эвес бадылаашкынны чаңгыс кандидатурага хамаарыштыр чоруткан болза, бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның бадылаашкыннарының санындан 50-ден эвээш эвес хуузун алган кандидат соңгуткан деп санадыр;

хөй мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле: өске кандидаттарга (өске кандидатка) бодаарга, соңгукчуларның бадылаашкыннарының хөй санын алган кандидаттарны (мандаттарның санын барымдаалап) соңгуткан деп санаар.

Кандидаттарның алган бадылаашкыннарының саны деңнежи берген таварылгада, муниципалдыг (девискээр) комиссиязының баштай бүрүткээн кандидады соңгуткан деп санаар.

Бир эвес хөй мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннар түңнелдерин үндүрген соонда, мандаттарның чамдыызы киришпээн болза, кириштирбээн мандаттарга хамаарыштыр катап соңгулдаларны томуйлаар.

10. Муниципалдыг (девискээр) комиссиязы кандыг-даа соңгулда участоктарынга бадылаашкыннар түңнелдерин, соңгулдалар түңнелдерин күш чок болган деп санаар:

1) бир эвес бадылаашкын чорудуп азы бадылаашкыннар түңнелдерин тодарадып турар үеде кылдынган хажыдыышкыннар соңгукчуларның үзел-бодалының илередиишкининиң түңнелдерин шыны-биле тодарадыр арганы бербейн турар таварылгада;

2) бир эвес соңгулда участоктарының чамдыктарынга оларны күш чок деп санаан таварылгада, бадылаашкын дооступ турар үеде соңгукчулар даңзызын чогуур соңгулда округунга бадылаашкын дооступ турар үеде соңгукчуларның даңзызынче киирген соңгукчуларның ниити санындан дөрттүң бир кезээнден эвээш эвес кезээн ниитизи-биле киргенде;

3) судтуң шиитпири-биле күш чок деп санаанда.

11. Бир эвес кандидат албадаар хире байдалдар чокка муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының эрге-байдалы-биле дүүшпес бүрүн эргелерин бодундан дүжүрбээн, ооң түңнелинде катап соңгулдалар чарлаттынган болза, ол кандидат муниципалдыг (девискээр) комиссиязының катап соңгулдалар эрттирери-биле холбаштыр аңаа үндүрген чарыгдалдарын долузу-биле эгидип төлээр ужурлуг. Айыткан эгидилгени албадап турар байдалдар бар болганда, кылбас. Ындыг албадалдыг байдалдарны кол ажылдап турар (ээлеп турар албандужаалы) черинiң, өг-бүле байдалының, кандидаттың кадыының байдалының болгаш чурттап турар черинiң өскерилгени болур, бир эвес айыттынган байдалдар бадылаашкын болур хүнге чедир, үш хонук бурунгаар болган таварылгада, эгидилге турбас.

54 чүүл. **Муниципалдыг тургузугга холушкак, дең-дески соңгулда системазын ажыглаан таварылгада чаңгыс аай соңгулда округунга депутаттарның соңгулдаларының түңнелдерин тодарадыры**

1. Бир эвес муниципалдыг тургузугга холушкак, дең-дески соңгулда системазын ажыглап турар болза, чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдалар түңнелдерин тодарадырын муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы дараазында чурум езугаар боттандырар.

2. Чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның санын, чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннар хааржактарында кирген, доктааттынган хевирниң соңгулда бюллетеньнериниң санын барымдаалап тодарадыр.

3. Депутаттар мандаттарының үлелгезинче кайызы-даа чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның бадылаашкыннарының 5 болгаш оон хөй хуузун алган бүрүткеттирген кандидаттарның даңзызын киирер, ындыг даңзылар ийиден эвээш эвес турган болгаш ол шупту даңзы дээш чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның ниитизи-биле 50 хуудан хөйү бадылаашкынын берген. Бо таварылгада, өске кандидаттар даңзызын чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле депутаттар мандаттарының үлелгезинче киирбес.

4. Бир эвес кайызы-даа чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның бадылаашкыннарының 5 болгаш оон хөй хуузун алган кандидаттар даңзызы дээш чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның ниитизи-биле 50 азы оон эвээш хуу бадылаашкыннарын берген турда, депутаттар мандаттарының үлелгезинче айыткан кандидаттар даңзызын киирер, база ол ышкаш эвээжээриниң чуруму-биле дес-дараалаштыр чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның бадылаашкыннарының 5-тен эвээш, ынчалза-даа 4-тен хөй хуузун алган кандидаттар даңзызын, депутаттар мандаттарының үлелгезинче киирген кандидаттар даңзызы дээш соңгукчуларның берген бадылаашкыннарының ниити саны бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның бадылаашкыннары ниитизи-биле 50 хуудан ашпас.

5. Бир эвес кандидаттарның чаңгыс даңзызы дээш чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчулар 50 хуудан хөй бадылаашкыннарын берген, а артып калган кандидаттар даңзызы чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның бадылаашкыннарының 5-тен эвээш хуузун алган болза, депутаттар мандаттарының үлелгезинче чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның бадылаашкыннарының 5 хуудан эвээжин алган кандидаттар даңзызының аразындан, чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның эң-не хөй бадылаашкыннарын алган кандидаттар даңзызын киирер.

6. Депутаттар мандаттарының үлелгезинге киржир кылдыр киирген кандидаттар даңзызы бо Хоойлунуң 56-гы чүүлү-биле көрдүнген методикага дүүштүр айыткан мандаттарны алыр. Ынчан айыткан методиканы ажыглаарынга чедир, кандидаттарның даңзы бүрүзүнден чаңгыс мандаттыг азы хөй мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле соңгуткан депутаттарны ап кааптар.

7. Кандидаттар даңзызының алганы депутаттар мандаттары кандидаттар даңзызынче киирген өске бүрүткеттирген кандидаттарже шилчиир.

8. Депутаттар мандаттарын кандидаттар даңзызындан бүрүткеттирген кандидаттар аразынга, ол даңзыны муниципалдыг (девискээр) комиссиязынга бүрүткеп турда доктааткан болгаш депутаттар мандаттарын алыр оочурнуң чуруму кылдыр көрүп каан даңзыга кандидаттар тургузарының чурумунга дүүштүр үлээр.

9. Депутат мандадын алыр эргелиг бүрүткеттирген кандидат, кандидаттар даңзызынга кандидаттарны тургузарының чурумунга дүүштүр, кандыг-даа үеде депутаттың мандадын алырындан ойталап болур. Депутаттың мандадын алырындан ойталап турарының дугайында билдириишкинге харыы бербес. Бо таварылгада, депутаттың мандадын ол-ла даңзыда турар дараазында бүрүткеттирген кандидатка, бо Хоойлунуң 56-гы чүүлү-биле доктааткан чурум-биле дүүштүр дамчыдар.

10. Муниципалдыг (девискээр) комиссиязы холушкак соңгулда системазын ажыглап турда, соңгулда каттыжыышкыннарының аразынга чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле депутаттар мандаттарының үлелгезиниң дугайында протоколду тургузар, олче дараазында медээлерни киирер:

соңгулда каттыжыышкыннарының адын, депутаттар мандаттарының үлелгезинче киирген кандидаттар даңзызын болгаш кижи бүрүзүнге онаажып турар депутаттар мандаттарының санын;

кандидаттарның даңзы бүрүзүнден депутаттар кылдыр соңгуттурган бүрүткеттирген кандидаттарның фамилиязын, адын, адазының адын.

11. Муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларны дараазында таварылгаларда эртпээн деп санаар:

бир эвес кандидаттар даңзызы дээш бадылаашкын чоруп турда, ийи кандидаттар даңзызы бо Хоойлу езугаар депутаттар мандаттарының үлелгезинге киржир эргени албан болза;

бир эвес депутаттар мандаттарының үлелгезинге бо Хоойлу езугаар киржир эргени алган кандидаттар даңзызы дээш чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның ниитизи-биле 50 азы эвээш хуузу бадылаашкыннарын берген болза.

12. Муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларны дараазында таварылгаларда күш чок деп санаар:

1) бир эвес бадылаашкын чорудуп турда азы бадылаашкыннар түңнелдерин тодарадып турда кылдынган хажыдыышкыннар соңгукчуларның үзел-бодалының илередиишкининиң түңнелдерин шыны-биле тодарадыр арганы бербейн турар таварылгада;

2) бир эвес бадылаашкыннарның түңнелдерин соңгулда участоктарының чамдыктарынга күш чок деп санаан таварылгада, бадылаашкыннар дооступ турган үеде соңгукчуларның даңзызын чаңгыс аай соңгулда округунга бадылаашкыннар дооступ турган үеде олче киирген соңгукчуларның ниити санындан дөрттүң бир кезээ ниити кылдыр санаттынганда;

3) судтуң шиитпири-биле күш чок деп санаанда.

13. Чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдалар түңнелдериниң дугайында протоколду муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы тургузар болгаш муниципалдыг (девискээр) комиссиязының бадылаар эргелиг бүгү кежигүннери аттарын салыр.

Соңгулдалар түңнелдериниң дугайында протоколга муниципалдыг (девискээр) комиссиязының соңгулда бюллетеньнерин алганының дугайында, оларны участок комиссияларынга дамчытканының дугайында, ол ышкаш муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязынга шыгжаттынып чыткан, ажыглаттынмаан соңгулда бюллетеньнерин үзе кескенининиң дугайында актыларны, ол соңгулда бюллетеньнериниң санын айытканы-биле, участок комиссияларынга бүрүткедир шынзылгаларны бергенининиң дугайында актыларны кожар.

14. Муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының, протоколдуң долузу-биле азы чамдык дүрүмнери-биле чөпшээрешпейн турар, бадылаар эргелиг кежигүнү бодунуң онзагай саналын протоколга кожар эргелиг, ол дугайында протоколга чогуур бижилгени кылыр. Протоколга Россия Федерациязының хоойлужудулгазын болгаш бо Хоойлуну хажытканы дээш муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязынга кирген хомудалдарны (билдириишкиннерни) болгаш айыткан хомудалдар (билдириишкиннер) талазы-биле хүлээп алган шиитпирлерни кожар.

15. Протоколдуң болгаш каттыштырган таблицаның шынзыдып каан хоолгаларын муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының шупту кежигүннеринге, бо Хоойлунуң 16-гы чүүлүнүң 3-кү кезээнде айыткан кижилерге, чаңгыс аай соңгулда округунга соңгулдалар түңнелдерин үндүрүп турда олуржуп турган массалыг информация чепсектериниң төлээлеринге бээр.

16. Бир эвес чаңгыс аай соңгулда округунуң талазы-биле депутаттар мандаттарын үлээриниң дугайында протоколга ат салганының соонда, кандидаттар даңзызының база (азы) каттыштырган таблицаның аразынга муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы шын эвес чүүл (ооң иштинде бижилгези, парлааны азы адааанда турар соңгулда комиссияларының протоколдарының медээлерин кадып тургаш чазыг кылган) илереткен таварылгада, муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы бодунуң хуралынга протоколга база (азы) каттыштырган таблицага чазалгалар киирерининиң дугайында айтырыгны көөр хүлээлгелиг. Муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы бо Хоойлунуң 16-гы чүүлүнүң 1 болгаш 2 кезектеринге дүүштүр айыткан хуралды эрттирерининиң дугайында дыңнадыг кылып тура, ол хурал лажыр айтырыгны айтыр хүлээлгели алган шиитпириниң дугайында мун (девискээр) соңгулда комиссия чурум езугаар бодунуң чөвүлээр бүгү кежигүннеринге, мурнунда протоколду тургузуп турда олуруш даа кижилерге, массалыг инф чепсектериниң төлээлеринге дыңна

17. Бадылаашкыннар түңнел дугайында протоколдарда част дүүшпес чүүлдер илерээн азы ада комиссиялардан келген прото каразынчыг чүүлдер тыптып келг ниципалдыг (девискээр) комисси округта, чогуур соңгулда участог гукчуларның бадылаашкыннарын санаашкыннарын чорударының д шиитпир хүлээп алыр эргелиг. Айы санаашкынны соңгулдаларның нелдерин тодарадырының Россия циязының хоойлужудулгазы-биле Хоойлунуң 55-ки чүүлү-биле до хуусаалары төнеринге чедир, бу бурунгаар чорудуп болур.

18. Бо чүүлдүң 17-ги кезээнде таварылгада, соңгукчуларның ба кыннарын катап санаарын муницип вискээр) соңгулда комиссиязының эргелиг кежигүнү (кежигүннери) ба бадылаашкыннар түңнелдерининг протоколду азы соңгулдалар түңнел дугайында протоколду тургусканы бадыткаанын Муниципалдыг (де соңгулда комиссиязынга хынадыр соңгулда комиссиязы чорудар. С ларның бадылаашкыннарының ката кыннарын чорудуп турар соңгулда сиязы ол дугайында чогуур соңгул сиязының кежигүннеринге, бүрүтк кандидаттарга, азы оларның бүзүре жилеринге, соңгукчуларның бадыл нарының катап санаашкыннарын турар үеде турар эргелиг, бо Хоойл гы чүүлүнүң 1 кезээнде айыткан кижилерге дыңнадыр. Соңгукчу бадылаашкыннарының катап санаа рының түңнелдери-биле ындыг сан чорудуп турар соңгулда коми бадылаашкыннар түңнелдерининг дуг протоколду, соңгулдалар түңнел дугайында протоколду тургускаш, лаашкыннарны катап санаан" деп лелди кылыр.

55 чүүл. **Муниципалдыг тургу төлээлекчи органының депутатта соңгулдаларының түңнелдерин циципалдыг (девискээр) комиссия тодарадырының чуруму**

1. Муниципалдыг (девискээр) со комиссиязының бадылаар эргели гүннери соңгулдалар түңнелдерин б тодарадыр. Соңгулдалар түңнелде дугайында протоколга үндезилээш циципалдыг (девискээр) комиссиязы далар түңнелдериниң дугайында ши хүлээп алыр.

2. Муниципалдыг (девискээр) со комиссиязы соңгулдаларны ч соңгулда округтарының талазы-биле деп санаар, бир эвес ол соңгулда тарынга соңгулдалар чорудуп тура кылдынган хажыдыышкыннар соңгу ның үзел-бодалының илередиишки түңнелдерин шыны-биле тодарадыр бербейн турар болза, база ол ышка эвес соңгулда округунуң талаз бадылаашкыннар түңнелдерин со участоктарының кезиинге, бадылаашк дооступ турар үеде соңгукчул даңзызы ниитизи-биле чогуур со округунга ынаар киирген соңгукчу ниити санындан бадылаашкыннар д турар үеде соңгукчуларның да ниитизи-биле чаңгыс аай соңгулда окр бадылаашкыннар дооступ турар үеде киирген соңгукчуларның ниити сан дөрттүң бир кезии күш чок к санаттынганда, чок болза судтуң шии биле күш чок деп санаанда.

3. Муниципалдыг тургузугнуң төлээ органының депутаттарының соңгул рының ниити түңнелдерин бадылаар дугайында шиитпирге муниципа (девискээр) соңгулда комиссиязы ат

муниципалдыг тургузугнуң төлээ-
анының депутаттарының соңгул-
ң түннелдериниң дугайында шиит-
олгазын доп-дораан муниципалдыг
ун төлээлекчи органынче,
информация чепсектеринче, база
Тыва Республиканың Соңгулда
ынче чорудар.

**. Депутаттар мандаттарын дең-
эриниң методиказы**

эвес муниципалдыг тургузугга
соңгулда системазын ажыглаан
ниципалдыг (девискээр) соңгулда
зы депутаттар мандаттарының
не киирген кандидаттар даңзызы
ыс аай соңгулда округунуң талазы-
укчуларның берген бадылааш-
ың түңүн санаар. Соңгукчуларның
кыннарының ол түңүн чаңгыс аай
округунуң талазы-биле үлеп турар
мандаттарының санынга үлептер.
ү бирги соңгулда онаашкыны ол
у кандидаттар даңзыларының
депутаттар мандаттарының
ың чорудуунга ажыглаар.
соонда депутаттар мандаттарының
ге киришкен кандидаттарның
ың бүрүзүнге алган соңгукчу-
дылаашкыннарының санын бирги
онаашкынынга үлээр. Ындыг
түңнелинде алган санның бүдүн
утаттар мандаттарының саны
у депутаттар мандаттарын бир
эниниң түңнелинде хамаарышкан
ар даңзызы алыр.

эвес бо чүүлдүң 2-ги кезээнге
ылдынган ажылдарның соонда,
аан депутаттар мандаттары артып
а, оларның ийи дугаар үлелгезин
Үлеттинмээн азы хувааттынмаан
мандаттарын, бо чүүлдүң 2-ги
дүүштүр үлээниниң түңнелинде
санның эң улуг кезээнге чарганы
р, ол-ла депутаттар даңзызынга
дамчыдар. Кезектерге чарганы
берген таварылгада (чартык сек
ды дугаарынга чедир) соңгук-
хөй бадылаашкыннарын алган
ар даңзызы артык эргелиг болур.
соонда бүрүткеттирген кандидат-
нга оларның кандидаттар даңзы-
урунуң чуруму-биле депутаттар
ының үлелгезин чорудар.

эвес депутаттар мандаттарын
нда бүрүткеттирген кандидат ону
рындан ойталаан болза азы, бир
ткеттирген кандидат депутаттың
далы-биле дүүшпес бүрүн эрге-
жүрбээн, а ол ышкаш депутат
өске чылдагааннар үжун хостуг
олза, айыткан мандатты ол-ла
тар даңзызындан бүрүткеткен
а бээр, ынчан депутаттың манда-
идаттар даңзызынче киирген
ен кандидаттарның мандат албаан
р депутадынга дамчыдып бээр.

эвес кандидаттар даңзызының
епутаттар мандаттарының үлелгези
рда, депутаттар мандаттарын
үрүткеттирген кандидаттар чок
ар болза, артып калган үлеттинмээн
ар мандаттары депутаттарның
нда соңгулдаларынга чедир
ыг бооп хевээр артар.

**. Бадылаашкыннар түңнелдерин
соңгулдалар түңнелдерин парлап
база чонга чарлаары**

гулда округу бүрүзүнүң талазы-
ылаашкыннар түңнелдерин, соң-
албан-дужаалдыг кижиниң соң-
ын эрттирген кызыгаарларга
лдыг тургузугнуң девискээриниң
иле соңгулдаларның түңнелдерин,
округунуң талазы-биле чогуур
ның протоколунда бар медээлер-
эли-биле, соңгулдалар түңнелдерин
ларга, кандидаттарга, соңгулда
ышкыннарының кандидаттарының
рген кижилеринге, хайгааракчы-
аштыкы (бүгү-делегей) хайгаа-
га, массалыг информация чепсек-
өлээлеринге, оларның негелдези-
ужурлуг.
иципалдыг (девискээр) соңгулда
комиссиязы соңгулдалар түңнелдерин бадылаашкыннарны дооскан хүнден эгелээш, үш хонук дургузунда тодарадыр болгаш соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдалар түңнелдериниң дугайында ниити медээлерни соңгулдалар түңнелдери тодараттынган соонда, бир хонук дургузунда массалыг информация чепсектеринче чорудар.

3. Соңгулдаларның ниити түңнелдерин, база ол ышкаш кандидат (кандидаттар даңзызының) бүрүзүнүң алганы соңгукчуларның бадылаашкыннарының санының, "Ол дээш" база "Удур" деп туружун берген бадылаашкыннарның санының дугайында медээлерни албан-езузу-биле парлап үндүрерин (чонга чарлаарын) муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы бадылаашкыннар болган хүнден эгелээш, бир ай иштинде боттандырар.

4. Участок комиссияларындан аңгыда, бүгү деңнелдерниң комиссиялары бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында база соңгулдалар түңнелдериниң дугайында чогуур деңнелдиң комиссияларының протоколдарында кииртинген медээлерни, база дорт-ла адааңда турар комиссияларның бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында протоколдарында бар медээлерни база чогуур комиссияларның аңаа үндезилээш бадылаашкыннар түңнелдерин тодараткан, соңгулдалар түңнелдерин парлап үндүрер (чонга чарлаар). Тус чер бот-башкарылга органнарынга соңгулдалар түңнелдериниң дугайында долу медээлерни албан-езузу-биле парлап үндүрерин (чонга чарлаарын) бадылаашкыннар болгандан бээр, ийи неделя иштинде боттандырар.

58 чүүл. **Катап соңгулдалар**

1. Бир эвес соңгулдалар эртпээн, күш чок деп санаттынган, чок болза чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле кандидат депутаттың эрге-байдалы-биле дүүшпес бүрүн эргелерин бодундан дүжүрбээн, а соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң албан-дужаалынга соңгуткан кандидат соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң эрге-байдалы-биле дүүшпес бүрүн эргелерин дүжүрбээн болза, муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы катап соңгулдаларны томуйлаар.

2. Бир эвес кол соңгулдаларны марттың ийи дугаар улуг-хүнүнде эрттирип турган болгаш оларның түңнелдери-биле муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органы бүрүн эргелиг составы-биле тургустунмаан, азы соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижи соңгуттунмаан болза, катап соңгулдаларны айыткан органның кол соңгулдаларын, соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижиниң кол соңгулдаларын эрттирген чылдың октябрьның ийи дугаар улуг-хүнүнде, а Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының эзлчеглиг чыыжының депутаттарының соңгулдаларын эрттирер чылда — ол соңгулдаларга бадылаашкын хүнүнде, ынчалза-даа катап соңгулдалар эрттиреринге чылдагааннар тыптып келген хүнден бээр, бир чылдан орай эвесте эрттирер. Катап соңгулдалар эрттирип турда, соңгулда ажыл-чорудулгаларының хуусаазын муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязының шиитпири-биле үштүң биринге чедир кызырган бооп болур. Катап соңгулдалар томуйлаар дугайында шиитпирни, ону хүлээп алган хүнден эгелээш, үш хонуктан орайтатпайн, албан-езузу-биле парлап үндүрер ужурлуг.

3. Катап соңгулдалар томуйлап турда, бир эвес участок комиссияларының бүрүн эргелери төнмээн болза, муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы, ол соңгулда комиссияларының бүрүн эргелериниң хуусаазын узадырының дугайында, азы болза ол соңгулда комиссияларының чаа составын тургузарының дугайында шиитпирлээр хүлээлгелиг.

59 чүүл. **Соңгулдалар эрттирип турда «Соңгулдалар» КАС-ты ажыглаары**

1. Соңгулдалар белеткеп турда база эрттирип турда, а ол ышкаш Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелерин хандырарының талазы-биле комиссияларның өске-даа бүрүн эргелерин боттандырары-биле Федералдыг хоойлубиле, өске-даа федералдыг хоойлулар-биле көрдүнген чурум езугаар чүгле "Соңгулдалар" (КАС) күрүнеиниң автоматчыткан информация системазын ажыглап турар. "Соңгулдалар" КАС-ка база ону ажыглаарының болгаш сайзырадырының негелделерин Федералдыг хоойлуга дүүштүр тодарадыр, а федералдыг хоойлуда көрдүнмээн кезээн, — Россия Федерациязының Төп соңгулда комиссиязы тодарадыр. Суурларның тус чер бот-башкарылга органнарынче бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында медээлерден аңгыда, бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында комиссияларның протоколдарында бар медээлерни "Соңгулдалар" КАС-че киирери албан болур. Суурларның тус чер бот-башкарылга органнарынче бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында медээлерни "Соңгулдалар" КАС-че киирерин Россия Федерациязының Төп соңгулда комиссиязының тодаратканы таварылгаларда болгаш чурум езугаар боттандырар.

2. Соңгулдалар эрттирип турда, ооң иштинде соңгукчуларны бүрүткеп турда (учеттаарда), соңгукчуларның даңзыларын тургузарда, соңгукчуларның бадылаашкыннарын санаарда, бадылаашкынның түңнелдерин илередирде база соңгулдаларның түңнелдерин тодарадырда муниципалдыг (девискээр) комиссиязы "Соңгулдалар" КАС-ты (ооң чамдык техниктиг херекселдерин) ажыглаарын контрольдаары-биле комиссияның бадылаар-даа, чөвүлээр-даа эргелиг кежигүннери кирип турар бөлүктү тургузар. Комиссияның бүгү кежигүннери, хайгааракчылар "Соңгулдалар" КАС-че кирип турар кандыг-даа медээлер-биле таныжар эргелиг.

3. Бадылаашкынның эгелээн үезинден тура база бадылаашкын түңнелдериниң дугайында (соңгулдалар түңнелдериниң дугайында) протоколга муниципалдыг (девискээр) соңгулда комиссиязы ат салган үеге чедир "Соңгулдалар" КАС-ты адааңда турар комиссияларның үстүнде турар комиссияларга медээлер дамчыдарының аргазы-биле бадылаашкыннарның чоруп турарын болгаш түңнелдерин үндүрерин хайгаараарда, а ооң чамдык техниктиг херекселдерин соңгукчуларның бадылаашкыннарын санаарда ажыглаар. "Соңгулдалар" КАС-ты (ооң чамдык техниктиг херекселдерин) дамчыштыр алган бадылаашкынның чорудулгазының болгаш түңнелдериниң дугайында сан-медээ, бир эвес Федералдыг хоойлу-биле, бо Хоойлубиле оон-даа өске чүүл доктааттынмаан болза, юридиктиг ужур-дуза чок, баш бурунгаргы медээлер болур.

4. Бир эвес бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында участок комиссиязының протоколунуң медээлерин киирген соонда "Соңгулдалар" КАС-та олче киирип турда техниктиг частырыглар тыптып келген болза, "Соңгулдалар" КАС-че медээлерни чүгле үстүнде турар комиссияның чылдагаанын илереткен шиитпирин барымдаалап киирер.

5. Соңгулдалар эрттирип турар үеде "Соңгулдалар" КАС-ты ажыглап турар таварылгада, соңгулдаларга соңгукчуларның киржилгезиниң дугайында, бадылаашкынның баштайгы болгаш төнчү түңнелдериниң дугайында сан-медээ ниити ажыглалдың "Интернет" медээ-харылзаа четкизиниң ажыглакчыларынга чедингир ("Чүгле номчулга" режиминге) болур ужурлуг. Ындыг медээлерни бээриниң чуруму болгаш хуусаазы соңгулдалар дугайында хоойлужудулганың негелделеринге чөрүшкек болбас ужурлуг.

60 чүүл. **Соңгулда документилерин шыгжаары**

1. Бюллетеньнер, соңгукчулар даңзылары, бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында комиссияларның протоколдары болгаш оларга кожуп киирген документилер, каттыштырган таблицалар, комиссияларның сан-хөө отчеттары, бүрүткеттирген кандидаттарның, соңгулдалар каттыжыышкыннарының отчеттары шыңгыы отчет документилери болур. Соңгулда документилериниң бүдүн бүрүнү дээш харыысалганы документилерни үстүнде турар комиссияже, чок болза архивче азы шыгжаар хуусаазы төнген соонда ону узуткаарынга чедир чогуур комиссияның даргазынга (даргазының оралакчызынга) база секретарынга дагзыр.

2. Комиссияларның документилерин, бир эвес соңгулдалар эрттирери-биле база белеткээри-биле холбашкан документилерниң чамдык хевирлеринге федералдыг хоойлулар-биле болгаш өске-даа хоойлудүрүм актылары-биле бо Хоойлунуң доктааткан хуусааларын ажып турар хуусаа доктааттынмаан болза, бо Хоойлу-биле доктааткан хуусаалар дургузунда шыгжаар.

3. Комиссияларның документилерин соңгулдалар эрттирери болгаш белеткээри-биле холбашкан документилерни шыгжаарының болгаш архивче дамчыдарының Чурумунга дүүштүр шыгжаар, ону Тыва Республиканың Күрүне архиви-биле дугуржулга езугаар Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы бадылаар.

9 эге. Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң хажыдыышкыннарын хомудап киирери база соңгулдалар дугайында хоойлужудулганы хажытканы дээш харыысалга

61 чүүл. **Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелерин хажыдып турар шиитпирлерни болгаш кылган чүүлдерни (кылбаан чүүлдерни) хомудап киирери**

Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелерин хажыдып турар шиитпирлерни болгаш кылган чүүлдерни (кылбаан чүүлдерни) хомудап киирерин Федералдыг хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар болгаш хуусааларда боттандырар.

62 чүүл. **Кандидаттың (кандидаттар даңзызының) бүрүткелин күш чок болдурарының, өскертириниң үндезиннери**

Кандидаттың (кандидаттар даңзызының) бүрүткелин күш чок болдурарын, өскертирин Федералдыг хоойлу-биле доктааткан үндезиннер-биле боттандырар.

63 чүүл. **Бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында шиитпирни өскертири**

1. Бир эвес бадылаашкыннар эрттирип турда азы бадылаашкынның түңнелдерин илередип турда, Федералдыг хоойлунуң, бо Хоойлунуң негелделери хажыттынган турган болза, үстүнде турар комиссия бадылаашкыннар түңнелдерин үндүрерине, соңгулдалар түңнелдерин тодарадырынга чедир адааңда турар комиссияның бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында шиитпирин өскертип болур болгаш бадылаашкыннарны катап санаарының дугайында шиитпирни, а бир эвес кылдынган хажыдыышкыннар соңгукчуларның үзел-бодалын илереткениниң түңнелдерин шыны-биле тодарадыр арганы бербейн турар болза, бадылаашкыннар түңнелдерин, соңгулдалар түңнелдерин күш чок деп санаарының дугайында шиитпирни хүлээп ап болур.

2. Соңгулдалар түңнелдерин тодаратканының соонда, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында соңгулда комиссиязының шиит-

пирин судтуң өскертиринге дараазында судтуң илереткени байдалдары барымдаа болур:

1) соңгуттурган деп санаткан кандидат, депутаттар мандаттарының үлелгезинче киирген кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжыышкыны бодунуң соңгулда кампаниязын эрттиринге бодунуң соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизинден аңгыда, акша-хөреңгини чарыгдааны бо Хоойлунуң доктаадып тургусканы соңгулда фондузунуң акша-хөреңгизиниң чарыгдаар ужурлуг деңнелинден 10 хуу ажыл турар болза;

2) соңгуткан деп санаттырган кандидат, депутаттар мандаттарының үлелгезинче киирген кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжыышкыны соңгукчуларны хээлилээн болгаш айыттынган хажыдыышкын соңгукчуларның үзел-бодалын шын илередир арга бербейн турар болза;

3) соңгуткан деп санаттырган кандидат, депутаттар мандаттарының үлелгезинче киирген кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжыышкыны суртаал чорудуп турар үеде, бо Хоойлунуң 56-гы чүүлүнүң 1-ги пунктузунда көрдүнген кызыгаарларны хажыткан болгаш айыттынган хажыдыышкын соңгукчуларның шынныг үзел-бодалын илередир арга бербейн турар болза;

4) соңгуткан деп санаттырган кандидат, депутаттар мандаттарының үлелгезинче киирген кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжыышкынының удуртукчузу албан-дужаал болгаш албан-ажыл байдалының артык эргезин ажыглап турган болгаш айыттынган хажыдыышкын соңгукчуларның шынныг үзел-бодалын илередир арга бербейн турар болза.

3. Федералдыг хоойлужудулгага дүүштүр чогуур деңнелдиң суду соңгулда участогунга, девискээрге, соңгулда округунга, бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында соңгулда комиссиязының шиитпирин өскертип болур база ол ышкаш муниципалдыг тургузугга соңгукчуларның даңзыларын тургузарының дүрүмун, соңгулда комиссияларын тургузарының чурумун, бадылаашкыннар чурумун болгаш бадылаашкыннар санаашкынын (оларны чорудуп турарын хайгааараарынга шаптыктап турганын киирип турар), соңгулдаларның түңнелдерин илередирин хажыткан таварылгада, кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээринге, бадылаашкыннар хүнүнүң соонда ындыг деп санаттынганда, хоойлуга удур ойталаанда, соңгулда хоойлужудулгазының өске-даа хажыдыышкыннарын, бир эвес ол хажыдыышкыннар соңгукчуларның шынныг үзел-бодалын илередир арга бербейн турар болза.

4. Бадылаашкыннар түңнелдери-биле соңгутпаан кандидаттар дээш, депутаттар мандаттарының үлелгезинге кандидаттар даңзызының киришпээни дээш бадылаарынче соңгукчуларны албадаар сорулгалыг азы албадап чыгап турган сорулга-биле Федералдыг хоойлуну хажытканы, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында шиитпирни, бадылаашкыннар түңнелдерин, соңгулдалар түңнелдерин хүлээп көөрүн өкертиринге барымдаа болбас.

5. Бир эвес кылдынган хажыдыышкыннар соңгукчуларның езулуг үзел-бодалын илередир арга бербейн турар болза, соңгулда комиссиязының азы судтуң соңгулдаларның түңнелдериниң дугайында шиитпирин өскертири соңгулдалар түңнелдерин күш чок деп санаарынга чедирер.

6. Бир эвес соңгулда участогунга, девискээрге бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында үстүнде турар комиссияның протоколун тургускан соонда, бадылаашкыннар түңнелдерин күш чок деп санаан таварылгада, ол комиссия бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында чаа протоколду тургузар хүлээлгелиг, аңаа "Катап кылган" деп демдеглелди кылыр.

7. Үстүнде турар комиссияның бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында протоколунуң болгаш каттыштырган таблицаны тургусканының соонда комиссияларның тургусканы "Катап кылган" азы "Бадылаашкыннарны катап санаан" деп демдеглелдиг, бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында протоколдарынга үндезилээш, үстүнде турар комиссияның тургускан протоколунче болгаш каттыштырган таблицазынче чогуур өскерилгелерни киирер.

64 чүүл. **Соңгулдалар дугайында хоойлужудулганы үрээни дээш харыысалга**

Соңгулдалар дугайында хоойлужудулганы үрээни дээш кеземче, административтиг, чок болза федералдыг хоойлуларга дүүштүр өске-даа харыысалганы онаар.

10 эге. Түңнел болгаш шилчилгелиг дүрүмнер

65 чүүл. **Бо Хоойлунуң күштүг болуп кирери**

Бо Хоойлу, ону албан-езузу-биле парлаан хүнден эгелээш, он хонук эрткенде, күштүг болуп кирер.

66 чүүл. **Чамдык хоойлужудулгалар актыларын күжүн чидирген деп санаары**

Бо Хоойлунуң күштүг болуп кирген хүнүнден эгелеп дараазында хоойлуларны күжүн чидирген деп санаар:

1) 2003 чылдың ноябрь 27-де № 341 УХ-I "Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилериниң соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Шын», 2004 чылдың февраль 27-де; «Тувинская правда», 2004 чылдың март 5-те);

2) 2004 чылдың июль 12-де № 807 УХ-I "Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилериниң соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Шын», 2004 чылдың июль 21-де; «Тувинская правда», 2004 чылдың июль 22-де);

3) 2004 чылдың ноябрь 26-да № 908 УХ-I "Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилериниң соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Тувинская правда», 2004 чылдың декабрь 9-та; «Шын», 2004 чылдың декабрь 18-те);

4) 2006 чылдың март 15-те № 1678 УХ-I "Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилериниң соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Шын», 2006 чылдың март 30-де);

5) 2007 чылдың ноябрь 31-де № 290 УХ-II "Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилериниң соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Шын», 2007 чылдың ноябрь 8-те; «Тувинская правда», 2007 чылдың ноябрь 10-да);

6) 2009 чылдың декабрь 31-де № 1678 УХ-II "Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилериниң соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Шын», 2010 чылдың январь 19-та; «Тувинская правда», 2010 чылдың февраль 25-те);

7) 2011 чылдың март 16-да № 433 ДХ-I "Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилериниң соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Шын», 2011 чылдың апрель 2-де; «Тувинская правда», 2011 чылдың апрель 5-те);

8) 2003 чылдың июль 10-да № 325 УХ-I "Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Тувинская правда», 2003 чылдың август 1-де; «Шын», 2003 чылдың август 8-те);

9) 2007 чылдың декабрь 28-те № 415 УХ-II "Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Тувинская правда», 2008 чылдың январь 25-те; «Шын», 2008 чылдың январь 31-де);

10) 2008 чылдың апрель 21-де № 699 УХ-II "Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунуң 2 чүүлүнге өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Тувинская правда», 2008 чылдың май 6-да; «Шын», 2008 чылдың май 22-де);

11) 2009 чылдың декабрь 31-де № 1674 УХ-II "Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Шын», 2010 чылдың январь 19-та; «Тувинская правда», 2010 чылдың январь 22-де);

12) 2009 чылдың декабрь 31-де № 1682 УХ-II "Тыва Республиканың чамдык хоойлужудулга актыларынче өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Шын», 2010 чылдың январь 19-та; «Тувинская правда», 2010 чылдың февраль 25-те);

13) 2011 чылдың март 16-да № 435 ДХ-I "Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Шын», 2011 чылдың апрель 2-де; «Тувинская правда», 2011 чылдың апрель 5-те);

14) 2006 чылдың июль 13-те № [illegible] "Тыва Республиканың муниципалдыг[illegible] гларының төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында (холушкак болгаш деңдески соңгулдалар системалары)" Тыва Республиканың Хоойлузун («Тувинская правда», 2006 чылдың [illegible] 22-де; «Шын», 2006 чылдың июль 2[illegible]

15) 2007 чылдың июль 25-те № [illegible] "Тыва Республиканың муниципалдыг[illegible] зугларының төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында (холушкак болгаш деңдески соңгулдалар системалары)" Тыва Республиканың Хоойлузун («Тувинская правда», 2007 чылдың [illegible] 2-де; «Шын», 2007 чылдың август 2[illegible]

16) 2008 чылдың декабрь 28-де № 415 УХ-II "Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында (холушкак болгаш деңдески соңгулдалар системалары)" Тыва Республиканың Хоойлузунче өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Шын», 2008 чылдың январь 15-те; «Тувинская правда», 2008 чылдың январь 25-[illegible]

17) 2009 чылдың декабрь 31-де № [illegible] УХ-II "Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында (холушкак болгаш деңдески соңгулдалар системалары)" Тыва Республиканың Хоойлузунче өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Шын», 2010 чылдың январь 19-та; «Тувинская правда», 2010 чылдың январь 22-де);

18) 2010 чылдың апрель 28-те № [illegible] "Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында (холушкак болгаш деңдески соңгулдалар системалары)" Тыва Республиканың Хоойлузунуң 7-ги чүүлүнге өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Шын», 2011 чылдың май 13-те; «Тувинская правда», 2011 чылдың май 26-да);

19) 2011 чылдың июнь 10-да № [illegible] "Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында (холушкак болгаш деңдески соңгулдалар системалары)" Тыва Республиканың Хоойлузунче өскерилгелер киириниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузун («Тувинская правда», 2011 чылдың июнь 21-де).

Тыва Республиканың
Даргазы Ш. КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай
2011 чылдың август 22
№ 781 ДХ-I

"Тыва Рес[illegible]

муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи о[illegible]
депутаттарының, тус чер бот-башкары[illegible]
соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижизиниң[illegible]
ларының дугайында" Тыва Республиканың Хо[illegible]
1-ги капсырылга

БАДЫЛААШКЫННАР ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙ[illegible] ПРОТОКОЛЧЕ КИИРГЕН МЕДЭЭЛЕРНИҢ КОНТР[illegible] ДЕҢЗИГҮҮРЛЕРИ

(саннар-биле протоколдуң бо Хоойлунуң 50 чүүлү-биле дүүштүр дуга[illegible] одуругларын демдеглээн)

1-ги одуруг 3 + 4 + 5 одуруглардан улуг азы дең
2-ги одуруг 3 + 4 + 5 + 6 + 11 - 12 дугаар одуругларга дең
7 + 8-ки одуруглар 9 + 10 дугаар одуругларга дең
10 - гу одуруг 13 + протоколдуң шупту дараазындагы одуругларынга д[illegible]

ШЫН Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.
РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91, e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, ооредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, кодээ ажыл-агый, очулга — 2-03-87, үлетпүр — 2-40-77. Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 6330. Чагыг 95. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 17.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810900000010000 ОАО НКО [illegible] Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810700000000740 БИ[illegible]
Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга бол[illegible] коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаа[illegible] регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунну 2004[illegible] 14-те эде бүрүткээн.
Херечилелдиң дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530,
ТР-ниң «Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинки[illegible] 1).
Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бода[illegible] цияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган сан[illegible] өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары ха[illegible]